

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

**POSTAVENÍ ŽENY V ŘÍMSKÉM
PRÁVU**

rigorózní práce

PLZEŇ 2022

HANA PELIKÁNOVÁ

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

**POSTAVENÍ ŽENY V ŘÍMSKÉM
PRÁVU**

rigorózní práce

Mgr. Ing. Hana Pelikánová

Plzeň 2022

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Právní dějiny

**POSTAVENÍ ŽENY V ŘÍMSKÉM
PRÁVU**

rigorózní práce

Mgr. Ing. Hana Pelikánová

Plzeň 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci na téma „Postavení ženy v římském právu“ zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Plzni dne 3. dubna 2022

.....
podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. JUDr. Miroslavu Černému, Ph.D.,
JU.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	1
1 Vývoj právního postavení ženy v římském právu	5
1.1 Doba královská.....	6
1.2 Doba republiky	9
1.3 Doba císařství.....	10
1.3.1 Principát.....	10
1.3.2 Dominát	12
2 Způsobilost ženy v římském právu.....	14
2.1 Právní osobnost	15
2.1.1 Žena „alieni iuris“	16
2.1.2 Žena „sui iuris“	17
2.2 Svěprávnost	19
2.2.1 Žena „alieni iuris“	20
2.2.2 Žena „sui iuris“	21
2.2.3 Poručenství a opatrovnictví	23
2.3 Delikt ní a trest ní způsobilost ženy	26
2.4 Proces ní způsobilost ženy	29
3 Postavení ženy v rodinném římském právu.....	32
3.1 Žena v postavení dcery.....	32
3.1.1 Vznik moci otcovské nad dcerou.....	36
3.1.2 Zánik moci otcovské nad dcerou	37
3.2 Žena v postavení manželky	38
3.2.1 Formy manželství v římském právu	41
3.2.1.1 Matrimonium cum manu.....	42
3.2.1.2 Matrimonium sine manu	44
3.2.2 Způsobilost k manželství	46
3.2.2.1 Předpoklady	46
3.2.2.2 Překážky.....	48
3.2.3 Zásnuby.....	52
3.2.4 Vznik manželství	54
3.2.5 Zánik manželství.....	57
3.2.5.1 Zánik manželství smrtí.....	57
3.2.5.2 Zánik manželství vůlí manželů	58

3.2.6 Majetkoprávní vztahy v manželství	60
3.2.6.1 Věno	61
3.2.6.2 Darování mezi manželi	64
3.2.7 Zákaz určitých druhů žalob mezi manželi	65
3.2.8 Mimomanželské vztahy	66
3.2.8.1 Konkubinát	66
3.2.8.2 Kontubernium	68
3.3 Žena v postavení matky	69
3.4 Žena v postavení vdovy	71
4 Postavení ženy v dědickém římském právu	74
4.1 Testamentární poslušnost	74
4.1.1 Vznik testamentu	76
4.1.1.1 Druhy testamentů	78
4.1.1.2 Nepominutelný dědic	79
4.1.1.3 Dědická substituce	81
4.1.2 Zánik testamentu	82
4.1.3 Dědické žaloby	84
4.2 Intestátní poslušnost	85
4.2.1 Civilní právo	86
4.2.2 Prétorské právo	88
4.2.3 Císařské právo	90
4.2.4 Justiniánské právo	90
4.3 Jiná pořízení pro případ smrti	92
4.3.1 Odkazy	93
4.3.2 Fideikomisy	94
4.3.3 Darování pro případ smrti	95
5 Recepce římského práva	97
Závěr	104
Resumé	110
Seznam pramenů a literatury	113
Prameny	113
Literatura	113
Články	115
Elektronické zdroje	116

Úvod

Starověký Řím díky svému rozsáhlému a na velmi vysoké úrovni vytvořenému právnímu systému platil za jednu z nejvyspělejších společností té doby. I přesto však jeho právní systém neustále přizpůsoboval potřebám své doby a zohledňoval ve svém vývoji i právní postavení ženy v římské společnosti. Ženy na zrodu římské společnosti měly jen velmi slabé postavení a o rovnocenném postavení římských žen s římskými muži se nedalo hovořit vůbec. Z počátku raného vývoje římské společnosti se na ženu nahlíželo jako na osobu lehkovážnou, morálně slabou a nemající způsobilost k téměř žádné samostatné činnosti, neboť dle úvah římské společnosti bylo ženu pro její tzv. slabost pohlaví nutné ochraňovat. Z počátku dob byla každá žena pod nějakou mužskou mocí, ať už pod mocí svého otce, manžela, či tchána, a to bez ohledu na její věk či společenské postavení. Stalo-li se, že se římská žena vymanila z této mužské moci, bylo nutné, aby měla svého opatrovníka či poručníka, který nad ní udržoval dohled. Uvedené právní postavení ženy v římské společnosti nebylo konstantní, ale jak se vyvíjela římská společnost, vyvíjel se taktéž pohled na římské ženy. Římské ženy se tak čím dál více stávaly svobodnějšími, kdy z podřízených žen v jednotném postavení *alieni iuris* se z nich čím dál více stávaly osoby se statusem *sui iuris*, přičemž v konečném důsledku vývoje začaly mít ženy *sui iuris* možnost v zákonem stanovených institutech vykonávat určité druhy taxativně vyjmenovaných jednání, aniž by k nim potřebovaly souhlas toho, kdo nad nimi udržoval ochrannou moc. A právě tento výrazný vývoj v postavení ženy v římské společnosti je v rigorózní práci vylíčen.

Rigorózní práce rozšiřuje a navazuje na diplomovou práci autorky, která byla obhájena v roce 2019 a která byla zaměřena na stejné téma, jako je rigorózní práce, tedy na postavení ženy v římském právu. Vzhledem k tomu, že rigorózní práce navazuje na diplomovou práci autorky, jsou z tohoto důvodu doslovně převzaté části diplomové práce označené kurzívou a uvedené v uvozovkách.

Cílem této rigorózní práce je komplexní analýza života ženy v římské společnosti, a to od zrodu římské společnosti, přes její vrchol až po zánik této římské společnosti. Je možné zanalyzovat vývoj postavení ženy v římské společnosti v důsledku toho, že postavení ženy nebylo konstantní, ale vývojem římské společnosti zažívalo změny, které byly mnohdy pro život žen zásadní v jejich společenském

postavení. V rigorózní práci je kladen velký důraz na celý život ženy, tedy od jejího narození až po smrt, neboť žena se během svého života dostala do několika, pro ni zásadních životních a společenských postavení. Tato postavení byla pro ženu spojená s určitou mírou platným právem umožněné způsobilosti, kdy nejen že v každém společenském postavení měla jiná práva a povinnosti, ale taktéž se tato postavení ve společnosti ovlivňovala s její přiznanou mírou svéprávnosti. Nejvýznamnější byla pro římskou ženu rodina, jelikož to byla právě římská žena, která manželstvím získala výsostné postavení *mater familias* a kromě plození následníků rodu se svým nově vzniklým postavením stávala jedinou osobou, která měla za úkol pečovat o celou rodinnou domácnost. Tedy starat se a pečovat o své narozené děti, ale i starat se o dům svého manžela, který jí byl na základě vzniku manželství manželem svěřen. Z toho důvodu je v této rigorózní práci analyzována římská žena především v právu rodinném, a to pro ni v zásadním postavení dcery a manželky. Dcery z toho důvodu, že narozením se každá římská žena stala dcerou, a vždy se tak dostala pod moc svého *pater familias*. Manželky z toho důvodu, že veškerý život ženy byl soustředěn pro její životní roli manželky, neboť manželství bylo základem římské společnosti. Postavení ženy je rozebráno i v rámci římského práva dědického, jelikož i v tomto odvětví římského práva byl jeho vývoj pro ženu zásadním, neboť v důsledku vývoje římského práva dědického se žena, ať již v postavení dcery nebo manželky, stala tzv. nepominutelným dědicem a zároveň získala možnost nakládat se svým majetkem a tím ji římským právem dědickým bylo umožněno zřízovat *testament*. Žena je v této práci zohledněna i pro život veřejný, a to především v procesní, deliktní a trestní způsobilosti. Jelikož římské právo bylo recipováno do našeho současného práva civilního, je v rigorózní práci rozebrán jeho přesah do tohoto práva, a to s ohledem na postavení ženy v současném právu soukromém. Tím tato práce získala přesah i do vnímání a postavení ženy v současném právu soukromém.

Analýza postavení ženy v římském právu byla zpracována použitím metod analýzy, syntézy, abstrakce a dedukce, neboť právě těmito použitými metodami lze co nejlépe charakterizovat život římské ženy od jejího narození, přes její dospělost až po její smrt.

Rigorózní práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol, přičemž tyto hlavní kapitoly jsou pro jejich přehlednost dále rozděleny do jednotlivých podkapitol.

První kapitola se nazývá Vývoj právního postavení ženy v římské společnosti a je zaměřena především na jednotlivá členění římské společnosti v čase, a to od založení římské společnosti, kdy se zrodilo římské království, přes římskou republiku, po nastoupení císařství, které se dělilo na principát a dominát, přičemž obdobím dominátu došlo i k ukončení římské společnosti. Tato období a především jejich vývoj v čase byla velmi významná pro vývoj postavení ženy v římské společnosti, a to především z toho důvodu, že římské právo začalo ženám přiznávat čím dál více práv.

Druhá kapitola nazvaná jako Způsobnost ženy v římském právu, rozděluje způsobnost ženy do čtyř základních pilířů – právní osobnost, svéprávnost, deliktivní a trestní způsobnost a procesní způsobnost. Tyto základní pilíře způsobnosti ženy v římském právu definují její míru způsobnosti v jednotlivých pilířích dle toho, zda se žena nacházela v postavení osoby *sui iuris* či *alieni iuris*.

Třetí kapitola se nazývá Postavení ženy v rodinném římském právu a je považována ze stěžejní kapitolu této rigorózní práce, neboť rodina byla základem pro římskou společnost. Římská společnost kladla na rodinu velký důraz, jelikož právě rodina měla hlavní roli pro její budoucí rozvoj. Žena si v rodině prošla hned několika rolemi, kdy se z ní narozením stala dcera a vnučka, uzavřením manželství se ze ženy stala manželka a následně matka, přičemž z manželky se po zániku manželství mohla stát vdova. Nejzásadnější životní rolí však pro ženu bylo manželství, což si uvědomovala i římská společnost, a z tohoto důvodu bylo manželství a veškeré vztahy v něm pečlivě právně upraveny. V této kapitole jsou zohledněny i mimomanželské vztahy, v nichž se ženy směly nacházet, a tyto vztahy se nepříčily platnému římskému právu.

Čtvrtá kapitola nazvaná Postavení ženy v dědickém římském právu je rozdělena do třech hlavních podkapitol, přičemž římské právo zohledňovalo dva možné způsoby dědění, a to dědění ze závěti, nebo dědění ze zákona. V obou případech měla žena právo stát se právoplatnou dědičkou. Avšak z pohledu opačného, tedy možnost ženy zřídit platnou závěť, nebylo postavení ženy vždy konstantní. V tomto směru se dědické římské právo neustále vyvíjelo. Římské právo dědické svým vývojem začalo ženám jako zůstavitelkám přiznávat čím dál větší míru právní subjektivity, čímž získaly možnost uzavírat platnou závěť. Bylo tomu dáno z toho

důvodu, že i ženy začaly vlastnit majetek a po své smrti ho chtěly na základě závěti odkázat svým následovníkům.

Pátá kapitola se nazývá Recepce římského práva a je v ní zohledněno nejen převzetí římského práva v jeho obecném smyslu, ale především upřednostnění specifikace ustanovení, v nichž se objevují římskoprávní prvky, jež souvisí s postavením ženy nejen v právu římském, ale i v právu současném. Tato kapitola se zároveň snaží reflektovat postavení ženy v římském právu s právem současným.

V této rigorózní práci je pracováno nejen s jazykem českým, ale taktéž s jazykem latinským, kterého je v této práci využito velkou měrou. Latinský jazyk je s římským právem úzce spojen a jeho vynechání by neumožnilo některé výrazy, či slovní spojení definovat tak přesně, jak to jde právě pouze s použitím latinských termínů. Použité latinské termíny lze uvádět dvěma způsoby, a to buďto jejich ponecháním v základním tvaru, či jejich skloňováním. V rigorózní práci lze najít oba způsoby, neboť při použití formulací z Digest byly latinské výrazy ponechány v jejich tvaru, tedy tak, jak byly vyskloňovány v Digestech, a při použití jednotlivých latinských termínů v textu této práce byly tyto termíny ponechány ve tvaru základním.

V rigorózní práci je použitá literatura složena především z knižních zdrojů, a to jak českých, tak i za použití zdrojů cizojazyčných. Pro zpracování tohoto tématu byly použity i literární prameny významných římských právníků své doby, na jejichž základě došlo k hloubějšmu poznatku postavení římských žen. V práci je taktéž pracováno s římskými právními prameny kazuisticky zachycujícími instituty, které římská společnost považovala za natolik podstatné, že byly římskými právníky písemně zpracovány. Práce je zpracována i za použití článků a internetových zdrojů. Závěrem rigorózní práce jsou zpracovány společné i rozdílné rysy římského práva s právem současným, k čemuž byl použit zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

1 Vývoj právního postavení ženy v římském právu

Vývoj právního postavení ženy v římském právu reflektuje jednotlivá dělení římské společnosti v běhu času, a to od založení římské společnosti, kdy jako první státní zřízení se zrodilo království. Vyhnáním krále Tarquinia Superba došlo k zániku římského království. Zároveň začala vznikat majetková a politická rozdílnost, která přispěla ke vzniku republiky. Republika již nebyla postavena na základech rodové společnosti, ale vznikla nová organizace, která byla založena na majetkových a územních principech. Doba republiky však na základě hospodářských a politických problémů následně taktéž zanikla, přičemž nastoupila doba císařství, která se rozčlenila na principát a dominát, a to dle obsažení prvků jednotlivých státních zřízení v daném období. Principát byl předchůdcem dominátu a nesl v sobě ještě určité prvky republiky a zároveň začal obnášet i prvky císařství. Ze společnosti se postupem vývoje začaly vytrácet prvky republiky a císařství začalo být absolutní, čímž začala doba dominátu.¹

Veškerá výše popisovaná období, která doprovázela římskou společnost v jejím vývoji, byla důležitá pro vývoj postavení ženy v římské společnosti. Římská žena z počátku dob existence římské společnosti měla význam pouze v rodinném pojetí, neboť rodina byla základem rodu. Jak se rozvíjela římská společnost, začal se rozvíjet i pohled na ženy. Římské právo jim začalo přiznávat čím dál více práv. Tím se přestalo na ženu dívat pouze jako na rodičku nových následníků rodu, ale i přestože veřejné funkce byly ženám i nadále zapovězeny, v soukromém právu se jejich postavení začalo utužovat a rozvíjet, což je zřejmé právě z vydávaných římských zákonů. Tento vývoj postavení římských žen v římské společnosti je rozvinut v níže uvedených podkapitolách, v nichž je poukazováno právě na ženy v římské společnosti dle střídajících se státních zřízení, jimiž si římská společnost prošla.

Z výše uvedeného je zřejmé, že i přestože Římané dobyli jižní královská města etruské civilizace a převzali od Etrusků jejich architekturu, kulturu či náboženství, v nahlížení na římské ženy zůstala římská společnost nezměněna.

.....
¹ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 1-23. ISBN 80-7179-031-1; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 11-22. ISBN 978-80-7380-566-1.

Etruské ženy totiž měly v etruské společnosti významnější postavení, než jaké se přiznávalo římským ženám v římské společnosti. Postavení etruských žen by se téměř dalo uvést jako rovnoprávné. Nejen, že etruské ženy směly samy konat právní jednání, a nemusely tak mít pro svá právní jednání přiděleného poručníka, jako tomu bylo dáno v římské společnosti, ale taktéž se směly spolu s muži účastnit atletických závodů jako divačky a směly sedat přímo mezi muži, což bylo v římské společnosti zakázáno. O významném postavení etruských žen nasvědčují i etruské hrobky, v nichž jsou zemřelí muži a ženy společně vyobrazeni u stolů plných jídla a pití a některé nápisy na hrobkách nasvědčují i tomu, že právě některé hrobky patřily pouze ženám samotným.²

1.1 Doba královská

Doba královská je datována od roku 753 do roku 510 př. n. l. a označuje se jako společnost rodová. Významné postavení měl král (*rex*), který byl držitelem a vykonavatelem státní moci. Král byl také nejvyšším velitelem vojska, nejvyšším knězem, ale i nejvyšším soudcem v římské společnosti. Titul krále byl sice doživotní, avšak nebyl titulem dědičným. V době královské bylo zvykem, že králové vydávali tzv. královské zákony.³ Pro římské ženy byl významný zákon vydaný králem Romulem, neboť zavedl pro ženy povinnost zachovávat vůči muži poslušnost. Žena jakožto manželka měla povinnost sdílet se svým manželem veškerý majetek, účastnit se náboženských obřadů a nesměla svého manžela nikdy opustit. Romulův zákon obsahoval i možnost trestu smrti, či vyhnání pro tu ženu, kterou by její manžel přistihl opilou, či jak se dopouští cizoložství, nebo za padělání klíčů, či podvržení dětí. Způsob trestu musel manžel projednat s příbuznými svými a příbuznými své manželky. Teprve poté mohl nad svou manželkou vznést konečný verdikt. Pokud by však manžel přistoupil k zapuzení své manželky, tak mu to bylo povoleno pouze pro výše vyjmenované případy, kterých se jeho manželka dopustila. Byla-li však manželka zapuzena svým manželem kvůli jiným důvodům než uvedeným, tak

.....
² **Bouzek, Jan.** *Etruskové jiní než všechny ostatní národy.* Praha: Karolinum, 2003. s. 38-41. ISBN 80-246-0516-3.

³ **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 22-23. ISBN 80-85719-08-8; **Skřejpek, Michal.** *Římské právo v datech.* Praha: C. H. Beck, 1997. s. 1. ISBN 80-7179-123-7.

bylo králem Romulem přikázáno, aby část majetku manžela připadla jeho zapuzené ženě a část bohyni Cereře.⁴

Dalším důležitým zákonem pro římské ženy byl zákon vydaný králem Numou Pompiliusem, který přikázal vdovám dodržet smutek po dobu deseti měsíců a po dobu držení smutku se nesměla provdat za jiného muže, jinak by jí byla nařízena oběť v podobě březí krávy. Ženám, kterým zemřelo její dítě, bylo dovoleno truchlit tolik měsíců, kolik let bylo zemřelému dítěti, avšak maximálně deset měsíců – více měsíců truchlení bylo zakázáno. Zemřelo-li dítě mladší tří let, nesměla žena truchlit vůbec. Další ustanovení v zákoně krále Numy Pompilia v sobě zahrnoval zákaz pohřbít těhotnou ženu s jejím dosud nenarozeným dítětem. Plod musel být ze zemřelé matky vyňat a poté mohla být zemřelá žena pohřbena. Důvodem bylo to, že by se nenarozenému dítěti vzala naděje na jeho samotný život.⁵

Římská společnost v období království je známá svými kuriemi (*curia*), kterých bylo v Římě 30 a byly tvořeny seskupením 300 rodů. Z kurií byly dále tvořeny tři kmeny, které svým spojením vytvářely právě římský národ. Kurie měly svou důležitou roli v lidovém shromáždění⁶, v němž vystupovaly jako hlasovací jednotky. Pro přijetí rozhodnutí byla rozhodná prostá nadpoloviční většina hlasů. V Římě byl dále senát a magistráti. Senát byl pouhým poradním orgánem, přičemž z magistrátů byli jmenováni králové. Pro římskou společnost byli významní *pontifikové*, neboli kněží, kteří hlídali dodržování obyčejového práva. Jak se postupem

.....
⁴ **Skřejpek, Michal.** *Postavení žen v leges regiae a zákoníku VII desek.* IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 53. ISBN 80-244-0582-2; **Stará, Ivana.** *Žena v římském právu.* Pocta Eduardu Vlčkovi k 70. narozeninám. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. s. 375-380. ISBN 978-80-244-2491-0.

⁵ **Skřejpek, Michal.** *Postavení žen v leges regiae a zákoníku VII desek.* IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 53-58. ISBN 80-244-0582-2; **Stará, Ivana.** *Žena v římském právu.* Pocta Eduardu Vlčkovi k 70. narozeninám. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. s. 375-380. ISBN 978-80-244-2491-0.

⁶ Lidové shromáždění (*comitia curiata*) nemělo pravomoc rozhodovací, ale tvořilo pouze funkci hlasovací. Lidové shromáždění se shromažďovalo podle kurií a jednotlivé kurie měly jeden hlas. Hlasů tedy bylo nanejvýš 30 a rozhodovalo se podle prosté nadpoloviční většiny hlasů. Lidového shromáždění se mohli účastnit pouze vojáci ve službě a shromáždění bylo řízeno králem, srov. **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 1-2. ISBN 80-7179-031-1; **Skřejpek, Michal.** *Římské právo v datech.* Praha: C. H. Beck, 1997. s. 17. ISBN 80-7179-123-7.

času římská rodová společnost začala členit na konkrétní skupiny obyvatel, především podle majetku, vznikaly tak v Římě sociální třídy, z nichž nejvýznamnější členění bylo členění na patricije⁷, plebeje⁸ a otroky. Výše uvedené funkce mohli zastávat pouze patricijové, neboť plebejové byli pro římskou společnost cizinci, a nesměli tudíž zastávat žádné veřejné funkce.⁹

Římských žen si římscí muži velmi vážili, po svatbě ženám svěřili klíč od jejich nyní již společného domu, a žena tak dostala na starost celý dům, o nějž pečovala. I přestože ženy byly v Římě vážené, nemohly se účastnit veřejného života - tedy nesměly zastávat žádné veřejné funkce. Totéž pravidlo platilo i u funkcí soukromých, jelikož: „*ženy nebyly podle římského práva způsobilé k moci otcovské, k poručenství a ani ženy nemohly svědčit při mancipaci*^{10c}“. Ženám však nebylo odepíráno právo na vzdělání, výše a kvalita vzdělání již záležela na bohatství rodiny, ze které pocházela.¹¹

Snacha měla zakázáno vykonávat na svém tchánovi a tchýni jakékoli fyzické tresty. Nejen, že by byla společností morálně odsouzena, ale padla by i do rukou bohů, kteří náleželi přivdané rodině. Žena by tedy tímto skutkem urazila bohy rodiny, do níž se přivdala.¹²

.....
⁷ Patriciové tvořili vysokou společenskou vrstvu v římské společnosti, dalo by se v současném jazyce říci, že patriciové byli považováni za šlechtu té doby. Patriciové si přisvojili různé výsady, vlastnili největší část pozemků, srov. **Bartošek, Milan**. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 205. ISBN 80-200-0243-X.

⁸ Plebejci byla nižší vrstva římské společnosti, byli jakýmsi protipólem patriciů. Mezi plebejci se řadili drobní zemědělci a později i přistěhovalci. Plebejci nesměli zastávat vedoucí veřejné funkce a nesměli zabírat dobyté území. V průběhu času byl za plebejce označován pracující svobodný lid, srov. **Bartošek, Milan**. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 312. ISBN 80-200-0243-X.

⁹ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 1-3. ISBN 80-7179-031-1; **Skřejpek, Michal**. *Římské právo v datech*. Praha: C. H. Beck, 1997. s. 1. ISBN 80-7179-123-7.

¹⁰ **Stará, Ivana**. *Žena v římském právu*. Pocta Eduardu Vlčkovi k 70. narozeninám. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. s. 375-380. ISBN 978-80-244-2491-0.

¹¹ **Tamtéž**.

¹² **Skřejpek, Michal**. *Postavení žen v leges regiae a zákoníku VII desek*. IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 57. ISBN 80-244-0582-2.

1.2 Doba republiky

Římská republika vznikla roku 510 a trvala až do konce 1. stol. př. n. l. Postupné členění římské společnosti na určité sociální třídy zakončily společnost rodovou a začaly se uplatňovat principy členění sociálních vrstev dle majetku a území. Společnost se tedy členila na patricie a plebeje, tyto sociální třídy se dále členily do šesti majetkových tříd, kdy jednotlivé třídy měly přidělený určitý počet hlasů, kterými hlasovaly na lidových shromážděních. Pro římskou společnost mělo zásadní význam zrovnoprávnění plebejců a patricijů.¹³ Cicero uvedl, že na připojených posledních dvou deskách patřících k zákonu dvanácti desek je uvedeno pravidlo, aby patricijové neuzavírali s plebeji sňatky.¹⁴

Na místo krále, tedy po vyhnání krále Tarquinia Superba, nastoupili jakožto nejvyšší orgán republiky dva konzulové, kteří byli voleni na jeden rok a v tomto období zastupovali římský stát a veleli vojsku. Na roveň konzulů byl na základě *Lex Licinia Sextia* postaven *praetor*. Jelikož se *praetor* nemohl stát velitelem vojska, pobýval neustále ve městě a dohlížel na jeho řádnou správu, zejména jednalo-li se o soudnictví a aplikaci práva obecně.¹⁵

Římské právo se zpočátku uplatňovalo pouze podle obyčejových a zvykových norem, a proto měl pro římské právo významný přínos *Lex duodecim tabularum*, neboli Zákon XII desek¹⁶. Tímto tak došlo k písemnému sepsání obyčejových norem, a to formou kazuistického přístupu. Nejdůležitější přínos tohoto

.....
¹³ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 4-5. ISBN 80-7179-031-1.

¹⁴ **Skřejpek, Michal.** *Postavení žen v leges regiae a zákoníku VII desek*. IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 55-56. ISBN 80-244-0582-2.

¹⁵ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 7-8. ISBN 80-7179-031-1; **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo*. Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 23-48. ISBN 80-85719-08-8.

¹⁶ Zákon XII desek (*Lex duodecim tabularum*) sepsala v polovině 5. stol. př. n. l. zvolená desetičlenná komise zvolených úředníků, neboli *decemvirů*. Decemvirové byli do svého úřadu zvoleni lidovým shromážděním na dobu jednoho roku, aby sepsali dosud používané právo obyčejové. První zvolená komise sepsala právo na deset tabulí, druhá komise poté sepsala obyčejové právo na další dvě desky. Tyto desky byly poté vystaveny na fóru, kde si je mohl každý přečíst, a tím, že toto první římské psané právo bylo zhotoveno kazuistickým způsobem, byla dána možnost všem vrstvám společnosti mu rozumět. Zákon 12 desek obsahoval právo procesní, rodinné, dědické, oblihační, trestní i správní, srov. **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 15. ISBN 80-7179-031-1.

zákonu tkvěl v tom, že přistupoval k patricijům a plebejům stejnou měrou.¹⁷ „Zákon XII desek ustanovoval ženě povinnost mít poručníka a dával jí také možnost, že nemusela přestupovat do rodiny svého muže. K tomu jí stačilo pouze to, že bude každý rok během 3 nocí nepřítomna v jeho domě.“¹⁸ Stávalo se, že otec nechtěl přijít o moc nad svou dcerou, a z toho důvodu jí přikázal, aby po tři noci pobývala v jeho domě. Ve staré římské společnosti se dcera svého otce neodvážila neuposlechnout, a proto se z vůle jejího otce mohlo stát, že se tak nepodřídila manželské moci a stále zůstávala pod jeho mocí.¹⁹

Zákon XII desek dále pojednává o příspěvcích z veřejných prostředků na výživu té ženě, které se narodila trojčata mužského pohlaví. Takové ženě bylo přispíváno až do dospělosti narozených trojčat. Z uvedeného lze dospět k závěru, že narodila-li se ženě trojčata ženského pohlaví, nebylo na jejich výživu z veřejných prostředků přispíváno ničeho.²⁰

1.3 Doba císařství

Doba císařství byla rozdělena na dvě fáze – na principát a na dominát. Obě fáze měly na vnímání ženy v římské společnosti kladné důsledky. Dle níže specifikovaných fází císařské doby je zřejmé, že ženy začaly být společností čím dál více uznávanými osobami.

1.3.1 Principát

Doba principátu započala na konci 1. stol. př. n. l. a byla ukončena na konci 3. stol. n. l. a byla označována jako počáteční stádium císařství. Za principát se

.....
¹⁷ Kínel, Jaromír a kol. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 15-16. ISBN 80-7179-031-1.

¹⁸ Skřejpek, Michal. *Lex et ius. Zákony a právo antického Říma*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. s. 28-30. ISBN 978-80-7380-686-6.

¹⁹ Skřejpek, Michal. *Postavení žen v leges regiae a zákoníku VII desek*. IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 53-54. ISBN 80-244-0582-2.

²⁰ Skřejpek, Michal. *Postavení žen v leges regiae a zákoníku VII desek*. IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 52. ISBN 80-244-0582-2.

zasloužil konzul Oktavián, který získal jakožto císař nejdříve titul Imperator, a poté titul Augustus. I když byl hlavou římského státu císař, principát stále v sobě obsahoval republikánskou formu vládnutí, a císař tudíž nikdy neměl zcela absolutní moc, i když postupem času se monarchická podstata vlády císaře začala výrazněji objevovat.²¹ A ve 2. stol. n. l. tento monarchický prvek ovládl řízení státu, veškeré prvky republikánského řízení odpadly a císař pevně řídil stát a všechný úřednický aparát mu byl podřízen.²²

Císaři směli vydávat edikty (*edicta principis*), instrukce pro své podřízené úředníky (*mandata*), rozsudky císařského soudu (*decreta*) a odpovědi na soukromé dotazy římských osob (*rescripta*).²³

Císař Augustus nechal vzniknout zákon *Lex Iulia*, kterým docílil určitým vývojovým změnám v právu rodinném, kdy žena jako manželka dostala možnost vyjadřovat se k některým činnostem svého manžela, například žena musela dát svému manželovi souhlas k zastavení nemovitosti nacházející se na italském území, kterou manželka přinesla do manželství jako součást svého věna.²⁴

Augustinovy reformy s sebou přinesly zásadní zákaz, a to zákaz uzavírání sňatků mezi senátorem a propuštěnkou. Taková manželství sice byla platná, ale žena jakožto bývalá otrokyně se v případě senátorovy smrti nesměla stát dědičkou. Mnohdy se stávalo, že otrokyně byla propuštěna za účelem svatby se svým pánem, kdyby se však stalo, že by si propuštěnka vzala za muže jiného než svého pána, propuštění by se anulovalo a žena by se opět stala otrokyní.²⁵

Císař Augustus přijal do svých zákonů institut *ius trium liberorum*²⁶, jehož podstatou bylo zvýšit počet římského lidu a motivovat tímto ženy, aby rodily děti

.....
²¹ **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 28-33. ISBN 80-85719-08-8.

²² **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje).* Praha: Akademie věd České republiky, 1995. s. 28. ISBN 80-200-0545-5.

²³ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 27-28. ISBN 80-7179-031-1.

²⁴ **Stará, Ivana.** *Žena v římském právu.* Pocta Eduardu Vlčkovi k 70. narozeninám. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. s. 375-380. ISBN 978-80-244-2491-0.

²⁵ **Tamtéž.**

²⁶ Právo tří dětí, srov. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 147. ISBN 80-200-0243-X.

s vidinou zlepšení svého právního postavení, tedy svou emancipaci ve svých 25 letech života. Ženy tento právní institut uvítaly, jelikož kromě zůstavivší nezpůsobilosti podat žalobu za jiného, získaly plnou způsobilost konat veškeré činnosti a plně za tyto své skutky odpovídat.²⁷

1.3.2 Dominát

Období dominátu vzniklo na konci 3. stol. n. l. a trvalo do roku 476 n. l., neboť v tomto roce západořímská říše zanikla. Na počátku dominátu došlo k trvalému rozdělení římského impéria na část východní a západní. Počátek dominátu je též označován jako období velké krize, neboť došlo k opuštění všech demokratických forem vládnutí a císař ve společnosti vystupoval již jako absolutní samovládce. Císař byl v této době označován titulem dominus nebo *domus et deus* a stal se suverénním panovníkem, hlavním a výlučným zákonodárcem, nejvyšším soudcem a ochráncem křesťanské víry. Za zakladatele římského dominátu římské právo považuje císaře Diokleciána a Konstantina. Teprve za císaře Konstantina se hodnost císaře stala hodností dědičnou.²⁸

Za vlády císaře Diokleciána se žena mohla stát ručitelkou cizího dluhu a pro platnost tohoto ručení byla vyžadována forma veřejné listiny za přítomnosti tří svědků. Ženy nesměly uzavřít manželství se svými pokrevními příbuznými a se svými švagry. Za vlády císaře Konstantina směl nevěrnou manželku žalovat její manžel spolu se svými nejbližšími příbuznými. Unesená žena nesměla uzavřít sňatek se svým únoscem. V případě, že snoubenka zemřela, připadla polovina zasnubního daru přeživšímu snoubenci.²⁹

Nejvýznamnějším císařem za dominátu a snad i za celou éru římského císařství byl císař Justinián. Císař Justinián se snažil v římské společnosti uplatnit dvě podstatná politická hlediska, a to absolutní postavení císaře a výlučné postavení

.....
²⁷ **Vrana, Vladimír.** *Ženy – nežadúca spoločnosť 'podľa rímskeho práva?'* IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 26-27. ISBN 80-244-0582-2.

²⁸ **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 32-57. ISBN 80-85719-08-8.

²⁹ **Skřejpek, Michal.** *Římské právo v datech.* Praha: C. H. Beck, 1997. s. 66-74. ISBN 80-7179-123-7.

katolické církve. Císař Justinián se snažil o obnovu římského impéria, které dosud upadalo, a to se mu podařilo zrealizovat velikou právní kodifikací. Tímto dal císař Justinián vzniknout sbírce císařských konstitucí, která byla složena ze tří již existujících císařských kodexů, tj. z kodexu Gregoriova, Hermogenianova a Theodosiova, a současně doplněna o nové císařské konstituce, které byly publikovány od vlády císaře Theodosia až do vlády císaře Justiniána. Císař Justinián se zasloužil i o vznik dalších podstatných sbírek zákonů, jakož to byla *Diagesta seu pandectae*, *Institutiones seu elementa*, *Codex Iustinianu repetitae praelectionis* a Justiniánovy novelly. Tyto tři sbírky (*Digesta seu pandectae*, *Institutiones seu elementa*, *Codex Iustinianu repetitae praelectionis*) byly posléze nazývány jako *Corpus Iuris Civilis*, někdy k nim byly připojovány i Justiniánovy novelly. Kromě *Corpus Iuris Civilis* žádné jiné právní prameny již nesměly být používány.³⁰

Císař Justinián ve svých zákonech potvrdil zásadu, že nemanželské dítě získá stejného postavení, jako měla jeho matka v době porodu. Rozvod, který byl iniciován pouze z vůle manželky, byl povolen jen pro překážku manžela, kterému překážka nedovolovala v manželství přetrvávat, například duševní porucha. Císař Justinián provedl zásadní reformu pro režim věna, kdy v případě, že by manželství zaniklo z vůle manžela, měla manželka a případní dědici právo žádat věno, které žena do manželství přinesla.³¹

Dále ženy nesměly podat jakoukoli žalobu, tedy ani tu ve prospěch jiného, či v trestních případech, nebo za stát. Ženy nesměly být nikdy obhájci, nesměly vypovídat jako svědkyně, jako svědkyně se nesměla žena stát při tvorbě závěti a nesměla být ručitelkou žádného závazku. Uvedené činnosti byly ženám zakázány z důvodu jejich pohlaví, jelikož tyto činnosti nebyly dostatečně ušlechtilé a přiměřené jejich pohlaví. Ženy se sice nesměly stát svědkyněmi při tvorbě závěti, ale římské právo jim dalo tu způsobilost vytvářet svou vlastní závěť, pro případ, že by vlastnily nějaký majetek.³²

.....
³⁰ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 42-53. ISBN 80-7179-031-1.

³¹ **Skřejpek, Michal.** *Římské právo v datech*. Praha: C. H. Beck, 1997. s. 89-97. ISBN 80-7179-123-7.

³² **Vrana, Vladimír.** *Ženy – nežiadúca spoločnosť podľa rímskeho práva?! IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 22-25. ISBN 80-244-0582-2.*

2 Způsobilost ženy v římském právu

Způsobilost ženy v římském právu je kapitola, která rozděluje způsobilost ženy do čtyř základních pilířů – právní osobnost, svéprávnost, deliktní a trestní způsobilost a procesní způsobilost. Nejen že římské právo rozdělovalo ženy na *sui iuris* a *alieni iuris*, ale i jednotlivé pilíře způsobilosti vnímají způsobilost ženy v římské společnosti a právu rozlišně. A z toho důvodu jsou jednotlivé způsobilosti ženy v římském právu ještě navíc rozděleny dle postavení ženy - tedy zda byla osobou *sui iuris*, či *alieni iuris*.

V římském právu nedisponovala každá svobodná osoba právní osobností. Tedy, že měla způsobilost mít práva a zavazovat se k povinnostem. Plnou právní osobností disponovala žena v postavení osoby *sui iuris*, a to již jako *nasciturus*, přičemž její ztráta přišla společně se smrtí ženy. To se o právní osobnosti ženy v postavení osoby *alieni iuris* říci nedalo. I přestože každá svobodná žena v postavení osoby *sui iuris* disponovala plnou právní osobností, nenáležela jí plná právní svéprávnost. Tedy způsobilost k právním jednáním. Nejen ženy v postavení *alieni iuris*, ale i ženy *sui iuris* musely mít určeného svého poručníka, který se staral o její záležitosti. Poručník za ženy *alieni iuris* jednal a ženám *sui iuris* pouze schvaloval jejich právní jednání. Tak jako tomu bylo s právní svéprávností ženy, tak obdobně tomu bylo s deliktní a trestní způsobilostí ženy v římském právu. Každá žena sice mohla být pachatelem trestného činu, či spáchat delikt, avšak ne každá žena nesla za svůj vykonaný čin odpovědnost. I zde bylo zásadní, jaké měla žena postavení ve společnosti, tedy zda byla osobou *sui iuris*, či *alieni iuris*. Od uvedeného se dále odvíjelo, kdo konkrétně za daný ženin čin nesl právní odpovědnost. Jiné tomu bylo u procesního postavení ženy v římském právu, neboť existovaly žaloby, kterými se žena směla vůči konkrétním osobám, které jí způsobily újmu, bránit a požadovat nápravu.³³

.....
³³ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 62-498; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 116. ISBN 80-7179-031-1; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 53. ISBN 978-80-7380-566-1; **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 16-17.

2.1 Právní osobnost

Právní osobnost byla římským právem vnímána jako způsobilost mít práva a zavazovat se k povinnostem. Plnou právní osobnost římské právo přiznávalo pouze osobám *sui iuris*, kdy na pohlaví nezáleželo, neboť osoba *sui iuris* byla osobou římského původu, osobou svobodnou a nebyla podřízena žádné otcovské či manželské moci tak jako osoba *alieni iuris*.³⁴

Právní osobnost nabývaly římské ženy narozením, kdy se vynětím z lůna mateřského na dítě pohlíželo jako na člověka. Zatímco nenarozené dítě nebylo považováno za osobu jako takovou, již v lůně mateřském měl takový *nasciturus* svá práva. Právní osobnost ženy zanikla zároveň s její smrtí či ztrátou na svobodě, když římská občanka upadla do moci nepřátel a byla jimi zotročena.³⁵ O právech *nascitura* je pojednáváno i v následujícím ustanovení v Digestech:

*D. 1, 5, 7, Paulus libro singulari de portionibus, quae liberis damnatorum conceduntur: Qui in utero est, perinde ac si in rebus humanis esset custoditur, quotiens de commodis ipsius partus quaeritur: quamquam alii antequam nascatur nequaquam prosit.*³⁶

Žena, která měla plnou právní způsobilost, měla tak práva a povinnosti soukromoprávní a veřejnoprávní povahy. Obsahem soukromoprávní způsobilosti byla způsobilost stát se dědičkou (*testamenti factio passiva*), dále způsobilost pořídit závěť (*testamenti factio activa*), či schopnost stát se v řádném manželství manželkou

.....
³⁴ Heyrovský, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva*. Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. 62-63; Rebro, Karol a Blaho, Peter. *Římské právo*. Bratislava : MANZ Bratislava, 1997. s. 128. ISBN 80-85719-08-8.

³⁵ Heyrovský, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva*. Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 63.

³⁶ Paulus. Dig. 1,5,7.

D. 1, 5, 7, Paulus ve zvláštní knize o částkách, které se poskytují dětem odsouzených: Kdo je v lůně matky, chrání se tak, jako kdyby už byl na světě, pokud jde o výhody samotného nenarozeného, ačkoli, dříve než se narodí, nemohou být jinému užitečné, srov. Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila. *CORPUS IURIS CIVILIS DIGESTA – Tomus I*. Žilina: Eurokódex, 2008. s. 83. ISBN 978-80-89363-07-0.

(*ius conubii*). Obsahem veřejnoprávní způsobilosti bylo právo zúčastňovat se náboženských obřadů (*ius sacrorum*), či možnost bránit se na lidovém shromáždění proti uloženému těžkému trestu (*ius provocationis*).³⁷

2.1.1 Žena „alieni iuris“

„Osoby v postavení alieni iuris nikdy nebyly osobami s vlastní právní subjektivitou – veškerý svůj život byly podřízené otcovské nebo manželské moci. Tyto osoby neměly žádná vlastní práva. Mezi ženy tohoto postavení římské právo řadilo dcery a manželky, podřízené moci otcovské a moci manželské.“³⁸

„Žena alieni iuris jako manželka spadala pod manželskou moc, nazývanou manus. V tomto případě muselo vzniknout manželství přísné (*matrimonium cum manu*). Žena, která se svatbou dostala pod moc manželovu, tímto sňatkem vstoupila zcela do manželovy rodiny a zpřetrhávala se veškerá pouta s její dosavadní rodinou. Žena alieni iuris se nacházela ve stejném postavení jako její děti. Ženy jako matky nikdy neměly rodinnou moc nad svými vlastními dětmi, protože byly postaveny na stejnou úroveň jako jejich děti (tedy matky byly ke svým dětem postavením jako by byly jejich sestry). Manželka in manu sice byla na stejné úrovni jako její děti a nikdy nad svými dětmi nesměla vykonávat žádnou moc, ale toto postavení umožnilo manželce podílet se na dědictví podle zákonné posloupnosti již v první skupině tzv. vlastních dědiců. Což bylo pro manželku velmi výhodné postavení z hlediska možného dědictví.“³⁹

„I přestože manžel měl nad svou manželkou neomezenou moc a její postavení bylo stejné jako postavení její dcery, tak manžel nikdy neměl právo svou

.....
³⁷ Skřejpek, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 52. ISBN 978-80-7380-566-1.

³⁸ Pelikánová, Hana. *Postavení ženy v římském právu*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 4.

³⁹ Pelikánová, Hana. *Postavení ženy v římském právu*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 5.

*manželku prodat do otroctví nebo nějakému svému římskému spoluobčanovi. Účelem prodeje v římském právu bylo využití osoby jako pracovní síly, nebo pokud osoba in manu spáchala protiprávní čin.*⁴⁰

*„Muž mohl svou manželku, jako osobu alieni iuris, trestat. Aby manžel mohl svou manželku potrestat, musel zřídit tzv. domácí soud. K tomuto domácímu soudu pozval jako své rádce, členy své rodiny a členy manželčiny rodiny.*⁴¹

*„Žena alieni iuris jako dcera spadala pod otcovskou moc, která se nazývala patria potestas. Otcovská moc vznikla každé dceři, narozené jak z manželství cum manu, tak i z matrimonium sine manu. Tímto procesem se každá narozená dcera stávala osobou alieni iuris.*⁴²

*„Dcery, jako osoby alieni iuris, se nacházely podle soukromého římského práva ve stejném postavení jako otroci. Jejich otec měl nad nimi neomezenou moc. Otec mohl své dcery, jako osoby alieni iuris, trestat. Než svou dceru otec potrestal, bylo zapotřebí, aby uskutečnil tzv. domácí soud nebo se se svými příbuznými alespoň poradil o vhodném trestu. Císařská doba zakázala otcům svévolně trestat své dcery a umožnila jim je trestat pouze zlehka, a pokud by mělo dojít k nějakému těžšímu trestu, tak pouze po úředním schválení.*⁴³

2.1.2 Žena „sui iuris“

*„Osoby v postavení alieni iuris nikdy nebyly osobami s vlastní právní subjektivitou – veškerý svůj život byly podřízené otcovské nebo manželské moci. Tyto osoby neměly žádná vlastní práva. Mezi muže v postavení alieni iuris římské právo členilo syny v moci otcovské a mezi ženy tohoto postavení římské právo řadilo dcery a manželku podřízené moci otcovské.*⁴⁴

.....
⁴⁰ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 5.

⁴¹ **Tamtéž.**

⁴² **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 6.

⁴³ **Tamtéž.**

⁴⁴ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 7.

„Ženy v postavení sui iuris byly osobami s vlastní právní subjektivitou. Existovalo vícero způsobů, kterými se ženy staly osobami sui iuris.“⁴⁵

- *Takovéto ženy neměly již žádného žijícího mužského předka, který by nad nimi udržoval otcovskou či manželskou moc.*
- *Tyto ženy se staly samostatnými, prostřednictvím institutu emancipace, a to tak, že otec rodiny své dcery, či vnučky před věcně příslušným soudcem, či úředníkem propustil na svobodu.*
- *Samostatnou ženou se staly smrtí manžela, či se rozvedly a již se nevrátily pod moc svého otce.“*

„Žena sui iuris jako manželka nespádala pod manželskou moc, tedy pod manus, a nebyla tak podrobena moci manželské. Manželka sui iuris měla absolutní právní způsobilost ke všem právním úkonům. Aby tomu tak mohlo být, muselo vzniknout manželství volné (matrimonium sine manu). Žena, která uzavřela manželství volné, nevstupovala do manželovy rodiny, a buďto zůstávala osobou podřízenou mocí svého otce (tedy nevystupuje ze své dosavadní rodiny) a v případě, že již před sňatkem neměla svého otce a byla osobou sui iuris, tak se její právní postavení nezměnilo. Ženy sui iuris jako matky se nikdy nestaly agnátskou příbuznou svých vlastních dětí. Jejich děti se tak staly agnáty pouze v rodině svého otce.“⁴⁶

„Žena v postavení osoby sui iuris neměla povinnost při vstupu do manželství vkládat věno, avšak věno bylo bráno římskou společností za morálně žádoucí. Žena v postavení sui iuris věno pořizovala sama ze svého vlastního majetku, jestliže nějaký vlastnila.“⁴⁷

„Majetek manželky, který vlastnila před svatbou, v tomto případě nepřecházel na jejího manžela. Stále ho měla k dispozici žena. Stejně tomu bylo i za situace,

.....
⁴⁵ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 7.

⁴⁶ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 8.

⁴⁷ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 8-9.

že žena v době manželství nabyla majetek. Tento nabytý majetek nepřecházel do rukou manžela.⁴⁸

„Dcera, která byla dříve podřízena moci svého otce, se mohla stát osobou *sui iuris*, a to smrtí svého otce, nebo tím, že ji její otec emancipoval, či ji adoptoval otec jiné rodiny. Tímto se již dcera jako osoba *sui iuris* nenacházela pod mocí svého otce. Dcera v postavení *alieni iuris* nabývala postavení osoby *sui iuris*, jestliže její otec zemřel a ona již neměla žádného žijícího mužského předka, který by nad ní udržoval otcovskou moc.“⁴⁹

„Otec mohl emancipací propustit svou dceru na svobodu. Ke zrušení *patria potestas* u dcery docházelo již při jejím prvním propuštění na svobodu. *Pater familias* mohl být svou dcerou přinucen k její emancipaci pouze za ojedinělých okolností, například stalo-li se, že *pater familias* zneužil otcovské moci nad svou dcerou. V případě, že emancipovaná dcera projevila proti svému otci hrubý nevděk, mohl otec odvolat její emancipaci a ona se opět dostala pod moc svého otce. Podle justiniánského práva dcera musela souhlasit se svou emancipací. Emancipací dcera vystupovala z agnátských vztahů své rodiny a zůstávala pouze v kognátských vztazích se svou původní rodinou.“⁵⁰

2.2 Svěprávnost

Svěprávnost byla římským právem vnímána jako způsobilost k právním jednáním, neboli způsobilost člověka k jednání, které je spojeno se vznikem, změnou nebo zánikem právních vztahů. Žena mající právní osobnost, tedy žena v postavení osoby *sui iuris*, byla plně způsobilá ke všem právním jednáním. Naproti tomu žena

.....
⁴⁸ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 9.

⁴⁹ **Tamtéž.**

⁵⁰ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 9-10.

v postavení osoby *alieni iuris* sice také byla způsobilá k právním jednáním, ale nikdy za svá jednání nenesla žádnou odpovědnost, jelikož ta se přenášela na nositele moci, pod nímž uvedená žena byla. Především tedy na jejího otce či manžela.⁵¹

I ženám, které nabyly plné svéprávnosti, nebyly dovoleny veškeré činnosti týkající se právního jednání, které by jim mohlo způsobit újmu. Pro taková jednání musely mít ženy souhlas od svého poručníka. Z počátku vývoje římského impéria se ženy nesměly účastnit veřejného života, nesměly se stát poručníci, opatrovníci, či se zaručit za cizí dluh, neboť takové záruky ohrožovaly majetek rodiny, do níž žena patřila. Později byly tyto záruky vykládány mnohem přísněji pro toho, kdo takovou záruku od ženy přijal, protože stále byly ženám zakázány záruky za cizí dluh, avšak ženy již směly převzít závazek jako protislужbu za závazek, který žena již vůči věřiteli měla. Ženy až na určité výjimky nesměly zastávat kněžské funkce a právě těmito výjimkami byly kněžky Vestálky, *flamina Dialis* nebo *regina sacrorum*. Postupem času docházelo k uvolňování těchto restrikcí a v době císařské měly ženy právo pořídit svou závěť, dědit ze závěti, nebo například podávat žaloby.⁵²

2.2.1 Žena „*alieni iuris*“

„Ženy tohoto postavení byly způsobilé spáchat protiprávní jednání, ale nebyly nikdy právně odpovědné za svá nezákonná jednání. Za jejich jednání byl vždy právně odpovědný ten, v jehož moci se žena nacházela. Ten poté musel nést břemeno viny a uhradit škodu způsobenou osobou alieni iuris, nebo ji mohl vydat poškozené straně.“⁵³

„Ženy jako matky nikdy neměly rodinnou moc nad svými vlastními dětmi, protože byly postaveny na stejnou úroveň jako jejich děti (tedy matky byly ke svým dětem postavením jako by byly jejich sestry). Manželka in manu sice byla na stejné úrovni jako její děti a nikdy nad svými dětmi nesměla vykonávat žádnou moc, ale

⁵¹ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 53. ISBN 978-80-7380-566-1.

⁵² **Johnston, David.** *Roman law in context.* Cambridge: Cambridge University Press, 1999. s. 40. ISBN 0-521-63046-0; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 54-55. ISBN 978-80-7380-566-1.

⁵³ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 4-5.

*toto postavení umožnilo manželce podílet se na dědictví podle zákonné posloupnosti již v první skupině tzv. vlastních dědiců. Což bylo pro manželku velmi výhodné postavení z hlediska možného dědictví.*⁵⁴

*„Jestliže manželka alieni iuris nabyla konkrétní majetek, tak nikdy pod svou moc, vždy pod moc pater familias (v tomto případě to nemusel být její manžel, ale ten, kdo byl hlavou rodiny, například manželčin tchán, jestliže její manžel byl stále v moci svého otce). I v případě, že žena, která vlastnila majetek ještě před svatbou, tak okamžikem přísného sňatku přecházel všechnen její dosavadní majetek na jejího manžela.*⁵⁵

*„Dcera alieni iuris nebyla vůči svému pohlaví oprávněna vlastnit jakýkoli majetek. Jestliže dcera nějaký majetek nabyla, tak nikdy pod svou moc, vždy pod moc pater familias. Ten mohl s takovým majetkem nakládat podle vlastního uvážení. Otec měl zvláštní povinnost zřídit pro svou dceru alieni iuris věno, které ona vkládala do manželství. Dcera alieni iuris měla ze zákona nárok domáhat se věna vůči svému otci. Tentýž žalobní nárok měla dcera i v případě, že vůči ní její otec neplnil řádně vyživovací povinnost, kterou měl římskými zákony nařízenou.*⁵⁶

*„Dcera alieni iuris se v intestátní posloupnosti nacházela v první dědické skupině mezi vlastními dědici. V případě testamentární posloupnosti se stala nepominutelným dědicem. Otec mohl dceři v závěti ustanovit poručníka, byla-li již dospělá, v opačném případě opatrovníka.*⁵⁷

2.2.2 Žena „sui iuris“

„Ženy neměly právní způsobilost výlučnou, avšak pouze částečnou. Podle Zákona XII. desek, žena neuměla spravovat své osobní záležitosti spořádaně tak,

.....
⁵⁴ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 5.

⁵⁵ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 6.

⁵⁶ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 6-7.

⁵⁷ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 7.

aby vedly k jejímu prospěchu. I přestože žena jako osoba *sui iuris* měla právo rozhodovat o svých osobních záležitostech svobodně sama, tak takto činit sama nemohla a každé ženě, která byla v postavení *sui iuris*, byl ustanoven poručník neboli tutor. Z počátku dob vývoje římského práva tutor rozhodoval o všech ženiných záležitostech a bez tutora žena nemohla pro sebe vykonávat žádná řádná právní jednání, a tím zřizovat vlastní záležitosti. Postupem času tento institut začal upadat a poručník už nemusel být přítomen při zařizování každodenních záležitostí ženy. Musel být ale přítomen všem závažnějším právním jednáním, které by mohly ženě v budoucnu způsobit nějakou újmu. Například ženy v postavení osob *sui iuris* byly oprávněny zřídit závěť pouze se souhlasem svého poručníka, tzv. *tutore auctione*.⁵⁸

„Ženy tohoto postavení byly způsobilé spáchat protiprávní jednání a zároveň byly za tato protiprávní jednání právně odpovědné.“⁵⁹

„Žena *sui iuris* jako manželka nespádala pod manželskou moc, tedy pod *manus*, a nebyla tak podrobena moci manželské. Manželka *sui iuris* měla absolutní právní způsobilost ke všem právním úkonům. Aby tomu tak mohlo být, muselo vzniknout manželství volné (*matrimonium sine manu*). Žena, která uzavřela manželství volné, nevstupovala do manželovy rodiny, a buďto zůstávala osobou podřízenou mocí svého otce (tedy nevystupuje ze své dosavadní rodiny) a v případě, že již před sňatkem neměla svého otce a byla osobou *sui iuris*, tak se její právní postavení nezměnilo. Ženy *sui iuris* jako matky se nikdy nestaly agnátskou příbuznou svých vlastních dětí. Jejich děti se tak staly agnáty pouze v rodině svého otce. Žena v postavení osoby *sui iuris* neměla povinnost při vstupu do manželství vkládat věno, avšak věno bylo bráno římskou společností za morálně žádoucí. Žena v postavení *sui iuris* věno pořizovala sama ze svého vlastního majetku, jestliže nějaký vlastnila. Majetek manželky, který vlastnila před svatbou, v tomto případě nepřecházel na jejího manžela. Stále ho měla k dispozici žena. Stejně tomu bylo i za situace, že žena

.....
⁵⁸ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 7-8.

⁵⁹ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 8.

v době manželství nabyta majetek. Tento nabytý majetek nepřecházel do rukou manžela.⁶⁰

„Ženy jakožto dcery neměly právní způsobilost výlučnou, avšak pouze částečnou. Žena *sui iuris* neměla právo rozhodovat sama o závažnějších právních jednáních. Při takových právních jednáních musel být přítomen její poručník. Takový poručník (*tutor mulierum*) byl dceři přidělen závětí otcem, nebo ze zákona a v případě, že ještě nedosáhla zletilosti, tak i opatrovník.“⁶¹

2.2.3 Poručenství a opatrovnictví

Poručenství (*tutela*) se členilo na poručenství nad nedospělci (*tutela impuberum*) a poručenství nad ženami (*tutela mulierum*). Poručenství byl institut sloužící k zesílení poručencova jednání, kdy u *tutely impuberum* byla cílem především správa jmění poručence, kdežto u *tutely mulierum* bylo kromě správy jmění především cílem schvalování právního jednání ženy.⁶² Opatrovnictví byl institut zřízen pro ty osoby, které nebyly zcela způsobilé k právním jednáním a ke správě svého jmění. Opatrovnictví se taktéž členilo na několik typů, avšak pro ženy byla významná především *cura minorum* a *cura ventris*.⁶³

Dceři mohl otec v závěti ustanovit poručníka v jakémkoli jejím věku, a to i tehdy, byla-li dcera již provdána, neboť dle zákona XII desek musely ženy pro svého lehkovážného ducha mít stále svého poručníka. Tedy, i když dcera dosáhne dospělosti, poručníka závětí ustanoveného nepřestává mít, neboť její dospělostí se poručník neosvobozuje od své funkce poručníka.⁶⁴ Nedospělým dcerám tak náležela ochrana poručníka pro správu jejich jmění, když poručník měl veškerá práva

.....
⁶⁰ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 8-9.

⁶¹ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 10.

⁶² **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 272-273. ISBN 80-200-0243-X.; **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 498.

⁶³ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 498; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 152. ISBN 80-7179-031-1.

⁶⁴ **Gaius.** *Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 82. ISBN 978-80-7380-054-3.

k hospodaření s jejích majetkem. *Tutor impuberum* mohl majetek nedospělé ženy i zcizit, a to za podmínky dobré správy, neboť kdyby poručník zacházel s majetkem nedospělé ženy nepoctivě, mohla se taková žena domáhat zneplatnění poručníkovra jednáni, kterým porušil zásadu poctivé a dobré správy, čímž vznikla nedospělé ženě škoda na jejím získaném majetku. *Tutela impuberum* se také vztahovala na potvrzení jednáni nedospělé ženy. V zásadě platilo to, že veškerá právní jednáni uzavírá sám poručenec a poručník osobně přítomný při daném jednáni dává souhlas. Měla-li nedospělá žena poručníků více než jednoho, museli souhlasit s jejím právním jednáni všichni její poručníci.⁶⁵ O odpovědnosti nedospělé ženy nad jejím konáním bez přítomnosti poručníka pojednává níže uvedené ustanovení Digest:

*D. 1, 17, 33, Ulpianus libro trigesimo primo ad edictum ut in conductionibus publicorum, item in emptionibus: nam qui nolunt inter se contendere, solent per nuntium rem emere in commune, quod a societate longe remotum est. et ideo societate sine tutoris auctoritate coita pupillus non tenetur, attamen communiter gesto tenetur.*⁶⁶

Manželce v postavení *alieni iuris* mohl manžel ustanovit v závěti poručníka. Manžel měl dvě možnosti, jak poručníka své manželce zvolit. Manžel v závěti buďto výslovně uvedl jméno konkrétního poručníka, a nebo manželce v závěti dovolil, aby si ona sama vybrala svého poručníka. Manželce manžel mohl umožnit pouze jednu volbu či více voleb. Nikdy však počet voleb nesměl přesáhnout počet povolený v závěti. Uvedená volba poručníka byla buďto široká, nebo úzká.⁶⁷ „Mezi těmito volbami je veliký rozdíl. Neboť ta (žena), která má volbu úplnou, může si poručníka vybrat jednou, i dvakrát, i třikrát, i vícekrát. Naproti tomu ta, která má (jen) volbu úzkou, nemůže si (poručníka) vybrat vícekrát jen jednou, je-li (jí) volba

.....

⁶⁵ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 503-506; **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 145. ISBN 80-85719-08-8.

⁶⁶ Ulpianus. Dig. 1, 17, 33.

D. 1, 17, 33, Ulpianus v 31. knize K ediktu: jako je tomu u veřejných nájmech, stejně tak při koupích, nebo ti, kteří se nechtějí mezi sebou přit, zvyknou si věc koupit společně prostřednictvím posla, což je velmi vzdálené od společenské smlouvy. I proto, pokud se uzavřela společenská smlouva bez souhlasu poručníka, nedospělý nezodpovídá, nicméně zodpovídá ze společného konání, srov. **Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila.** *CORPUS IURIS CIVILIS - DIGESTA - Tomus I.* Žilina : Euro kodex, 2008. s. 339. ISBN 978-80-89363-07-0.

⁶⁷ **Gaius.** *Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 83. ISBN 978-80-7380-054-3.

*dána jen jednou; je-li volba dána jen dvakrát, nemá možnost vybrat si vícekrát jak dvakrát.*⁶⁸ Z důvodu dodržení pravidla, že žena musela mít v raných dobách římské společnosti svého poručníka, tak v případě, že jí nebyl závětí zvolen, či si ho směla žena zvolit sama, musel takové ženě být poručník jmenován magistrátem. Měla by žena tutora, který by byl nedospělý, duševně nemocný nebo by nebyl v ženě blízkosti, magistrát ženě ustanovil dalšího poručníka, který byl přítomen při jejích právních jednáních. Poručník dospělé ženy nehospořoval s jejím majetkem tak jako to bylo u nedospělé ženy, ale poručník pouze schvaloval právní jednání ženy, při kterých musel být osobně přítomen, jelikož ženy byly považovány za duševně slabé, lehkomyšlné či bezmocné. Nemohly se bez svého poručníka účastnit žádných obchodních transakcí, či se účastnit veřejných aktivit. Již v dobách republiky se poručenství nad dospělými ženami uvolňovalo. Dohled nad právním jednáním ženy se stal pouze formálním a vyžadován byl pouze ve velmi nutných případech. A od počátku císařství se stal pouhým institutem, který sice byl i nadále zřizován, ale již ztratil na veškerém svém významu, a z toho důvodu bylo ženě zakázáno podávat žaloby proti poručníkovi. Poručníka nemusely mít ženy, které měly tři a více dětí. A ve 4. stol. n. l. vymizela *tutela mulierum* z římské společnosti zcela.⁶⁹

Přestože se ženy staly dospělými ve dvanácti letech svého života, zletilosti nabývaly až ve věku dvaceti pěti let. V tomto období se o správu majetku nezletilé ženy staral tzv. opatrovník. *Cura minorum* mohla být nezletilé ženě zřízena i ve výjimečných případech pro jednání před soudem a pro placení daní.⁷⁰

Další institut (*cura ventris*) opatrovníka pro správu majetku byl zřízen každé těhotné ženě, jelikož tento opatrovník ochraňoval majetek a majetkové zájmy

.....
⁶⁸ **Gaius.** *Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 83. ISBN 978-80-7380-054-3.

⁶⁹ **Dajczak, Wajciech a kol.** *Prawo rzymskie: u podstaw prawa prywatnego.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2016. s. 236-237. ISBN 978-83-01-17757-7; **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 510-511; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 44. ISBN 978-80-7418-184-9.

⁷⁰ **Grubbs, Judith Evans.** *Women and the Law in the Roman Empire: A sourcebook on marriage, divorce and widowhood.* London: Routledge, 2002. s. 50. ISBN 0-415-15240-2; **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 513; *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 79. ISBN 978-80-246-1749-7.

dosud nenarozeného dítěte (*nasciturus*). Jeho úkolem nebyla správa majetku jako taková, ale pouhá ochrana majetku *nascitura*, jejímž hlavním úkolem bylo neztenčení majetku.⁷¹

2.3 Deliktní a trestní způsobilost ženy

Římské trestní právo v klasickém období obsahovalo jak trestné právo veřejné, tak i soukromé a rozdělovalo protiprávní jednání jedince na trestné činy (*crimina*) a na soukromé trestné činy (*delicta*). V době poklasické a justiniánské začalo docházet k rozvolňování protichůdnosti těchto dvou termínů. Nejstarší podoba trestního práva povolovala poškozenému tzv. soukromou pomstu, při níž mohl poškozený pachateli tělesně ublížit, či ho dokonce zabít. V pozdějších dobách tuto soukromou pomstu nahradila soukromá pokuta, kdy poškozenému vznikl nárok na hmotné plnění, jehož výši určoval sám stát. Teprve za vlády císaře Justiniána přešla soukromá pokuta v náhradu škody z deliktu ve všeobecné podobě.⁷²

Za delikty římské trestní právo nepovažovalo jakýkoli zásah do cizí zájmové sféry, ale muselo se jednat o zásah, který obsahoval konkrétní znaky, tj. delikt mohl vzniknout pouze objektivně protiprávním jednáním pachatele, způsobilého takové protiprávní jednání vědomě spáchat, a kterému toto jednání bylo možno klást za vinu. Tyto konkrétní znaky v civilním právu obsahovaly tři typy deliktů, a to krádež (*loupež*), poškození cizí věci a urážku na cti. Prétorské právo k těmto třem typům doplnilo ještě dva typy deliktů, a to jednání vynucené hrozbou (*metus*) a podvod (*dolus*).⁷³

Za trestné činy považovalo římské trestní právo protiprávní jednání pachatele, který svým protiprávním jednáním ohrozil celou římskou společnost (*civitas*). Takový pachatel byl stíhán celou společností a po dopadení byl souzen veřejným

.....
⁷¹ **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. s. 161. ISBN 80-200-0545-5; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 64. ISBN 978-80-7380-566-1.

⁷² **Bělovský, Petr a Kamila, Stloukalová.** *Caro amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. s. 87. ISBN 978-80-87284-64-3.

⁷³ **Dajczak, Wojciech a kol.** *Právo římské: základy soukromého práva*. Překlad P. Dostalík. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. s. 381. ISBN 978-80-87382-41-7; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 110. ISBN 80-7179-031-1.

soudem a dostal veřejný trest. Veřejným trestem byla buďto smrt nebo trest majetkový, v pozdějších dobách bylo jako veřejný trest využíváno vyhnanství či otroctví. Trestné činy v poklasické a justiniánské éře začaly pojímat delikty, čímž došlo ke spojení těchto dvou, dříve protikladných, termínů trestního práva.⁷⁴

V římském trestním právu byl každý svobodný člověk nositelem práv a povinností, měl tedy svou právní subjektivitu. I ženy byly osobami svobodnými, avšak ve svých právech byly do určité míry omezovány a od právních povinností jim bylo naopak do jisté míry ulehčováno. Každá svobodná římská žena byla tedy právně způsobilá spáchat protiprávní čin, ale ne vždy za takové protiprávní jednání byla právně odpovědná sama pachatelka. Při posuzování právní odpovědnosti za protiprávní jednání ženy velmi záviselo na jejím postavení ve společnosti. Žena v postavení *alieni iuris* nikdy nebyla právně odpovědná za svá protiprávní jednání, neboť v tomto případě byla vždy právně odpovědná ta osoba, v jejíž moci se pachatelka nacházela. Spáchala-li tedy žena v postavení *alieni iuris* jakékoli právní jednání, což mohla být krádež, loupež a jiné, poškozená osoba, která požadovala její potrestání, podala u jejího *pater familias* noxální žalobu.⁷⁵

V případě, že se žena jako pachatelka nacházela v právním postavení *alieni iuris* a byla na ni podána u jejího *pater familias* noxální žaloba, měla osoba (většinou to byl *pater familias*, manžel či poručník), jejíž moci byla pachatelka podřízena, na výběr ze dvou možností splacení závazku vůči poškozenému. Poškozenému byla buďto pachatelka vydána, nebo mu byla uhrazena vzniklá škoda. V případě, že došlo k vydání pachatelky poškozenému, došlo tím rovněž k emancipaci vydávané ženy. V době poklasické byla noxální žaloba vůči ženám v postavení *alieni iuris* (obecně vůči všem dětem i manželce v postavení *alieni iuris*) zakázána, a tudíž i právo na vydání pachatelky již zrušeno, neboť vydání ženy *alieni iuris* do rukou poškozené osoby vylučovala ochrana její mravní čistoty.⁷⁶ Osoba, jejíž moci byla

.....
⁷⁴ **Bělovský, Petr a Kamila, Stloukalová.** *Caro amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími.* Praha: Auditorium, 2017. s. 91-95. 978-80-87284-64-3; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 109-110. ISBN 80-7179-031-1.

⁷⁵ *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 343-345. ISBN 978-80-246-1749-7; **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 16-17.

⁷⁶ I přesto, že noxální žaloby byly zakázány uplatňovat vůči pachatelům v postavení *alieni iuris*, nebyly tím zrušeny úplně. Směly se využívat pouze vůči otrokům, tedy vůči pánovi otroka, který

pachatelka podřízena, měla právo takovou ženu potrestat. K tomu, aby mohla být žena jako pachatelka potrestána, musel být zřízen tzv. domácí soud, při němž docházelo mezi příbuznými k výběru vhodného trestu. Byla-li trestána žena jakožto manželka, museli být k domácímu soudu přizváni rovněž členové její bývalé rodiny.⁷⁷ *Pater familias* měl na základě římského zákona několik možností jak pachatelky potrestat. Při domácím soudu tak tedy mohl navrhnout trest uvěznění, tělesný trest, držení v poutech, smrti, ale i přikázání práce, pokud rodina bydlela na venkově a vlastnila statek. V pozdějších obdobích římského státu se začínaly objevovat i sakrální tresty.⁷⁸

Naopak žena v postavení *sui iuris* byla vždy za svá protiprávní jednání právně odpovědná pouze ona sama.⁷⁹

„Mezi nejtěžší a nejvýznamnější trestné činy, kterých se ženy mohly dopustit, bylo cizoložství (*adulterium a stuprum*), kuplířství (*lenocinium*), sexuální poměr nebo manželství mezi blízkými příbuznými (*incestum*) a porušení slibu čistoty Vestálkou (*incestum*):“⁸⁰

- „**Adulterium** neboli cizoložství byl podle římského práva mimomanželský sexuální poměr vdaných žen (manželek a dcer). Za žádné situace se cizoložství nedopouštěl manžel se svou milenkou. Cizoložství se tak mohly dopouštět pouze vdané ženy, jakožto osoby *alieni iuris*. Jestliže manžel zjistil, že je jeho manželka cizoložnicí, měl povinnost podat na svou manželku žalobu. Kdyby na ni žalobu nepodal, stal by se spoluviníkem. Stejnou povinnost měl i *pater familias* vůči své dceři. Přistihl-li otec svou dceru jako cizoložnicí ve svém nebo zeťově domě, měl právo svou dceru a jejího milence zabít, aniž by mu za takový čin

.....
spáchal protiprávní jednání, srov. *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce*. Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 343-345. ISBN 978-80-246-1749-7; **Rebro, Karol a Blaho, Peter**. *Římské právo*. Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 315. ISBN 80-85719-08-8.

⁷⁷ *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce*. Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 343-345. ISBN 978-80-246-1749-7; **Pelikánová, Hana**. *Postavení ženy v římském právu*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 17.

⁷⁸ **Frydek, Miroslav a kolektiv**. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Ostrava: KEY Publishing, 2012. s. 98-99. ISBN 978-80-7418-157-3.

⁷⁹ **Pelikánová, Hana**. *Postavení ženy v římském právu*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 16-17.

⁸⁰ **Pelikánová, Hana**. *Postavení ženy v římském právu*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 17-18.

hrozil trest. Přistihl-li manžel svou manželku jako cizoložnici, neměl právo zabít svou manželku. Jejího milence mohl beztrestně zabít pouze v případě, že to nebyl muž ctihodného původu. Manželka dostala od svého manžela jiný trest než trest smrti, například ztrátu poloviny věna. Za cizoložství římské právo považovalo i sexuální poměr vdané ženy se svým otrokem, či uzavření manželství poručníka se svou poručenkou. “

- *„**Stuprum** neboli milenecký vztah svobodné ženy byl podle římského práva považován jako vztah příčící se dobrým mravům. Za takový milenecký vztah byl považován i homosexuální sexuální styk. “*
- *„**Lenocinium** neboli kuplířství. Za kuplířství byla trestána osoba, která podporovala prostituci. Prostitutku definoval císař Justinián jako ženu, na které se nelze dopustit sexuálního deliktu. Prostitutkami nebyly pouze otrokyně, ale i svobodné ženy. “*
- *„**Incestum** v sobě zahrnoval jak sexuální poměr nebo manželství mezi osobami sobě blízkými, tak i porušení slibu čistoty Vestálkou. Sexuální poměr nebo manželství mezi blízkými osobami přinášel rozvraty na systému příbuzenství v rodinách. Jako incest byl trestán poměr mezi otcem a jeho provdanou dcerou nebo mezi sourozenci, kdy bratrova sestra byla vdaná. O incest nešlo mezi otcem a svobodnou dcerou, zde se jednalo o stuprum. Porušila-li slib čistoty Vestálka, dostala trest pohřbení zaživa a její milenec byl umrskán k smrti. “*

2.4 Procesní způsobilost ženy

Ačkoli ženy patřily mezi způsobilé osoby, tak k některým právním úkonům jim způsobilost přiznána nebyla. Ženy tak nesměly podávat žaloby ve prospěch jiné osoby, trestní žaloby a taktéž žaloby za stát. V postavení žalovaných však ženy být směly, a to i za předpokladu, že stále byly osobami podřízenými moci otcovské.

V daném případě se tak jednalo o tzv. adjektické žaloby, když žalovaná žena v postavení *alieni iuris* sice stála na straně žalované, ale veškeré právní důsledky z jejich činů zavazovaly právě jejího *pater familias* a nikoliv ji samotnou.⁸¹

Otec měl povinnost poskytovat své dceři, která byla stále pod jeho mocí, přiměřenou výživu. Stejně tak měl otec povinnost své dceři zříditi věno. Uvedené povinnosti neplatily od počátku zřízení římské společnosti, získaly na platnosti teprve za vlády císaře Octaviána Augusta, který neplnění těchto povinností sankcionoval a povolil podat dceři vůči svému otci žalobu.⁸²

Vdané ženy měly přísně zakázáno podávat vůči svému manželovi žaloby *infamující a poenální*⁸³. Výjimku žena dostala v případě rozvodu manželství. Z počátku římské společnosti si žena musela vymínit od svého manžela slib *cautio rei uxoriae*, který si v případě rozvodu vynutila dodržet. Tento slib zajišťoval rozvedené ženě vrácení jejího věna, které do manželství přinesla, a to prostřednictvím uplatňované žaloby zvané jako *actio rei uxoriae*. Tento slib mohla u soudu uplatnit pouze žena, a to v případě, že její manžel zemřel nebo se s ní rozvedl. Zemřela-li tedy žena, věno navraceno nikdy nebylo. Teprve císař Justinian provedl v tomto směru reformu, jelikož zrušil *actio rei uxoriae* a místo této žaloby zavedl *actio ex*

.....
⁸¹ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 116. ISBN 80-7179-031-1; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 53. ISBN 978-80-7380-566-1; **Vrana, Vladimír.** *Ženy – nežádoucí společnost 'podl'a římského práva?! IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci*. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 22-23. ISBN 80-244-0582-2.

⁸² **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. s. 152-165. ISBN 80-200-0545-5; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 145. ISBN 80-7179-031-1.

⁸³ Viz. Kapitola 3.2.7 – zákaz určitých druhů žalob mezi manželi.

Za *actio infamantes* byly označovány například žaloby vůči dlužníkovi, který déle než šest měsíců neuhradil svůj dluh, žaloby vůči schovateli, který zcizil uschovanou věc, žaloby z krádeže, z podvodu, žaloby uplatňující nároky ze smluv příkazních, aj. Dopustil-li se římský člověk činu, na něhož mohla být použita žaloba infamující a takový člověk byl pro svůj čin odsouzen, pohlížela na něho společnost jako na člověka s újmou na občanské cti. Takový člověk ztratil na své vážnosti, v nejhorších případech se z něho stal člověk bezectný.

Actio poenales byly žaloby směřující vůči osobě, která spáchala delikt ní čin. Tato žaloba směřovala k náhradě vzniklé újmy penežitým trestem, srov. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva*. Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 28-30. ISBN 80-200-0243-X.

stipulatu. Taktéž byl zrušen slib na navrácení věna a věno mělo být vráceno i bez předchozích stipulací. Věno muselo být navráceno i v případě smrti manželky.⁸⁴

Poručník ženy měl mimo jiné povinnost řádně spravovat její majetek. Pokud by však poručník hrubou nedbalostí, či snad úmyslně způsobil své poručenkyni škodu na jejím majetku, směla žena po skončení tutely podat na svého bývalého poručníka *actio tutelae directa*. Tato žaloba směřovala k náhradě veškerých škod napáchaných poručníkem za dobu jeho služby konané pro poručnici.⁸⁵ Žalobu směla podat nejen sama podvedená žena, ale aktivně legitimována byla i její matka, či babička. Výjimku z aktivní legitimace měla žena nedospělá, ta ale směla svého opatrovníka obvinít před rodinnou radou, která poté rozhodla, zda její obvinění stojí na pravdě a v případě kladného rozhodnutí podal na poručníka žalobu někdo z rodiny nezletilý. Pokud však žena, či podezřelý poručník ženy zemřel po podání takové žaloby, řízení bylo ihned ukončeno.⁸⁶

Procesní způsobilost ženy nebyla jen o tom, do jaké míry byly způsobilé odpovídat za svá jednání, či zda byly či nebyly způsobilé k podávání žalob vůči jiným osobám, ale je taktéž důležité zmínit jejich možnost vystupovat před soudem jako svědek. Tedy konkrétně podávat svědecké výpovědi. O daném tématu pojednává níže uvedené ustanovení Digest:

*D. 22, 5, 18, Paulus libro secundo de adulteriis: Ex eo, quod progibet lex Iulia de adulteriis testimonium dicere condemnatam mulierem, colligitur etiam mulieres testimonii in iudicio dicendi ius habere.*⁸⁷

.....
⁸⁴ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 140-142. ISBN 80-7179-031-1; **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo*. Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 142. ISBN 80-85719-08-8.

⁸⁵ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 149-151. ISBN 80-7179-031-1.

⁸⁶ *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce*. Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 89-91. ISBN 978-80-246-1749-7.

⁸⁷ Paulus. Dig. 22, 5, 18.

D. 22, 5, 18, Paulus ve 2. knize O cizoložství: Z toho, že Juliův zákon o cizoložství (lex Iulia de adulteriis) zakazuje, aby odsouzená žena za cizoložství podávala svědeckou výpověď, se odvozuje, že i ženy mají právo na svědeckou výpověď před soudem, srov. **Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila.** *CORPUS IURIS CIVILIS - DIGESTA - Tomus I.* Žilina: Euro kodex, 2008. s. 487. ISBN 978-80-89363-07-0.

3 Postavení ženy v rodinném římském právu

„Na svém vzniku římská rodina stála na rodovém společenství osob. Základní stavební jednotkou pro rodové společenství byl rod, v němž žilo více rodin, které byly sobě příbuznými. Jednotlivé rody se postupem času rozpadly a byly nahrazeny tzv. velkorodinou. Velkorodiny byly patriarchálního charakteru. Tato rodina měla společný majetek, osoby v ní žijící se podílely na stejné práci. Teprve rodina označovaná jako familia tvořila v římském státě důležitou a hlavní roli pro budoucí vývoj společnosti. Familia byl souhrnný výraz pro všechny členy římské individuální rodiny a veškerý rodinný majetek (včetně otroků). Tato rodina byla pevně organizovaným, nezávislým a velmi soběstačným právním svazkem, vyplňujícím všechny stránky života, i pracovní a náboženskou; jejím ekonomickým základem bylo uzavřené domácí zemědělské hospodářství se základními výrobními prostředky.“⁸⁸

„Od vlády císaře Augusta se staly platnými manželské zákony a zákon o cizoložství. Tyto zákony v době své vlády zrušil císař Justinián. Zákony o manželství přikazovaly mužům mezi 25-60 lety a ženám mezi 20-50 lety žít v manželství. Ženy, kterým se narodily alespoň tři děti, a propuštěnky, kterým se narodily alespoň čtyři děti, byly od dalšího manželství osvobozeny. Muži a ženy, kteří nežili ve svazku manželském, neměli právo být uvedeni v závěti jako dědici. Svobodní muži nesměli vystupovat ve veřejných úřadech. Svobodným mužům a senátorům bylo zakázáno vstupovat do manželství s prostitutkami, herečkami a propuštěnkami. Zákon o cizoložství zakazoval cizoložství svobodných žen.“⁸⁹

3.1 Žena v postavení dcery

Ženy se jako dcery mohly narodit do řádného římského manželství, ale také se mohly narodit jako dcery nemanželské. Nemanželské dcery se mohly narodit do právem neuznávaného vztahu, nebo do mimomanželského svazku jejich rodičů. Dívka, která se narodila do řádného římského manželství, měla stejné společenské

.....
⁸⁸ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 19.

⁸⁹ **Tamtéž.**

postavení, jaké měl v době jejího početí její otec. U nemanželské dcery se uvedené neaplikovalo, neboť ta měla stejné postavení jako její matka.⁹⁰ O čemž je pojednáváno i v Digestech, konkrétně v následujícím ustanovení:

*D. 1, 5, 19, Celsus libro vicensimo nono digestorum: Cum legitimae nuptiae factae sint, patrem liberi sequuntur: volgo quaesitus matrem sequitur.*⁹¹

Již římské právo znalo vyvratitelnou domněnku otcovství, a tedy, narodila-li se dcera mezi 182. dnem od vzniku manželství do 300. dne po jeho zániku, byla tato dívka považována za dceru manžela její matky. Manželská dcera měla vůči svým rodičům určité povinnosti – musela vůči nim zachovávat úctu, nebyla oprávněna podat vůči svým rodičům žalobu, či proti nim svědčit a taktéž měla vůči rodičům vyživovací povinnost, pokud její rodiče byli chudí, či nebyli pro stáří nebo nemoc schopni pracovat. Dcera, která se narodila do právem neuznávaného vztahu jejích rodičů, stávala se narozením osobou v postavení *sui iuris* a její právní postavení bylo stejné jako postavení její matky při porodu. Takové dívky měly příbuzné pouze ze strany své matky. Dívka narozená rodičům, kteří mezi sebou měli mimomanželský svazek, mohla získat postavení manželského dítěte, ale pouze v případě, že ji její otec přijal do jeho rodiny (*legitimatio*). Legitimací by se tak dívka stala agnátskou příbuznou svého otce. Dívka narozená z tohoto svazku měla nárok na výživné od svého otce a později i nárok na část dědictví. Dcerou se také mohla stát dívka, kterou si její nový otec adoptoval. Adopcí tak dívka zpřetrhala rodinné vztahy se svou starou rodinou a právně se de facto narodila jako dcera do nové rodiny.⁹² Adoptovat děti si směl pouze muž, jelikož ženám byla adopce dětí zakázána, když ani své vlastní děti neměly pod svou mocí a byly vůči nim v postavení sestry.⁹³

.....

⁹⁰ **Bartošek, Milan.** *Škola právníckého myšlení.* Praha: Vydavatelství Karolinum, 1993. s. 129. ISBN 80-7066-579-3.

⁹¹ Celsus. Dig. 1, 5, 19.

D. 1, 5, 19, Celsus v 29. knize svých Digest: Pokud bylo uzavřené plnoprávné manželství, tak děti sledují svého otce, nemanželské dítě sleduje matku, srov. **Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila.** *CORPUS IURIS CIVILIS - DIGESTA - Tomus I.* Žilina: Euro kodex, 2008. s. 84. ISBN 978-80-89363-07-0.

⁹² **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 134. ISBN 80-85719-08-8; **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. s. 171-172. ISBN 978-80-7357-616-5.

⁹³ **Gaius.** *Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 67. ISBN 978-80-7380-054-3.

Narozená dcera byla ihned umyta a očištěna. Poté byla položena na podlahu domu před svého otce, který rozhodoval o osudu dítěte. Když bylo dítě otcem zdviženo do výše, tak bylo otcem přijato do rodiny, a bylo tak uznáno jako dítě manželského původu. Takto přijaté dceři udělali pro její ochranu několik křížků na čele a celé její tělo bylo obvázáno stuhami, které jí přinášely štěstí. Osmý den po narození dcery prováděla celá rodina dceřino rituální očištění. Matka i s dcerou několikrát oběhla posvátný oheň, čímž byla dcera očištěna a tím i představena domácím bohům, které rodina uznávala a k nimž se i modlila. Dcera při tomto rituálu dostala od svého otce amulet proti zlým duchům, který jí otec zavěsil na krk a který dívka nosila až do své dospělosti.⁹⁴

Otec nesměl odložit prvorozené dítě, ať již bylo pohlaví ženského či mužského. Avšak neprvorozené dcery byl otec oprávněn odložit vždy. Na odloženou dceru pohlíželo římské právo ve svém vývoji pokaždé jinak. Za císaře Konstantina Velikého nebylo vyloučeno, že se odložená dívka může stát otrokyní. Za císaře Justiniana se odložená dívka stala okamžikem odložení svobodnou ženou. V případě odložení dítěte se nejednalo vždy jen o rozlišení pohlaví, ale otec rodiny směl odložit dceru, která neměla po narození lidskou podobu, tedy byla nějak tělesně postižena – takovou dceru mohl otec odložit i v případě, že byla prvorozenou. Pokud se otec rodiny rozhodl, že svou dceru odloží, bylo v římské společnosti zvykem, že ji odložil na veřejné místo.⁹⁵

Otec měl nad svými dcerami tzv. právo prodeje, kdy směl emancipovat svou dceru do jiné rodiny, tedy ji prodat do moci jiného otce jiné rodiny. U dcery postačil pouze jediný takový převod a stávala se z ní osoba *sui iuris*. Teprve císař Justinian zarazil tyto samovolné prodeje dětí, když povolil prodej dětí pouze z důvodu veliké chudoby rodiny.⁹⁶

.....
⁹⁴ **Frýdek, Miroslav a kolektiv.** *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny.* Ostrava: KEY Publishing, 2012. s. 56-57. ISBN 978-80-7418-157-3; **Kubelka, Václav.** *Římské reálie.* Uherské Hradiště: Václav Kubelka, 1898. s. 116.

⁹⁵ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 81. ISBN 978-80-7380-566-1.

⁹⁶ **Honsell, Heinrich.** *Römisches Recht.* Berlin: Springer, 2015. s. 183-184. ISBN 978-3-662-45869-3; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 82. ISBN 978-80-7380-566-1.

V nejstarších dobách římské společnosti zahrnovala otcovská moc nad svou dcerou i oprávnění potrestat ji, a to jakýmkoliv způsobem. Pokud by ji chtěl otec usmrtit, musel k tomuto činu svolat domácí soud, jehož názorem ale nebyl vázán. Teprve za císaře Hadriána byl zaveden trest vyhnanství pro otce, který zabil svou dceru. Za císaře Konstantina Velikého se na takového otce hledělo jako na vraha. A císař Justinián povolil právo mírného trestání.⁹⁷

„Kromě výše uvedených oprávnění patris familias lze jako výkon moci otcovské jmenovat ještě tato: právo jmenovat dětem poručníka v poslední vůli (tzv. tutor testamentarius), dát souhlas k zásnubám a k uzavření manželství, také právo ustanovit dětem dědice na případ, že by po smrti otce zemřely v nedospělosti (tzv. pupilární substituce).“⁹⁸

Dcery nebyly způsobilé nabývat pro sebe majetek, a proto vše, co nabyly, nabyly tak přímo jejich otec. Dcery se taktéž nesměly zavazovat smlouvami všeho druhu, a pokud se stalo, že se právně zavázaly, jejich věřitelé tyto pohledávky nemohli vůbec žalovat. Pokud dcera splnila svůj závazek z uzavřené smlouvy, hledělo se na takové plnění jako na plnění řádné. Vznikl-li však dceři závazek protiprávní, tedy závazek z deliktu, tak za ten mohla být žalována vždy, avšak nebyla žalována přímo dcera, která delikt spáchala, ale její *pater familias*.⁹⁹

Otec mohl své dceři darovat jakýkoli majetek (*peculium*), který uznal za vhodné. Vdávala-li se jeho dcera, měl povinnost zřídit své dceři věno. Do té doby, než se dcera vdala do jiné rodiny, měl otec povinnost poskytovat svým dcerám přiměřenou výživu.¹⁰⁰

Ženy jako dcery se v rodině připravovaly na svůj budoucí rodinný život, kdy se stanou manželkami svých manželů. Dívky se tak učily různým činnostem, týkajících se manželství a starosti o dům, kuchyni, aj. Pocházely-li dívky z bohatých

.....
⁹⁷ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 82. ISBN 978-80-7380-566-1.

⁹⁸ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 144. ISBN 80-7179-031-1.

⁹⁹ *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 343-345. ISBN 978-80-246-1749-7; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 144-145. ISBN 80-7179-031-1.

¹⁰⁰ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 145. ISBN 80-7179-031-1; **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 140-142. ISBN 80-85719-08-8.

římských rodin, učily se taktéž hrát na nějaký hudební nástroj, uměly zpívat a učily se cizím jazykům.¹⁰¹

3.1.1 Vznik moci otcovské nad dcerou

Otcovská moc nad dcerou vzniká buďto jejím narozením, nebo později, a to v závislosti na tom, zda se dcera narodila do rodiny, či matce a otci, kteří spolu v době narození dcery nebyli v manželství řádném. Otcovská moc mohla také vzniknout uměle, a to adopcí dcery do rodiny.¹⁰²

Narodila-li se dcera matce a otci, kteří spolu žili v manželství, dostala se buď pod moc svého otce, či pod moc *patria potestas*, pod jehož mocí se otec dcery nacházel v době jejího narození. Dcera, která se nenarodila do řádného manželství, dostala se pod otcovskou moc poté, co její rodiče získali římské občanství. Dcera narozená konkubíně se dostávala pod otcovskou moc buď souhlasem jejího otce, či sňatkem konkubíny s otcem její dcery.¹⁰³

Adopcí přijímala jedna osoba druhou za vlastní. Adopce se rozlišovala podle toho, zda byla adoptována osoba *alieni iuris* (*adoptio*), či osoba *sui iuris* (*adrogatio*):¹⁰⁴

- *Adrogatio* – Při této formě adopce docházelo k adoptování jednoho otce rodiny do rodiny nového otce. Z otce původní rodiny se stával syn otce nového a takový syn se stal osobou *alieni iuris*. Pro ženu měla tato adopce ten význam, že i ona, jakožto manželka, se podřizovala moci nového otce rodiny a stávala se z ní taktéž osoba *alieni iuris*. Sama žena však arrogována být nesměla, neboť

.....
¹⁰¹ **Frýdek, Miroslav a kolektiv.** *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny.* Ostrava: KEY Publishing, 2012. s. 57. ISBN 978-80-7418-157-3; **Groh, Vladimír.** *Život v starém Římě.* Praha: Jednota českých filologů, 1939. s. 140.

¹⁰² **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 455-456.

¹⁰³ **Gardner, Jane F.** *Women in Roman Law and Society.* Bloomington: Indiana University Press, 1991. s. 5. ISBN 0-253-20635-9; **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 455.

¹⁰⁴ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 456-459.; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 78-79. ISBN 978-80-7380-566-1.

tento institut sloužil pouze pro dospělé muže a jeho významem byl vznik dědice pro muže, který sice vlastnil majetek, ale neměl žádné jiné dědice – ať už mužské či ženské.

- *Adoptio* – Při adopci docházelo k jakési výměně dcery mezi otci, v jejichž moci se nacházela. V klasickém právu mancipací docházelo k odproštění dcery od otcovské moci a formou vindikace se dcera dostávala pod moc adoptivního otce. Adoptivní otec mohl novou dceru adoptovat již po první emancipaci dcery jejího původního otce. Za císaře Justiniána musela být taková adopce dcery zaprotokolována do úřední knihy. Adoptovaná dcera musela ze zákona býti mladší alespoň o 18 let než byl její nový otec. Císař Justinián zavedl dvě pravidla pro adopci. Pokud dal k adopci souhlas předek adoptované dcery, docházelo tím k odproštění od původní otcovské moci, a dcera se tak adoptací dostala pod moc otce, který ji adoptoval. Dala-li souhlas osoba odlišná od předka dcery či žena, tak dcera se z otcovy moci nevymanila a i po adopci zůstávala nadále pod mocí svého původního otce.

3.1.2 Zánik moci otcovské nad dcerou

Existovaly čtyři možnosti, kterými mohla otcovská moc nad dcerou zaniknout. První možností byla smrt, a to jak smrt otce, tak i smrt podřízené dcery. Za smrt Římané považovali i smrt z právního hlediska, čili pozbytí svobody nebo římského občanství. Tuto právní smrt mohl prodělat jak otec dcery, tak i dcera samotná.¹⁰⁵

Druhou možností, jak mohla otcovská moc nad dcerou zaniknout, bylo to, že se dcera stala kněžkou Vestálkou¹⁰⁶. Za trest mohl otec ztratit nad dcerou svou

.....
¹⁰⁵ *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce*. Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 59-61. ISBN 978-80-246-1749-7.

¹⁰⁶ Kněžky Vestálky vybíral *pontifex maximus* z dívek, kterým bylo mezi 6-10 let věku. Tyto vybrané dívky se následně staly kněžkami Vestálkami, které měly hlavní úkol, a to udržovat posvátný oheň v chrámu bohyně Vesty. Vestálek mohlo být vždy pouze šest. Tím, že se dívka stala kněžkou Vestálkou, přestala být pod mocí svého pater familias či svého tutora a dostávala se pod moc *pontifex maximus*. Kněžky Vestálky musely být ve službě minimálně 30 let a teprve po splnění této doby se směla taková žena platně a bez žádné újmy provdat, srov. **Bartošek, Milan**. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 279. ISBN 80-200-0243-X.

moc tím, že ji jako malé dítě pohodil na ulici, a nebo také tím, že by ji vydal prostituci.¹⁰⁷

Třetí možností, jak se vymanit z otcovy moci, bylo propuštění dcery na svobodu, čímž se z ní stala osoba *sui iuris*. Nebo také tím, že dcera se podrobila moci někomu jinému, například svému manželovi při vzniku *matrimonium cum manu*.¹⁰⁸

Čtvrtou možností byla emancipace. Aby vešla emancipace dcery v platnost, musela být provedena současně s adopcí. K emancipaci dcery stačilo jediné propuštění z otcovy moci. Za císaře Justiniána musel otec propustit svou dceru před příslušným úřadem a dcera se tohoto obřadu musela také zúčastnit. Propuštění dcery bylo poté zapsáno do příslušné úřední knihy. Emancipací se dcera stávala osobou *sui iuris* a vystupovala z agnátského příbuzenství rodiny, kdy kognátské příbuzenství zůstávalo zachováno. Vlastnila-li dcera před emancipací nějaký majetek (*peculium*¹⁰⁹), mohlo být otcem před emancipací odebráno, či ponecháno.¹¹⁰

3.2 Žena v postavení manželky

„Vdaná žena nesla označení *matrona*. Žena přijímala mužovo jméno a byla mu povinna věrností. Podle římské tradice byla žena začátkem i koncem své rodiny.“¹¹¹

Pro správné charakterizování ženy v postavení manželky je nutné rozdělit manželku v manželství *cum manu* a v manželství *sine manu*, neboť se v těchto typech manželství objevovaly pro manželky rozdíly. Zásadní rozdíl pro jednotlivé

.....
¹⁰⁷ Heyrovský, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva*. Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 459.

¹⁰⁸ Gaius. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 79. ISBN 978-80-7380-054-3; Heyrovský, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva*. Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 459.

¹⁰⁹ *Peculium* neboli majetek, který žena mohla získat od svého *pater familias*. S tímto majetkem směla žena hospodařit, volně s ním nakládat a brát z něho užítky, srov. Bartošek, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 207. ISBN 80-200-0243-X.

¹¹⁰ Heyrovský, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva*. Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 459-460; *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce*. Překlad P. Blaha a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 63. ISBN 978-80-246-1749-7.

¹¹¹ Stará, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 100. ISBN 978-80-7418-184-9.

typy manželství se jevil především přestup manželky z její původní rodiny do rodiny manželovy, kdy se při uzavření manželství *cum manu* spřetrhávala rodinná pouta bývalé rodiny ženy a žena po vstupu do manželství se dostávala pod *manus* buďto svého manžela, a jestliže její manžel nebyl osobou *sui iuris* a stále byl pod mocí svého *pater familias*, tak pod tuto otcovskou moc vstupovala i manželka. Tomu tak nebylo vznikem manželství volného. V manželství *sine manu* se manželce nespřetrhávala rodinná pouta s její původní rodinou, ale i po svatbě zůstávala pod mocí svého *pater familias*. Nikdy se tak právně nedostala do rodiny svého manžela, a to ani v ten okamžik, kdy její *pater familias* zemřel, neboť v tuto chvíli se z ní stávala osoba *sui iuris*, která nebyla podřízena ani moci svého otce, ani moci svého manžela. Takové ženě však směl její *pater familias* ustanovit v závěti poručníka a ten měl za úkol dohlížet na jednání takové ženy.¹¹²

Způsob uzavření manželství neměl dopady jen na ženy jako takové, ale i na jejich potomky. Především na právní postavení vůči jim samým, neboť ženě, která vstoupila do manželství *sine manu*, se nevytvořilo právní příbuzenství s jejími dětmi, neboť děti narozené v tomto manželství se stávaly příbuznými v otcově rodině a dostávaly se do moci svého otce. Zatímco vdala-li se žena do manželství přísného, vzniklo jí i s jejími potomky právní příbuzenství, a to i přesto, že vůči svým dětem vystupovala v právním postavení jejich sestry.¹¹³

Dalším rozdílem těchto dvou manželství se stala možnost trestání manželky, kdy v manželství *sine manu* nesměl manžel svou manželku trestat a naopak v manželství *cum manu* vystupoval manžel nad svou manželkou i jako její soudce. Před určením trestu musel být svolán rodinný soud, který ženě stanovil trest za její nepřístojné chování.¹¹⁴

Vdané ženy musely pečovat o rodinnou domácnost, starat se o své děti, kdy především žena měla povinnost připravit své dcery na výkon budoucích manželek.

.....
¹¹² **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 139-140. ISBN 80-85719-08-8; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 100. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹¹³ **Gaius.** *Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 55-71. ISBN 978-80-7380-054-3; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 140-105. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹¹⁴ **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 140-105. ISBN 978-80-7418-184-9.

Žena jakožto manželka musela projevovat svému manželovi úctu a musela se starat o rodinný oheň.¹¹⁵

Vdaná žena byla povinna nosit pouze předepsaný oděv a musela se zdržet určitého druhu chování. Vdaná žena vždy oblékala pouze bílé dlouhé šaty, které měly i kapuci, kterou si žena zakrývala hlavu při opuštění manželova domu, neboť vdaná žena se směla na veřejnosti pohybovat pouze pečlivě zahalená. A to od hlavy až po paty. Vdané ženy nesměly oblékat lehké oděvy, nesměly se líčit ani vonět, ani si vyčesávat vlasy do zajímavých účesů, jelikož tím vším by sváděla cizí muže. Vdané ženy měly za úkol zaujmout své manžely jiným způsobem než vnější krásou. Bylo to především zpěvem, či hraním na hudební nástroj. V soukromí musela mít žena také zahalenou hlavu, a bylo tudíž zvykem, že matrony nosily šátky. Pod šátky nosily pouze vlasy svázané do copů. Ženy se po většinu času věnovaly předení vlny a tkaní látek.¹¹⁶

Mezi významné římské manželky lze zařadit především manželky vládnoucích římských císařů, neboť právě některé manželky římských císařů měly značný vliv, a to i přesto, že samy jakožto ženy vládnout nemohly. Za jednu významnou římskou manželku tak lze označit Agrippinu, manželku božského Claudia a dceru jeho bratra Germanika. Byla to právě Agrippina, která Claudia, nechtějícího již další manželství, okouzila. A protože příbuzenské poměry, či dokonce manželské svazky byly dle římského práva zakázané, sám Claudius začal činit kroky k tomu, aby si Agrippinu mohl vzít za manželku. Do senátu tak přivedl skupinu navrhovatelů, kteří měli za úkol přesvědčit ostatní senátory o tom, že císař Claudius si má vzít Agrippinu za manželku, a povolit tak i ostatním římským lidem příbuzenské sňatky, čímž císař Claudius získal povolení ke svatbě. I přes veškeré úsilí se Claudiovi svatba s Agrippinou nevyplatila, neboť sama Agrippina ho nechala zabít.¹¹⁷

.....
¹¹⁵ **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 140-105. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹¹⁶ **Frýdek, Miroslav a kolektiv.** *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny.* Ostrava: KEY Publishing, 2012. s. 73. ISBN 978-80-7418-157-3.

¹¹⁷ **Suetonius Tranquillus, Gaius.** *Životopisy dvanácti císařů.* Překlad B. Ryba, J. Nechutová. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1998. s. 262-263.

3.2.1 Formy manželství v římském právu

Manželství bylo římským právem definováno jako trvalé soužití ženy a muže s přetrvávající souhlasnou vůlí obou manželů žít ve společném manželství, neboť římské manželství nebylo zakládáno na ničem jiném, než na vůli a souhlasu dvou svobodných římských občanů žít ve svazku manželském. V klasickém období musela uvedená vůle přetrvávat po celou dobu trvání manželství, teprve v době postklasické vůle žít ve svazku manželském postačila pouze při vzniku manželství.¹¹⁸

Římské právo uznávalo pouze monogamní manželství, kdy žádná žena nesměla mít více manželů než jednoho a taktéž nesměla být jednou z více manželek jednoho muže. V římském rodinném právu bylo striktně dodržováno pravidlo nemíchání vlastních příbuzných, tedy manželé vždy museli pocházet z jiných rodin, ať již kognátských nebo agnátských.¹¹⁹

Římské rodinné právo uznávalo dvě formy manželství, a to manželství s *ius connubium* a bez *ius connubium*. Manželství s *ius connubium* bylo manželství legitimní a mohly ho uzavírat právě pouze ty osoby, které měly *connubium*, tedy právo uzavřít římské manželství. Takové manželství směli uzavřít pouze římstí občané, ale také cizinci, kteří získali privilegium k uzavření takového manželství. Legitimní manželství bylo možné uzavřít dvěma způsoby, a to buď to jako *matrimonium cum manu* nebo *matrimonium sine manu*. Manželství bez *ius connubium* bylo taktéž uznáváno jako manželství, ale pouze jako manželství podle práva národů, tedy *matrimonium iuris gentium*. Toto manželství sice bylo uznáváno jako manželství, ale nikoli na stejné úrovni jako manželství legitimní. Manželství podle práva národů stálo dle římského práva na nižší úrovni z uvedených dvou forem.¹²⁰

.....
¹¹⁸ **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 183. ISBN 80-200-0243-X; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 86. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹¹⁹ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 86. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹²⁰ **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 183. ISBN 80-200-0243-X; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 176. ISBN 80-7179-031-1.

3.2.1.1. *Matrimonium cum manu*

Žena se uzavřením přísného manželství mohla dostat pod moc svého manžela třemi způsoby, nazývanými jako *confarreatio*, *usu* a *coemptio*.¹²¹

Confarreatio je považováno za nejstarší formu vzniku manželství. Manželství mohlo tímto způsobem vzniknout pouze mezi patriciji – plebejským rodům byl způsob uzavření takového manželství zakázán. Při svatebním obřadu nebyla přítomna pouze nevěsta a její ženich, ale i *pontifex maximus*, *flamen Dialis* a deset svědků. Žena jakožto nevěsta obětovala pšeničný chléb bohu Jovovi a právě touto obětí se podrobovala moci svého manžela. Obětování pšeničného chleba bohovi se uskutečňovala tak, že snoubenci mající svázané pravé ruce, za stálého jezení obětí chleba, přeříkávali přesně stanovenou formuli. Tím se postupně stávala nevěsta manželkou, která vystupovala z moci svého otce a své původní rodiny, a vstupovala tak do rodiny, do *sacra* i do moci svého manžela. Forma *confarreatio* v sobě zahrnovala přísný formalismus, který musel být dodržen, jinak by hrozilo, že manželství nevznikne. Žena si směla vzít za muže i kněze. Avšak jejich manželství muselo být uzavřeno pouze formou *confarreatio*. Veškerá formálnost obřadu musela být dodržena, žena se taktéž osvobodila od otcovské moci. Manželka mající za manžela kněze se mu při církevních obřadech zcela oddávala, ale v jejich rodinném životě měla stejné postavení jako ostatní manželky. Manželka kněze měla v určité dny i konkrétní zákazy – dne 1. března si manželka nesměla stříhat nehty ani česat vlasy, dne 1. června jí byla zakázána soulož s manželem.¹²² Touto formou vzniku manželství vstupovala žena s mužem do úplného manželství, tedy do manželství občanského i sakrálního.¹²³

.....
¹²¹ **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo*. Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 134-135. ISBN 80-85719-08-8.

¹²² **Gaius.** *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 69. ISBN 978-80-7380-054-3; **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva*. Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 468; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 100-102. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹²³ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. s. 167. ISBN 978-80-7357-616-5.

Formou *usu* vstupovala žena do manželství, v němž manžel nad ní získal manželskou moc teprve po roce jejich manželství, kdy spolu fakticky žili jako manželé nepřetržitě po dobu jednoho roku. Teprve po tomto jednom roku faktického soužití se ze ženy stávala vdaná paní, která vstupovala do manželovy rodiny a především pod jeho moc. Žena do takového manželství směla vstoupit pouze za souhlasu svého *pater familias*. Pokud by však žena každým rokem strávila tři po sobě jdoucí noci mimo dům svého muže, nikdy by se jejich soužití nestalo řádným římským manželstvím a muž by nad svou ženou nikdy nezískal manželskou moc. Takové soužití mělo znaky konkubinátu. Naproti *confarreatio* směly *usus* uzavírat i plebejské rody. Forma manželství prostřednictvím *usu* se vznikem třetího způsobu uzavírání manželství zcela vytratila a v době císařské se již vůbec nevyužívala.¹²⁴

Coemptio byla forma vzniku římského manželství, kterou směl uzavřít každý římský občan a nikdo z ní nebyl vyňat. *Coemptio* představovalo koupi nevěsty, kdy muž si svou nevěstu obrazně kupoval od jejího *pater familias*, který musel se sňatkem dát souhlas, jinak by se prodej nevěsty nemohl uskutečnit. Tomuto obřadu musela být přítomna jak snoubenka, tak i pět svědků a tzv. vážný, který v rukou držel váhu, na níž otec nevěsty odvažoval její kupní cenu. Tímto sňatkem žena vstupovala do rodiny a moci svého manžela, nikoli však do jeho *sacra*.¹²⁵

Jakmile se žena stala manželkou, stala se z ní tzv. *mater familias*, neboli matrona a měla v rodině postavení jako ochránkyně rodinného krbu. Manželka byla podle římského práva začátkem i koncem celé její rodiny. Žena jako manželka měla na starost celý dům, konkrétně péči o něj a o chod celé domácnosti. Manželka se měla ve svém domě věnovat spřádání vlny. I přes její čestné označení matrona měla manželka stejné postavení jako její děti, tedy to byla *persona alieni iuris* a ke svým dětem měla postavení jako jejich sestra, tedy *filiae loco*. Vlastnila-li žena před manželstvím nějaký majetek, tak v případě vzniku manželství *cum manu* ztrácela

.....
¹²⁴ **Gaius**. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 69. ISBN 978-80-7380-054-3; **Heyrovský, Leopold**. *Dějiny a systém soukromého práva*. Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 468; **Stará, Ivana**. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 102. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹²⁵ **Gaius**. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 69-71. ISBN 978-80-7380-054-3; **Stará, Ivana**. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 102. ISBN 978-80-7418-184-9.

veškerá majetková práva, která přecházela na jejího manžela. Stejně tak na jejího manžela přešlo vše, co žena jako manželka za trvání manželství nabyla.¹²⁶

Vznikem manželství *cum manu* zanikala otcovská moc nad ženou a nově vznikala moc manželská. I přestože manžel bral na svou manželku více ohledů než na své děti, tak jeho moc byla vůči manželce velmi rozsáhlého charakteru. Nejen, že se svou manželkou mohl volně nakládat, ale směl ji i trestat. Tresty vůči manželce nesměly mít charakter libovůle. Manžel, který chtěl svou manželku potrestat, musel svolat rodinný soud a na tomto soudu byl odhlasován trest, který měla jeho žena přijmout. Trestem nejvyšším bylo zapuzení ženy. Další tresty, kterými směl manžel manželku postihnout, byla ztráta věna nebo udělená cenzorská důtka.¹²⁷

Tím, že manželka měla v právu rodinném postavení dcery, tak se právě tímto postavením dostala v právu dědickém do první skupiny dědiců. Manžel mohl v závěti určit své manželce poručníka, který nad ní po manželově smrti držel ochrannou ruku.¹²⁸

3.2.1.2. **Matrimonium sine manu**

V době klasické byly římskými občany využívány obě formy manželství, tedy manželství *cum manu* i *sine manu*. Následně se manželství *sine manu* stalo využívanější formou vzniku manželství mezi římskými občany.¹²⁹

Pro vznik manželství *sine manu* byla zapotřebí pouze vůle vstoupit do manželství a tato vůle musela být stvrzena souhlasem snoubenců. Žádné jiné formalities, ač byly i přesto dodržovány, nebyly pro zákonný vznik tohoto druhu manželství zapotřebí. Ke vzniku manželství nebyl nutně vyžadován souhlas otce snoubenky.

.....
¹²⁶ **Frydek, Miroslav a kolektiv.** *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny.* Ostrava: KEY Publishing, 2012. s. 50. ISBN 978-80-7418-157-3; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 133-134. ISBN 80-7179-031-1.

¹²⁷ **Frydek, Miroslav a kolektiv.** *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny.* Ostrava: KEY Publishing, 2012. s. 75. ISBN 978-80-7418-157-3; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 133-134. ISBN 80-7179-031-1.

¹²⁸ **Gaius.** *Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 137-139. ISBN 978-80-7380-054-3; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 133-134. ISBN 80-7179-031-1.

¹²⁹ **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 103. ISBN 978-80-7418-184-9.

Například, pokud by otec snoubenky padl do zajetí, nemohl daný souhlas se svatbou dát, a v případě, že by se ze zajetí vrátil, tak manželství jeho dcery i nadále zůstalo v platnosti a otec dcery tak neměl právo uzavřený sňatek zrušit, pokud by s jeho uzavřením nesouhlasil.¹³⁰

I přestože manželství *sine manu* vzniklo i bez dodržení formalit, které musely být dodržovány při vzniku *matrimonium cum manu*, tak i při vzniku manželství *sine manu* docházelo k tomu, že snoubenci dodržovali formální tradice. Žena jakožto nevěsta se svým ženichem uzavírala tzv. dotální smlouvy, v nichž snoubenci upravovali své majetkoprávní vztahy. Další dodržovanou formální tradicí bylo, že uzavírání manželství byli přítomni svědci a nevěsta, která uzavřela manželství se svým manželem prostřednictvím listu, či posla a následně byla slavnostně odváděna do manželova domu. Manžel nemusel být v domě přítomen fyzicky, pouze postačilo, aby formou listu, či posla projevil vůli uzavřít manželství.¹³¹

Stala-li se žena manželkou svého manžela v manželství *sine manu*, vznikem takového manželství nepřecházela žena ze své původní rodiny do nové rodiny svého manžela. Tedy zůstávala stále pod mocí svého *pater familias* a pokud již před svatbou měla postavení osoby *sui iuris*, tak se její postavení taktéž nezměnilo.¹³²

Vznikem takového manželství nedocházelo ke ztrátě otcovské moci nad vdanou dcerou a nedošlo ke vzniku manželské moci nad manželkou, jako se stalo u uzavření *matrimonium cum manu*. Manžel neměl nad svou manželkou žádnou moc. Otec udržoval i nadále svou otcovskou moc nad vdanou dcerou a na základě této stále udržované moci měl především za úkol svou dceru chránit, a to i před jejím manželem, či jeho rodinou.¹³³

Žena, která setrvala v manželství volném, se narozením svých potomků nestala jejich právní příbuznou, ale děti narozené v manželství *sine manu* se po

.....
¹³⁰ **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. s. 163-164. ISBN 80-200-0545-5; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 103. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹³¹ **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 103. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹³² **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 134. ISBN 80-7179-031-1.

¹³³ **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. s. 156-162. ISBN 80-200-0545-5; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 134-135. ISBN 80-7179-031-1; **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo*. Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 134-135. ISBN 80-85719-08-8.

právní strážce stávaly příbuznými pouze s rodinou svého otce a stejně tak na ně připadla otcovská moc jejich otce.¹³⁴

3.2.2 Způsobilost k manželství

Proto, aby mohlo vzniknout *matrimonium legitimum*, bylo zapotřebí, aby žena splňovala požadované předpoklady, na jejichž základě směla uzavřít manželství. Zároveň ji ke vzniku manželství nesměly bránit překážky, které by měly za následek nemožnost vzniku takového manželství. Překážky uznávalo římské právo jako absolutní a relativní. Absolutní překážka znamenala, že žena pro daný moment nesměla uzavřít vůbec žádné manželství. Překážka relativní znamenala, že žena směla uzavřít manželství pouze s právem uznanými jedinci, neboť někteří muži byli pro manželství s danou ženou římským právem zapovězeni.¹³⁵

3.2.2.1 Předpoklady

Proto, aby mohlo vzniknout právoplatné manželství, vyžadovali Římané souhlasný projev vůle snoubenců. Žena tak musela chtít se snoubencem žít jako jeho manželka, starat se o jeho dům a zplodit mu děti. Tedy muselo mezi snoubenci existovat *affectio maritalis*, jelikož právě vůle společného soužití obou snoubenců byla de facto základním znakem pro možný vznik manželství. Vedle *affectio maritalis* musel existovat souhlas pro uzavření manželství, kdy souhlas za ženu *alieni iuris* dával její *pater familias* a žena *sui iuris* dávala souhlas sama za souhlasu jejího poručníka. K manželství u ženy v postavení osoby *alieni iuris* musel tedy dát souhlas *pater familias*. Římské právo ze zásady přirozenosti požadovalo, aby takový souhlas otec dcery dal již dopředu. Kdyby však *pater familias* se svatbou dcery nesouhlasil a zároveň ke svému nesouhlasu neměl žádný důvod, mohl být jeho souhlas nahrazen úřední listinou. Byl-li však otec snoubenky v rodině dlouhodobě

.....
¹³⁴ **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. s. 156-162. ISBN 80-200-0545-5; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 134-135. ISBN 80-7179-031-1; **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo*. Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 134-135. ISBN 80-85719-08-8.

¹³⁵ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 87. ISBN 978-80-7380-566-1.

nepřítomný, nebo se stal zajatcem ve válečném zajetí, jeho souhlas se v obou případech předpokládal. Stejně tak se bez souhlasu otce směla vdát žena, jejíž otec byl prohlášen za šíleného.¹³⁶ Výše popisovaný souhlas obou snoubenců začal být vyžadován teprve právem klasickým. V dřívějších dobách nebyl vyžadován souhlas ženy, ale postačoval pouze souhlas jejího *pater familias*. Souhlas ženy nebyl v raných dobách vyžadován z toho důvodu, že to byl právě muž, který si ženu vyhlédl a rozhodl si ji vzít za manželku a mít s ní potomky. A důvodem rozhodnutí muže vzít si právě danou ženu mohl být jakýkoli, ať již přání jeho rodičů nebo měl mít sňatek pouze majetkové důvody. Souhlas ženy začal být zohledňován z důvodu jejich emancipace, kdy některé ženy již nebyly pod mocí svého *pater familias*, který by za ně souhlas udělil.¹³⁷

Dalším velmi zásadním předpokladem bylo *ius connubi*, což představovalo pro římského člověka právo uzavřít řádné římské manželství. V případě, že by ho žena, která by chtěla uzavřít římský sňatek neměla, tak s ní nesměl žádný římský svobodný muž uzavřít řádné manželství. Neboť manželství mohlo vzniknout pouze mezi římskými občany nebo mezi osobami, kterým bylo přiznáno právo ke vzniku římského manželství, což byly zpočátku pouze Latinové, ale později bylo toto právo přiznáno i cizincům. Mezi Římany a Latiny byla uzavřena smlouva, na jejímž základě jim bylo přiznáno *ius connubi* a směli tak mezi sebou uzavírat řádná manželství. Latini, kteří se poté usadili v Římě, získali i římské občanství. Cizinci se směli stát římskými občany pouze po uzavření římského manželství se svobodnou římskou ženou, jinak nebyli pod žádnou ochranou římského práva. Uzavření řádného římského manželství tak nebylo umožněno otrokům, nedospělým a kastrátům.¹³⁸

.....

¹³⁶ *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce*. Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 49. ISBN 978-80-246-1749-7; **Skřejpek, Michal**. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 87. ISBN 978-80-7380-566-1; **Stará, Ivana**. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 78-79. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹³⁷ **Stará, Ivana**. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 78. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹³⁸ **Skřejpek, Michal**. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 87. ISBN 978-80-7380-566-1; **Stará, Ivana**. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 79. ISBN 978-80-7418-184-9.

Třetím velmi důležitým předpokladem pro vznik římského manželství byl věk snoubenců. Věkově nedozrálí jedinci neměli možnost řádné manželství uzavřít. Věková hranice se v římské společnosti stanovila na hranici dvanáct let u žen a čtrnáct let u mužů, i když praxe byla taková, že u žen k manželství docházelo mezi čtrnáctým a osmnáctým rokem jejich věku. Bylo to dáno tím, že osoby mladší výše uvedených hranic roků života nebyly schopny plodit a rodit děti, přičemž právě udržení a další rozvoj rodu byl jedním ze základních atributů římské rodiny. Pokud by takový předpoklad u snoubenců nebyl dán, nebylo vhodné uzavírat taková manželství, z nichž by bylo zřejmé, že není možné, aby se narodil nástupce rodu.¹³⁹ Uvedené vyplývá i z Justiniánských institucí, v nichž je uvedeno, že „*řádna manželství spolu uzavírají římsští občané, kteří se zavazují podle práva, muž jen když jsou pohlavně zralí, ženy když jsou dospělé, ať již jsou otci rodin nebo jsou dětmi*“.¹⁴⁰

Současně nesměly pro vstup do římského manželství existovat zákonné překážky, které by ženě bránily ke vstupu do manželství. Tyto zákonné překážky jsou rozvedeny v následující kapitole.¹⁴¹

3.2.2.2 Překážky

Aby mohlo mezi snoubenci vzniknout řádné římské manželství (*matrimonium legitimum*), nesměly u ženy ani u muže existovat zákonné překážky, které by tak znemožňovaly vznik jejich manželství. Překážky se členily na absolutní a relativní. Pokud u ženy existovaly překážky absolutní, nebyla vůbec způsobilá manželství uzavřít. Pokud však u ženy existovaly pouze překážky relativní, byla

.....
¹³⁹ **Groh, Vladimír.** *Život v starém Římě.* Praha: Jednota českých filologů, 1939. s. 141; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 87. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹⁴⁰ *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 49. ISBN 978-80-246-1749-7.

¹⁴¹ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 87. ISBN 978-80-7380-566-1; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 78-79. ISBN 978-80-7418-184-9.

sice způsobilá uzavřít řádné římské manželství, ale nesměla ho uzavřít s konkrétním, zákonem specifikovaným, mužem.¹⁴²

Za jednu z absolutních překážek uvádí římské právo věk ženy. U ženy se dostatečný věk k uzavření manželství vyznačoval schopností rodit děti a teprve císař Justinián stanovil přesnější znak dostatečného věku, což u ženy (dívky) bylo dvanáct let jejího věku. Od nabytí tohoto věku byla způsobilá uzavírat manželství. Kromě nedostatečného věku nesměla být nikdy provdána duševně chorá žena.¹⁴³

Nesměla se opětovně vdát žena, která by již v jednom manželství byla, neboť bigamie byla v římské křesťansky založené společnosti absolutně nepřipustná. Stejně tak kněžky bohyně Vesty, které jí zaslíbily svou službu, se v období jejich služby nesměly vdát.¹⁴⁴

Poslední z překážek absolutních byla ta, že stala-li se z manželky vdova, směla uzavřít další manželství až po deseti měsících po smrti jejího manžela, a to z toho důvodu, aby se nabylo jistoty ohledně dětí jejího bývalého manžela a nedošlo k záměně dětí mezi jednotlivými manžely. Pokud by se žena – vdova vdala před vypršením doby, musela za dřívějších dob obětovat březí krávu a v pozdějších dobách musela na své věno věnovat více než třetinu svého majetku. Žena jakožto vdova byla v římské společnosti poznatelná tak, že měla za povinnost nosit v době smutku smuteční šaty.¹⁴⁵

Pro římskou ženu se zavedlo i mnoho překážek relativních. Žena se nikdy nesměla vdát za svého pokrevního příbuzného v linii přímé, jinak by takové manželství bylo považováno za zločinné a krvesmílné. V linii pobočné se žena směla vdát za muže od čtvrtého stupně včetně. V roce 49 n. l. bylo ženě povoleno vzít si svého strýce, ale toto povolení bylo následně odstraněno. Stejně tak se žena nesměla vdát za svého švagra. Dále si nesměla vzít svého zetě či svého nevlastního syna,

.....
¹⁴² **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 87. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹⁴³ **Anders, Josef a kol.** *Das Familienrecht: systematisch Dargestellt.* Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1887. s. 18-22; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 87. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹⁴⁴ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 87. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹⁴⁵ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 87. ISBN 978-80-7380-566-1; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 85. ISBN 978-80-7418-184-9.

neboť mezi nimi bylo podle římského práva taktéž *affinitas*¹⁴⁶. Příbuzenství bylo taktéž mezi adoptovanou dcerou a jejím adoptivním otcem, neboť se adopcí dostala do stejného postavení, jako měli přímí potomci adoptivního otce.¹⁴⁷

Mezi dalšími relativními překážkami bylo cizoložství mezi snoubenci. Takového snoubence si poté žena již vzít nesměla. Byla-li žena unesená, nesměla si taktéž vzít svého únosce za manžela.¹⁴⁸

Stejně tak se žena nesměla vdát za svého poručníka, a to do doby, dokud mezi poručenkou a poručencem nebyly vypořádány všechny majetkové poměry, které mezi sebou měli za doby trvání opatrovnictví. Žena si nesměla vzít ani úředníka, který vykonával úřední činnost v její provincii, a to do doby, než skončila jeho úřední činnost. Tyto překážky pro vznik manželství byly zavedeny římským právem z toho důvodu, že předpoklad vzniku právoplatného manželství vyžadovalo u obou budoucích manželů jejich svobodnou vůli. A jelikož poručník i úředník provincie mohli díky svému postavení a moci nad ženou použít tlak nebo svůj vliv, a přimět tak ženu ke sňatku, bylo nutné takové sňatky omezit. Bylo tak dáno z toho důvodu, že poručník mohl mít úmysl zakrýt sňatkem jeho nepoctivou správu majetku poručenky a úředník provincie mohl mít úmysl sňatkem získat pro sebe bohatou nevěstu, kterou by jinak bez svého momentálního postavení ve společnosti nezískal. Pokud by se však kvůli takovému sňatku vzdali svých funkcí a žena by i tak se sňatkem souhlasila, překážka ke sňatku by tímto odpadla.¹⁴⁹ O překážce pro vznik manželství s úředníkem v té stejné provincii, v níž se žena narodila či v ní bydlí, je pojednáváno v Digestech. Digesta obsahují nejen pojem překážky, ale i návod pro vznik manželství po ukončení úřední činnosti muže. Zároveň je v nich uvažováno i o tom, že žena si manželství s takovým mužem rozmyslí a již nechce

.....
¹⁴⁶ Neboli švagrovství, srov. **Bartošek, Milan**. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 25. ISBN 80-200-0243-X.

¹⁴⁷ **Anders, Josef a kol.** *Das Familienrecht: systematisch Dargestellt*. Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1887. s. 15-18.; **Gaius**. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 55-57. ISBN 978-80-7380-054-3; **Stará, Ivana**. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 80-81. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹⁴⁸ **Anders, Josef a kol.** *Das Familienrecht: systematisch Dargestellt*. Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1887. s. 25-26; **Skřejpek, Michal**. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 88. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹⁴⁹ **Bartošek, Milan**. *Škola právního myšlení*. Praha: Vydavatelství Karolinum, 1993. s. 114-115. ISBN 80-7066-579-3; **Gaius**. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 55. ISBN 978-80-7380-054-3.

manželství uzavřít, a to ani po skončení mužova úřadu. Překážky pro vznik manželství byly tak definované pouze pro muže vykonávající úřední činnost a jeho možnou manželku, ale na jejich zplozené dcery se tento zákaz nevztahoval, což je zřejmé i z níže uvedeného ustanovení Digest:

*D. 23, 2, 38, Paulus libro secundo sententiarum: Si quis officium in aliqua provincia administrat, inde oriundam vel ibi domicilium habentem uxorem ducere non potest, quamvis sponsare non prohibeatur, ita scilicet, ut si post officium depositum noluerit mulier nuptias contrahere, liceat ei hoc facere arris tantummodo redditis quas acceperat. 1. Veterem sponsam in provincia, qua quis administrat, uxorem ducere potest et dos data non fit caduca. 2. Qui in provincia aliquid administrat, in ea provincia filias suas in matrimonium collocare et dotem constituere non prohibetur.*¹⁵⁰

Od r. 449 př. n. l. do r. 445 př. n. l. se nesměly mezi sebou míchat patricijové a plebejové. V tomto období tak mezi sebou nesměli uzavírat manželství. Obdobné nařízení bylo v době poklasické, tedy, že křesťanky nesměly uzavírat manželství s muži vyznávajícími jiné náboženské směry. Řádné manželství nemohla nikdy uzavřít ani propuštěnka s žádným členem senátorské rodiny. Stejně tak nesměla uzavřít s žádným členem senátorské rodiny žena, jejíž rodiče byli povoláním herci. A naopak. Dcera nebo vnučka ze senátorské rodiny si nesměla vzít muže, který byl propuštěncem, či jeho rodiče vykonávali herecké řemeslo. Pokud by si žena ze senátorské rodiny chtěla vzít muže, jehož prarodiče byli herci, tak to již nebylo ničemu na překážku. V případě, že by se herečkou chtěla stát jakákoli manželka, tak ji směl její manžel zapudit.¹⁵¹

.....

¹⁵⁰ Paulus. Dig. 23, 2, 38.

D. 23, 2, 38, Paulus ve 2. knize Sentencií: Ten, kdo vykonává své úřední povinnosti v provincii, nemůže si vzít za manželku ženu, která se tam narodila, a nebo tam má své bydliště, ačkoli zasnoubit se s ní mu není zakázáno. Přirozeně takovým způsobem, že pokud po skončení (jeho) úředních povinností žena nechce uzavřít manželství, může tak udělat pouze v případě, že vrátí závdavky (arra), které přijala. 1. Kdo spravuje provincii, může si ženu, s níž se v provincii zasnoubit (před vstupem do úřadu správce), vzít za manželku a zřízené věno nepropadá státu. 2. Tomu, kdo spravuje nějaké úřední záležitosti v provincii, se nezakazuje, aby v této provincii vdal své dcery a zřídil jim věno, srov. **Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila. CORPUS IURIS CIVILIS - DIGESTA - Tomus I.** Žilina: Euro kodex, 2008. s. 509. ISBN 978-80-89363-07-0.

¹⁵¹ **Skřejpek, Michal. Římské soukromé právo: systém a instituce.** Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 88. ISBN 978-80-7380-566-1; **Stará, Ivana. Rodina a její význam v římském právu.** Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 83-84. ISBN 978-80-7418-184-9.

3.2.3 Zásnuby

*D. 23, 1, 1, Florentius libro tertio institutionum: Sponsalia sunt mentio et repromissio nuptiarum futurarum.*¹⁵²

Před vznikem manželství se pořádaly zásnuby (*sponsalia*), při nichž docházelo k příslibení sňatku manželského mezi ženou a jejím budoucím manželem. Oběma snoubencům muselo být alespoň sedm let, aby byly zásnuby platné, neboť mezi římskými občany ve společnosti výše postavenými probíhaly zásnuby dva či více let před uskutečněním svatebního obřadu. I když praxe byla taková, že zásnuby probíhaly v tu chvíli, kdy dívka byla ve věku deseti let, neboť manželství mělo být dle římských tradic uzavřeno do dvou let od zásnub.¹⁵³

Byla-li žena vstupující do sňatku osobou *alieni iuris*, sliboval její *pater familias* budoucímu manželovi, že mu dá svou dceru za manželku. Dělo se tak z toho důvodu, že se mělo za to, že děti nejsou schopny domyslet důsledky svých činů a ženy neměly dostatečné znalosti o opačném pohlaví. Proto se předpokládalo, že to skutečně správné rozhodnutí dokáže učinit pouze její *pater familias*. Byla-li však žena osobou *sui iuris*, neměla nad sebou žádnou osobu, která by nad ní měla moc, avšak taková žena měla svého poručníka, který musel budoucí sňatek schválit. Pokud byla dívka ještě velmi mladého věku, měl i souhlas matky své opodstatnění.¹⁵⁴

Žena v postavení osoby *alieni iuris* se tak mohla zasnoubit pouze s povolením svého otce. Otec směl ze své vůle zasnoubit svou dceru a ta musela se zasnoubením a následným sňatkem souhlasit. Jelikož souhlas byl vykládán velmi široce, tak se i jako souhlas považovala nepřítomnost aktivní námitky dcery proti zasnoubení a sňatku. Manželství tak mohlo vzniknout pouze za souhlasu všech,

.....
¹⁵² Florentinus. Dig. 23, 1, 1.

D. 23, 1, 1, Florentinus ve 3. knize svých Institucí: Zasnoubení (*sponsalia*) je nabídka manželství a slib budoucího manželství, srov. **Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila.** *CORPUS IURIS CIVILIS DIGESTA – Tomus I.* Žilina: Eurokódex, 2008. s. 496. ISBN 978-80-89363-07-0.

¹⁵³ **Grubbs, Judith Evans.** *Women and the Law in the Roman Empire: A sourcebook on marriage, divorce and widowhood.* London: Routledge, 2002. s. 88. ISBN 0-415-15240-2; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 86. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹⁵⁴ **Grubbs, Judith Evans.** *Women and the Law in the Roman Empire: A sourcebook on marriage, divorce and widowhood.* London: Routledge, 2002. s. 88. ISBN 0-415-15240-2; **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 137-138. ISBN 80-7179-031-1.

tedy za souhlasu snoubenců a jejich *pater familias*. Dcera mohla zasnoubení odprovat pouze v jediném případě, a to byl-li by její budoucí snoubenec nečestným.¹⁵⁵

V nejstarších dobách se žádné zasnuby nepořádaly, teprve později, ve starších dobách se objevil institut zasnub. Oba snoubenci museli být na zasnubách přítomni, jelikož při nich snoubenec daroval snoubence železný snubní prsten, který si navlékla na prsteníček levé ruky, a poté si snoubenec a otec snoubenky (byla-li *alieni iuris*) dali příslib svatby. Následně bylo ujednáno i datum svatby. Za jaký čas od zasnub se měla svatba uskutečnit, nebylo nikde stanoveno, a tak mohla být svatba z různých důvodů odkládána, pokud stále přetrvávala vůle snoubenců vstoupit do manželství. V římské společnosti byly zasnuby závazné a nedodržení slibu s sebou neslo právní důsledky. Nedodržela-li žena svůj slib, měla za povinnost dát muži peněžitou náhradu za vzniklou škodu. Byla-li osobou *alieni iuris*, peněžitou škodu za ni hradil její *pater familias*. Pokud by však snoubenec nedodržel svůj zasnubní slib, zjišťoval praetor na základě žaloby, proč nebyla daná snoubenka vzata za manželku.¹⁵⁶

V klasické době se zasnubám nepřikládal právní význam, snoubenci dokonce nemuseli být při zasnubách přítomni, neboť vše za ně vyřídili jejich otcové. Bylo však nutné, aby snoubenci o zasnubách věděli, a i když měl *pater familias* nad svou dcerou absolutní moc, musela k nim dát souhlas, neboť se mohlo stát, že dcera svůj souhlas nechtěla dát, protože její snoubenec vedl nemravný a pohoršující život. Pokud však dcera mlčela nebo *pater familias* neodporovala, tak se její souhlas považoval za souhlas daný mlčky. V případě, že snoubenci byli osobami *sui iuris*, mohli se na zasnubách domluvit sami a souhlas ještě přidal snoubenčin poručník.

.....
¹⁵⁵ **Bartošek, Milan.** *Škola právního myšlení.* Praha: Vydavatelství Karolinum, 1993. s. 123. ISBN 80-7066-579-3; **Grubbs, Judith Evans.** *Women and the Law in the Roman Empire: A sourcebook on marriage, divorce and widowhood.* London: Routledge, 2002. s. 89. ISBN 0-415-15240-2; **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 467.

¹⁵⁶ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 467.; **Kubelka, Václav.** *Římské reálie.* Uherské Hradiště: Václav Kubelka, 1898. s. 113.; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 86-87. ISBN 978-80-7418-184-9.

Nedodržela-li žena svůj slib, tak již nebyla právně odpovědná. Nemusela tak muži hradit žádnou peněžitou náhradu, či jemu vzniklou škodu.¹⁵⁷

Poklasická (císařská) doba už ani nepředepisovala pro platnost zásnub nějakou formu, kterou by snoubenci byli nuceni dodržet. Byl však zaveden institut tzv. závdavku (*arrha sponsalicia*), který snoubenka obdržela od svého snoubence. Byla to jakási pojistka pro případ, že by manželství nevzniklo. Pokud by manželství nevzniklo z viny snoubence, celý závdavek by připadl snoubence. Pokud by ale manželství nevzniklo z viny snoubenky nebo její rodiny, vrátila snoubenka z počátku doby poklasické čtyřnásobek závdavku snoubenci, v pozdější době poklasické vrátila snoubenci pouze dvojnásobek závdavku a nebylo-li snoubence ještě ani deset let, vrátila svému snoubenci jednonásobek závdavku.¹⁵⁸

3.2.4 Vznik manželství

Manželství vzniká souhlasným projevem vůle obou snoubenců. Pokud by vznikly pochybnosti, tak manželství vzniklo ve chvíli, kdy byla manželka uvedena do domu svého manžela. Byla-li žena osobou *alieni iuris*, musel k jejímu souhlasu dát ještě souhlas *pater familias*, který stál v čele rodiny. Pro vznik řádného římského manželství musela být dodržena forma, která byla pro uzavření manželství předepsána. Jinak by se na uzavřené manželství hledělo jako na neplatné.¹⁵⁹

V nejstarších dobách vznikala manželství tak, že se žena na základě sňatku dostávala do moci svého manžela, čímž se vymanila z moci svého otce. V pozdějších dobách však docházelo k rozvolňování a žena se za dodržení určitých

.....
¹⁵⁷ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 467.; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 86. ISBN 978-80-7380-566-1; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 87-90. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹⁵⁸ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 86. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹⁵⁹ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 136. ISBN 80-7179-031-1; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 86-87. ISBN 978-80-7380-566-1

podmínek nedostala pod moc svého manžela.¹⁶⁰ Vznikem manželství žena prodělávala *capitis deminutio minima*, čímž ztratila příslušnost ke své rodině, její otec nad ní ztratil svou moc a žena přestoupila do rodiny svého muže.¹⁶¹

Svatba jako taková se skládala ze tří částí, které musely proběhnout a nazývaly se *traditio*, *deductio in domum*, *confarreatio*. V první části (*traditio*) opustila nevěsta otcovo ohniště, čímž zanikla otcova moc nad dcerou. V druhé části (*deductio in domum*) byla nevěsta za doprovodu průvodu zpívajícího písňe odvezena před ženichův dům. Před ženichovým domem se průvod zastavil a nevěstě byl do rukou dán oheň a voda, kdy oheň představoval znak domácího božstva a voda byla očistou a sloužila k náboženským účelům. Nevěsta byla manželem přenesena přes práh jeho domu, ale nohy nevěsty se v tu chvíli nesměly dotknout prahu domu manžela. Třetí část (*confarreatio*) představovala přenesení manželky až před ohniště jejího manžela, neboť ohniště v domě bylo základem domácího božstva manžela a jeho rodiny. Po tomto prodělaném rituálu se žena stala manželkou svého muže, což znamenalo, že od této chvíle uctívali stejné bohy a měli stejné rituály a modlitby. Tímto rituálem se žena odpoutala od rodiny svého otce a jakoby se opětovně narodila, ale do rodiny svého manžela. Žena, která se takto stala manželkou svého muže, dostala klíče od jeho domu a zapálila oheň v připraveném ohništi, čímž přijala povinnosti paní domu.¹⁶²

Nejen, že se římská svatba členila na několik částí, ale byla provázena i dalšími zvyky, které však byly povinné a snoubenci je měli povinnost dodržet. Dívka se v předvečer svatby vykoukala ve směsi mléka, medu a máku. Tuto směs měla povinnost i vypít. Toto přinášelo plodnost a symbolizovalo to čistotu ženy. Žena se po koupeli vzdala svých dívčích šatů a brala si na noc neobroubenou tuniku. Taktéž v předvečer své svatby se domácím bůžkům vzdávala všech svých hraček. Následně se vyzdobil celý dům květinami, myrtou, vavřínem, stuhami a na sůl se vyskládalo to nejlepší pití a jídlo, které rodina měla. Ráno, v den svatby, si nevěsta

.....
¹⁶⁰ Kincl, Jaromír a kol. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 133-134. ISBN 80-7179-031-1.

¹⁶¹ Stará, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 96-97. ISBN 978-80-7418-184-9.

¹⁶² Frýdek, Miroslav a kolektiv. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Ostrava: KEY Publishing, 2012. s. 72. ISBN 978-80-7418-157-3; Stará, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 96-99. ISBN 978-80-7418-184-9.

oblékla bílou tuniku, která byla podkasaná žlutým vlněným páskem, dále připojen červený závoj a pas nevěsty se přepásal Herkulovým uzlem. Nevěsta si k tomuto svatebnímu oděvu obula střevíce žluté barvy a vlasy si spletla ze šesti copů a na hlavu si dala věnec upletený z myrty a růží (za vlády císaře Augusta se přidávala do věnce i majoránka). Ženich také dodržoval své předsvatební zvyky a měl předepsaný svatební oděv.¹⁶³

Při svatebním obřadu si snoubenci spojili pravé ruce v jednu na důkaz vzniku manželství a kněz četl snoubencům z vnitřností zvířat budoucnost jejich manželství. Poté byl snoubenci bohům obětován beránek nebo vepřík. A následně byla podepsaná smlouva, kterou podepsali oba snoubenci, a ostatní členové na důkaz pravosti na ni obtiskli své pečetní prsteny. Tímto byl svatební obřad ukončen a následovala svatební hostina v domě nevěsty. Při svatební hostině se jedlo a pilo to jídlo a pití, které bylo připraveno v předvečer svatby. Po svatební hostině byla žena odvedena do domu svého manžela, v němž absolvovala další povinné rituály, kterými se stávala novou členkou rodiny svého manžela.¹⁶⁴

Před vstupem do domu ženicha byl nevěstou potřen práh domu vonnými oleji a ovinut vlněnými páskami. Následně byla nevěsta ženichem přenesena přes práh jeho domu a v domě musela rozpálit oheň v krbu. Svatba byla skončena až druhým dnem při malé hostině, při níž se žena, nyní již matrona, objevila oblečená v oděvu římských vdaných žen.¹⁶⁵ Oděv se skládal z dlouhého sešivaného plátna, který sahal až k zemi a měl krátké rukávy. Plátno měla žena v pase přepásané. Pokud chtěla matrona vyjít z domu, musela si přes uvedený oděv obléci ještě přehoz.¹⁶⁶

Vdaná žena se směla účastnit jak bohoslužeb, tak i různých společenských zábav a her. Na určitých společenských událostech, jako byla divadla a amfiteátry,

.....
¹⁶³ **Frýdek, Miroslav a kolektiv.** *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny.* Ostrava: KEY Publishing, 2012. s. 72-73. ISBN 978-80-7418-157-3; **Kubelka, Václav.** *Římské reálie.* Uherské Hradiště: Václav Kubelka, 1898. s. 113.

¹⁶⁴ **Frýdek, Miroslav a kolektiv.** *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny.* Ostrava: KEY Publishing, 2012. s. 73. ISBN 978-80-7418-157-3; **Kubelka, Václav.** *Římské reálie.* Uherské Hradiště: Václav Kubelka, 1898. s. 113.

¹⁶⁵ **Kubelka, Václav.** *Římské reálie.* Uherské Hradiště: Václav Kubelka, 1898. s. 113.

¹⁶⁶ **Groh, Vladimír.** *Život v starém Římě.* Praha: Jednota českých filologů, 1939. s. 131.

byla ženám vyhrazena zvláštní místa, jelikož neměly právo na těchto událostech usedat s muži.¹⁶⁷

3.2.5 Zánik manželství

Římské manželství mohlo zaniknout dvěma způsoby, a to buď smrtí jednoho z manželů, nebo vůlí jednoho manžela.¹⁶⁸

3.2.5.1 Zánik manželství smrtí

Římské právo z důvodu rozdělení společnosti na svobodné a otroky rozlišovalo smrt fyzickou a právní. Smrt fyzická byla označována jako smrt těla, a způsobovala tak zánik právní způsobilosti osoby, tedy zánik jejích práv a povinností, čímž zanikly i práva a povinnosti vázající se na manželství. Smrti fyzické se rovnala smrt právní, která mohla mít dva důsledky, a to buď ztrátu svobody a tím i ztrátu všech osobních statutů (*capitis deminutio maxima*), nebo ztrátu občanství (*capitis deminutio media*).¹⁶⁹

Došlo-li ke ztrátě svobody, stal se z člověka z římského pohledu objekt věcného práva neboli otrok. Otrokem se svobodný člověk stal tím, že upadl do vojenského zajetí. Dostal-li se jeden z manželů do vojenského zajetí, vznikla tím překážka manželství, a manželství tudíž zaniklo a nebylo možné ho opětovně obnovit ani prostřednictvím *ius postliminii*¹⁷⁰. Pohled na zánik manželství zotročením jednoho z manželů se vyvíjel. V době poklasické manželství zotročením manžela či manželky trvalo i nadále. Teprve v právu justiniánském došlo k názorovým posunům římské společnosti, které ale bohužel nebyly zcela jednotné. V Novelách

.....
¹⁶⁷ **Groh, Vladimír.** *Život v starém Římě.* Praha: Jednota českých filologů, 1939. s. 141-142.

¹⁶⁸ **Kubelka, Václav.** *Římské reálie.* Uherské Hradiště: Václav Kubelka, 1898. s. 47.

¹⁶⁹ **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 215. ISBN 80-200-0243-X; **Bělovský, Petr a Kamila, Stloukalová.** *Caro amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími.* Praha: Auditorium, 2017. s. 243-244. ISBN 978-80-87284-64-3.

¹⁷⁰ *Ius postliminii* byla právní zásada, na jejímž základě se vrátící osoba z vojenského zajetí, navrátí zpět do svých dřívějších právních vztahů. Tato zásada se však neuplatňovala u vztahů faktických, což bylo právě manželství. Manželství se tedy dle této zásady neobnovovalo, srov. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 215. ISBN 80-200-0243-X.

zastávali římstí právníci názor, že je-li zotročený manžel naživu, trvá i jeho manželství a druhý manžel nesmí uzavřít manželství nové, jelikož by se jednalo o tzv. bezdůvodný rozvod. Nebyl-li důkaz, že je jeden z manželů na živu, či zemřel, musel manžel počkat pět let a teprve po uplynutí této doby směl uzavřít manželství nové. V Digestech byl uplatněn názor Paulem, že padl-li manžel do vojenského zajetí a stal se otrokem, směla se svobodná manželka vdát. Julián měl oproti Paulovi ten názor, že po dobu pěti let od upadnutí do vojenského zajetí manžela se manželka nesměla vdát za jiného muže, jelikož panoval ten názor, že manželství po dobu těchto pěti let stále pokračuje.¹⁷¹

Ztrátou římského občanství se nyní již bývalý římský občan stal cizincem a jeho manželství se změnilo z *mantrimonium legitimum*¹⁷² na *matrimonium iuris gentium*¹⁷³, čímž takový manžel ztratil veškerou manželskou moc nad podřízenou manželkou, ale i otcovskou moc nad svými dětmi.¹⁷⁴

3.2.5.2 Zánik manželství vůlí manželů

Manželství, zanikající vůlí obou manželů římské právo označovalo jako *divortium* a manželství, zanikající vůlí pouze manžela bylo označováno jako *repudium*.¹⁷⁵

Na počátku dob římského státu se téměř vůbec nestávalo, že by docházelo k rozvodům. K rozvodu se přistupovalo pouze, měl-li k tomu manžel vážný důvod, jelikož ženě jako manželce nebylo v nejstarších dobách povoleno opustit manželství ze své vůle. Důvod pro rozvod získal muž tím, že svou manželku přistihl při cizoložství, při pití vína, při krádeži či záměně klíčů, nebo při otravě jejích vlastních dětí. Ženě bylo následně poslem manžela doručeno sdělení, ať již písemné či pouze

.....
¹⁷¹ **Bělovský, Petr a Kamila, Stloukalová.** *Caro amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími.* Praha: Auditorium, 2017. s. 243-244. ISBN 978-80-87284-64-3.

¹⁷² Manželství řádné, legitimní, srov. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 183-184. ISBN 80-200-0243-X.

¹⁷³ Manželství podle práva národů, srov. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 183-184. ISBN 80-200-0243-X.

¹⁷⁴ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 135-138. ISBN 80-7179-031-1.

¹⁷⁵ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 138-139. ISBN 80-7179-031-1.

ústní, že ženu zapuzuje a tím se s ní rozvádí.¹⁷⁶ Poslal-li manžel manželce písemný dopis o vůli zrušit jejich manželství a svého činu následně litoval, mohl se manželce omluvit, a pokud ta jeho omluvu přijala, bylo jejich manželství zachováno. Pokud by však manželka omluvu svého manžela nepřijala, byla by to právě ona, z jejíž vůle manželství zaniklo, neboť manželova vůle k zániku jejich manželství pomínula a byla to právě manželka, která si přála rozvod. Podobné to bylo i ze strany manželky, která v hněvu ohlásila svému manželovi, že požaduje rozvod, a odešla z jejich společného domu. Pokud se však po několika dnech vrátila, prohlášení o rozvodu se stalo neplatným.¹⁷⁷

V pozdějších dobách, kdy docházelo k uvolňování manželství, začal se uvolňovat i pohled na rozvod manželství. Manželství tak bylo možné ukončit i vůlí manželky. Manželství zanikající rozvodem se ve formě zániku lišilo podle toho, jakou formou vzniklo, tedy bylo-li uzavřeno manželství s mocí manželskou nebo manželství volné. *Matrimonium cum manu* neměla žena možnost rozdělit, jelikož nebyla způsobilá k právním úkonům. V manželství přísném byl tedy možným iniciátorem pouze manžel a pro uskutečnění rozvodu musel mít vážný a dostatečný důvod, pro který vinil svou manželku. O rozvodu však nerozhodoval pouze sám manžel, ale musel svolat rodinnou radu, tzv. rodinný soud, při němž se rozhodovalo o vině manželky. Byla-li žena uznána vinnou, mohlo dojít k rozvodu, který se stejně jako vznik *matrimonium cum manu* prováděl formálně, a to prostřednictvím opačného konání. Žena tak byla zproštěna moci manželské a stávala se z ní osoba *sui iuris*. Bylo-li manželství uzavřeno bez moci manželské, tedy *matrimonium sine manu*, mohla rozvod iniciovat nyní i manželka. Takový rozvod nemusel obsahovat žádné formality, postačily i tradiční fráze, jako například „*tuas res tibi habeto*“. Teprve za vlády Octavia Augusta byly podmínky rozvodu *sine manum conventionem* zpřísněny, neboť rozvodové fráze musely být pro svou platnost projeveny před sedmi dospělými svědky. Před svědky musel být prokazován i důvod rozvodu, jelikož manželství mohlo být rozvedeno pouze na základě svědky schváleného

.....
¹⁷⁶ **Groh, Vladimír.** *Život v starém Římě.* Praha: Jednota českých filologů, 1939. s. 142; **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. s. 169. ISBN 978-80-7357-616-5.

¹⁷⁷ **Bartošek, Milan.** *Škola právníckého myšlení.* Praha: Vydavatelství Karolinum, 1993. s. 118-121. ISBN 80-7066-579-3; **Gardner, Jane F.** *Women in Roman Law and Society.* Bloomington: Indiana University Press, 1991. s. 83-84. ISBN 0-253-20635-9.

zdůvodnění, což bylo velmi důležité především pro ženu, neboť například byla-li by manželka neoprávněně obviněna manželem z cizoložství, byl sám manžel pro svou lež obviněn z kuplířství. Ženy byly za nedovolené sexuální delikty postihovány mnohem vyššími tresty než muži. Cizoložství se v římském právu mohla dopustit nejen vdaná žena, ale i muž ve svazku manželském, avšak v takovém případě žena nemohla být iniciátorkou rozvodu. Zavrhl-li manžel svou manželku neprávem a rozvod byl již v platnosti, mohl být takový muž potrestán majetkovým trestem ve prospěch své bývalé manželky. Justiniánské právo zavedlo pro rozvod dva nové instituty – *divortium ex iusta causa* a *divortium bona gratis*. *Divortium ex iusta causa* neboli bezdůvodné rozvody, byly sice platné, ale docházelo při nich k majetkovým újmám iniciátora takového rozvodu, jako byla například ztráta věna či svatebního daru. Rozvody, které nebyly způsobeny na základě vůle jednoho z manželů, se nazývaly *divortium bona gratis* a byly takto ukončeny sňatky bezdětné, či v případě duševní poruchy jednoho z manželů.¹⁷⁸

3.2.6 Majetkoprávní vztahy v manželství

Majetkoprávní vztahy v manželství se lišily podle způsobu založení manželství, tedy zda-li žena uzavírala *matrimonium cum manu* či *matrimonium sine manu*. Věno dávala žena svému muži z toho důvodu, aby jím svému manželovi přispěla na náklady spojené s manželstvím.¹⁷⁹

Vcházela-li do manželství přísného žena, která byla za svobodna v postavení osoby *alieni iuris*, neměla žádného jmění. Věno za ni jejímu budoucímu muži poskytoval její otec. Vcházela-li však do takového manželství žena, která byla za svobodna osobou *sui iuris*, dostala se po vzniku manželství pod absolutní moc svého manžela a měla stejné postavení jako *filia familias*¹⁸⁰. Jméno takové ženy vždy přecházelo do vlastnictví manžela. I přestože žena směla s takovým majetkem

.....
¹⁷⁸ **Bělovský, Petr a Kamila, Stloukalová.** *Caro amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími.* Praha: Auditorium, 2017. s. 247-249. ISBN 978-80-87284-64-3;

Kincl, Jaromír a kol. *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 138-139. ISBN 80-7179-031-1.

¹⁷⁹ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva.* Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 480.

¹⁸⁰ *Filia familias* neboli dcera. Žena tedy provdáním se do manželství přísného, získala stejné postavení jako její narodivší se dcery, srov. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 114. ISBN 80-200-0243-X.

volně nakládat, jeho správa připadla jejímu manželovi, jelikož z výnosů této správy hradil náklady, které během manželství vznikly. V případě, že měla žena *sui iuris* nějaké dluhy, po vzniku *matrimonium cum manu* veškeré její dluhy zanikly.¹⁸¹

Žena v postavení *alieni iuris* vcházející do *matrimonium sine manu*, zůstala i po vzniku manželství ve stejném právním postavení, tedy i nadále zůstávala pod mocí svého otce a majetek, který během takového manželství nabyta, připadl jejímu otci. Vstupovala-li do manželství volného žena *sui iuris*, její právní stav se nezměnil a její majetek byl i nadále v jejím vlastnictví a nikdy nebyl spojen s mužovým majetkem. Z toho důvodu bývalo zvykem, že žena *sui iuris* vkládala do manželství věno. Ovšem, kdyby žena věno manželovi nepřinesla, manžel neměl žádná práva k jejímu majetku a veškeré náklady spojené s manželstvím by tak hradil pouze ze svých zdrojů.¹⁸²

3.2.6.1 Věno

Věno (*dos*) přinášela žena do manželství, jelikož chtěla ulehčit svému manželovi s jeho náklady na založení rodiny i s ostatními náklady spojenými s manželstvím. Věno zřizovala buďto sama manželka, nebo ho mohla zřídit pro ženu i osoba cizí. Šlo-li o věno zřizované manželkou či jejím *pater familias*, nazývalo se takové věno jako *dos profectitia*. Šlo-li o věno zřizované pro ženu osobou cizí, například ženiným dlužníkem, nazývalo se takové věno *dos adventitia*.¹⁸³

Věno žena předávala svému manželovi nebo *pater familias*, který stále držel moc nad jejím manželem. V raných dobách nebyla žena nucena ke zřízení věna, teprve postupem vývoje se prostřednictvím zákonů stala tvorba věna povinností. Tuto povinnost vytvářet ženě věno měl její *pater familias*. Vůči němu měla i žena

.....
¹⁸¹ **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. s. 163. ISBN 80-200-0545-5; **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva*. Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 480.

¹⁸² **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva*. Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. s. 480-481.; **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo*. Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. s. 114-128. ISBN 80-85719-08-8.

¹⁸³ **Dajczak, Wajciech a kol.** *Prawo rzymskie: u podstaw prawa prywatnego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2016. s. 227. ISBN 978-83-01-17757-7; **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. s. 167. ISBN 978-80-7357-616-5.

tzv. dotační nárok. Dotační nárok na manželčino věno však nevzniklo jejímu manželovi.¹⁸⁴

Římské právo při zřizování věna rozlišovalo tři možné způsoby pro vytvoření věna, kdy podle určitého specifika se každý způsob zřízení nazýval odlišně:¹⁸⁵

- převodem vlastnického práva, kdy docházelo k vyplacení věna manželovi se nazývalo *datio dotis*,
- pouhý formální slib věna se nazýval *promissio dotis*,
- formální prohlášení zřizovatele věna a jeho bezformální přijetí se nazývalo *dictio dotis*.

Muž, kterému věno ženy připadlo, měl nad ním zpočátku dob římské společnosti neomezenou moc, a mohl tak s věnem nakládat podle svého uvážení. De facto ženino věno rozšířilo manželův či *pater familias* majetek. V průběhu času se však moc nad věnem stále více a více omezovala, a to z toho důvodu, že docházelo i ke změně vývoje rodiny jako takové. Tímto začalo být věno pojímáno jako majetek ženy a pro jejího manžela či *pater familias* mělo význam pouze pro jeho hospodářský výnos.¹⁸⁶

Věno před vydáním manželovi, nebo tomu, komu byl manžel podřízen, mohlo být finančně oceněno, a to z dvojího důvodu. Prvním důvodem bylo zjištění ceny věna pro případ žalování muže pro vrácení daného věna. Druhým důvodem takového ocenění bylo zjištění ceny věna pro případ, že byla mezi snoubenci uzavřena úmluva, v níž se muž zavázal vrátit ženě cenu přineseného věna a nikoli věci,

.....
¹⁸⁴ **Gardner, Jane F.** *Women in Roman Law and Society*. Bloomington: Indiana University Press, 1991. s. 97-98. ISBN 0-253-20635-9; **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. s. 167-168. ISBN 978-80-7357-616-5.

¹⁸⁵ **Gardner, Jane F.** *Women in Roman Law and Society*. Bloomington: Indiana University Press, 1991. s. 99-101. ISBN 0-253-20635-9; **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. s. 168-169. ISBN 978-80-7357-616-5.

¹⁸⁶ **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo*. Bratislava : MANZ Bratislava, 1997. s. 140-142. ISBN 80-85719-08-8; **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. s. 170-171. ISBN 978-80-7357-616-5.

kteře byly obsahem věna. Taková úmluva se nazývala smlouva trhová (*aestimatio venditionis causa*).¹⁸⁷

Věno mělo v římském právu svou obecnou úpravu a muž se ženou byli oprávněni v určitých, zákonem daných mezích, upravit si institut věna pro svou individuální potřebu. Tato jejich smluvní volnost však byla některými zákonnými normami omezena.¹⁸⁸

V raných dobách existence věna po zániku manželství skončila podle způsobu ukončení manželství, tedy pokud manžel zemřel a manželka byla podřízena moci manželské, stala se dědičkou se stejnými právy jako měly její děti. V případě, že manželka nebyla v manželství podřízena moci manželské, nestávala se automatickou dědičkou svého muže. Byl však zvyk, že muž své ženě zanechal dědictví odkazem, či pouze výnosy z jejího věna. Zemřela-li však žena jakožto manželka, nebylo věno předmětem dědictví, ale zůstávalo ve vlastnictví přeživšího manžela. Teprve vývojem římské společnosti¹⁸⁹ došlo k tomu, že smrtí ženy jakožto manželky, která po sobě zanechala děti, nezůstávalo věno ve vlastnictví muže, ale muž musel s ženiným věnem hospodařit pro jejich děti. Zemřela-li však žena, která neměla v manželství děti, získal její manžel podle délky trvání manželství maximálně polovinu věna a zbytek věna měl být navrácen zpět jejímu otci. Za vlády Justiniána byl v době manželství vlastníkem manžel, ale po smrti manželky musel věno vrátit ženě otci.¹⁹⁰

Čím více se začal rozmáhat zánik manželství, bylo nutné vytvořit pro ženy žaloby, kterými by ochránily svá věna vložená do manželství, které bylo nuceno skončit. Začaly tak být využívány dva druhy žalob, které lze označit i jako základní

.....
¹⁸⁷ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. s. 169-170. ISBN 978-80-7357-616-5.

¹⁸⁸ Jelikož římská společnost měla zájem na tom, aby ženy byly finančně zabezpečeny, některá ujednání mezi mužem a ženou nebyla ze zákona možná. Jednalo se například o nemožnost ženy vzdát se svého nároku na vrácení věna, úmluvou se nesmělo ženě zhoršit její postavení, stejně tak jako se v určitém smyslu nesmělo zhoršit postavení muže – tedy, že muž se nesměl zavázat k tomu, že výnosy z věna za trvání manželství se budou přičítat k věnnému kapitálu, srov. **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 142. ISBN 80-7179-031-1; **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. s. 170. ISBN 978-80-7357-616-5.

¹⁸⁹ Za Theodosia II.

¹⁹⁰ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. s. 177-178. ISBN 978-80-7357-616-5.

žaloby pro ochranu věna – *actio rei uxoriae* a *actio ex stipulatu*. První uvedenou žalobu směla využít jak žena, její potomci, tak i její otec. Takovou žalobou bylo vymáháno vrácení věna, pokud na něm neležel slib vrácení věna při zániku manželství nebo v případě, že na vrácení věna nebyla daná záruka manželem ženy. Pokud měl manžel nárok na srážky, měl možnost bránit se vůči této žalobě námitkou podvodně podané žaloby na vrácení věna. Druhou žalobou bylo taktéž vymáháno vrácení věna, avšak s tím rozdílem, že v tomto případě bylo věno manželem prostřednictvím stipulace slíbeno vrátit po zániku manželství zpět. *Actio ex stipulatu* nemusela použít pouze žena, ale taktéž její případní dědici. Z uvedených dvou žalob se zachovala pouze *actio ex stipulatu*, neboť císař Justinián zavedl zákonnou domněnku zakládající zřízení věna stipulací a z toho důvodu došlo ke zrušení první žaloby.¹⁹¹

3.2.6.2 Darování mezi manželi

Nejen žena přinášela do manželství majetek, ale bylo zvykem, že i její snoubenec nebo manžel dávali ženě nějaký dar. Takový dar mohla žena od muže získat trojím způsobem, a to před manželstvím (*donatio ante nuptias*), pro případ manželství (*donatio propter nuptias*), či za trvání manželství.¹⁹²

Donatio ante nuptias žena dostala od svého snoubence před manželstvím darem. Takovýto zasnubní dar patřil do vlastnictví ženy a nepřestával jím být ani v případě, že k uzavření manželství nedošlo. Touto formou darování mohl být stížen muž jako trestem za to, že zavinil rozvod, a měl tedy za úkol zajistit svou bývalou manželku i s jejími dětmi. Do té doby se o něj manžel staral, případně ho i se svým majetkem rozšiřoval.¹⁹³

.....
¹⁹¹ Gardner, Jane F. *Women in Roman Law and Society*. Bloomington: Indiana University Press, 1991. s. 84. ISBN 0-253-20635-9; Skřejpek, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 92-93. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹⁹² Skřejpek, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 93-94. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹⁹³ Dajczak, Wajciech a kol. *Prawo rzymskie: u podstaw prawa prywatnego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2016. s. 229. ISBN 978-83-01-17757-7.

Donatio propter nuptias mělo z počátku svého zřízení stejnou formu a stejné následky jako darování před manželstvím. Teprve v průběhu doby docházelo k jeho modifikaci. Například císař Constantinus Veliký připustil možnost odvolání daru, zemřel-li jeden ze snoubenců, či nedošlo k uzavření manželství z viny snoubenky. Císař Valentinianus III. stanovil, že bylo-li manželství bezdětné, zůstala polovina daru vdově a polovinu daru získali rodiče zemřelého muže.¹⁹⁴

Darování mezi manželi, a to jak před vznikem manželství, tak i v jeho průběhu, bylo od vlády císaře Augusta zakázáno. Pro darování v době trvání manželství však platily i výjimky. Manželé si mezi sebou mohli dávat dárky běžné hodnoty, dále při rozvodu mohla žena získat dar, a nebo žena mohla darovat dar svému manželovi pro účel vedení volební kampaně.¹⁹⁵

3.2.7 Zákaz určitých druhů žalob mezi manželi

Římské právo obecně uznávalo podávání žalob mezi manželi, či mezi manželi rozvedenými. O těchto nejtypičtějším žalobách je pojednáváno v různých kapitolách této rigorózní práce. V římském právu však začaly existovat výjimky z žalob, které směla manželka, či její *pater familias* vůči manželovi, či bývalému manželovi použít. Manželství mezi mužem a ženou bylo římskou společností pojímáno jako velmi výzvamný stav a z toho důvodu nebylo v římské společnosti možné, aby manželé vůči sobě používali žaloby *poenální*¹⁹⁶ a *infamující*¹⁹⁷. Takovéto druhy žalob byly mezi manželi zakázány. Avšak i z těchto dvou zakázáných druhů žalob, existovaly výjimky. Manželé směli vůči sobě použít *actio rerum amotarum* a *condictio ex iniusta causa*.¹⁹⁸

Jelikož byla mezi manželi zakázána žaloba, která by druhého usvědčovala z krádeže jejich společného jmění, a to z toho důvodu, že manželka se svatbou stávala spoluvlastnicí jeho veškerého majetku, bylo možno uplatnit pouze žalobu vůči

.....
¹⁹⁴ **Dajczak, Wajciech a kol.** *Prawo rzymskie: u podstaw prawa prywatnego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2016. s. 229. ISBN 978-83-01-17757-7; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 94. ISBN 978-80-7380-566-1.

¹⁹⁵ **Tamtéž.**

¹⁹⁶ Viz. Kapitola 2.4 Procesní způsobilost ženy

¹⁹⁷ Viz. Kapitola 2.4 Procesní způsobilost ženy

¹⁹⁸ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 140. ISBN 80-7179-031-1.

tzv. odklizeným věcem. *Actio rerum amotarum* směl manžel vůči manželce použít v tu chvíli, kdy manželka se s manželem chtěla rozvést a ještě než stačila svůj úmysl oznámit manželovi, zmocnila se bez jeho souhlasu jeho majetku. Manželka tímto měla v úmyslu si tzv. odklizený majetek po rozvodu ponechat, a aby k tomu nedošlo, byl manžel nucen k použití této žaloby vůči manželce.¹⁹⁹

3.2.8 Mimomanželské vztahy

V římské společnosti se nenacházely pouze ženy, které měly *ius conubium*, tedy právo uzavřít řádné římské manželství, ale také ženy s nižším společenským postavením, kterým římské právo nedovolovalo uzavírat manželství, ať už s muži vyššího, či nižšího společenského postavení. Pokud bylo v takovém svazku zplodeno dítě, získávalo ve většině případů společenské postavení stejné jako měla v době porodu jeho matka a nad takovou dcerou neměl její otec žádnou *patria potestas*, a to do té doby, dokud ji nepřijmul za vlastní.²⁰⁰

3.2.8.1 Konkubinát

Konkubinát nepovažovala římská společnost za manželství, byl označován jako trvalé, avšak neformální soužití ženy s mužem, tedy byl označován pouze jako stav faktický. Konkubinát se od manželství lišil ve dvou aspektech, tedy v chybějící vůli žít společně jako manželé a chyběla mezi ženou a mužem i vzájemná manželská úcta. Konkubinát sloužil pouze k tzv. ukájení smyslnosti. A mohl existovat i současně s řádným manželstvím, kdy konkubína byla jakousi druhou manželkou, která existovala vedle manželky legitimní.²⁰¹

.....
¹⁹⁹ **Bartošek, Milan.** *Škola právníckého myšlení.* Praha: Vydavatelství Karolinum, 1993. s. 126-127. ISBN 80-7066-579-3.

²⁰⁰ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 135. ISBN 80-7179-031-1; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 71-72. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 71-72.

²⁰¹ **Bartošek, Milan.** *Škola právníckého myšlení.* Praha: Vydavatelství Karolinum, 1993. s. 121-122. ISBN 80-7066-579-3; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 74-75. ISBN 978-80-7418-184-9.

V konkubinátu žily ženy, které většinou měly nižší postavení než muži, s nimiž se stýkaly. Ženy žijící v konkubinátu byly označovány za propuštěnky. Dle římského práva se mohla cizoložství dopustit pouze žena, ale jelikož konkubinát byl zákonem povolen, tak se v tomto případě konkubína žádného cizoložství nedopouštěla. Naopak, pokud by se konkubínou chtěla stát žena svobodná a počestná, nebylo jí uvedené dovoleno, neboť taková žena měla s daným mužem uzavřít řádné římské manželství.²⁰²

V konkubinátu žily ženy, kterým k uzavření manželství bránila překážka jejich nízkého původu. Tyto ženy byly herečkami, prostitutkami, propuštěnkami, či nevěstkami. Stejně tak žily v konkubinátu ženy s těmi muži, kteří se nesměli ženit, což byli vojáci a úředníci provincie. S vojáky a úředníky provincie směly ženy žít v konkubinátu, jelikož muži vůči nim nesledovali žádné nepoctivé jednání v podobě získání jejich velkého majetku, neboť takové ženy zpravidla majetek větší hodnoty nevlastnily.²⁰³

Jelikož se konkubinát považoval pouze za soužití ženy a muže a nemělo povahu manželství, muž neměl nad svými zplozenými dětmi *manus*. Takové děti se sice neoznačovaly za nemanželské, ale byly označovány jako *liberi naturales*²⁰⁴ a získávaly postavení své matky, které měla v době jejich narození. Otec mohl své děti legitimovat, čímž by se dostaly do jeho otcovské moci a vznikla by mezi nimi

.....
²⁰² **Bartošek, Milan.** *Škola právníckého myšlení.* Praha: Vydavatelství Karolinum, 1993. s. 121-122. ISBN 80-7066-579-3; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 74-75. ISBN 978-80-7418-184-9.

²⁰³ **Tamtéž.**

²⁰⁴ Tedy jako děti zrozené z konkubinátu. Takové děti směly vůči svému otci uplatňovat vyživovací nároky a taktéž měly právo stát se po svém otci právoplatnými dědici jeho majetku, srov. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 175. ISBN 80-200-0243-X.

i vyživovací a alimentální povinností. Římské právo znalo tři druhy legitimace²⁰⁵, kterými směl otec legitimovat své děti narozené ze soužití s konkubínou.²⁰⁶

Po zásahu křesťanství do římské rodiny byl konkubinát považován za nižší druh manželství. Žena se přestala rozdělovat na tu ženu, která byla způsobilá uzavřít řádné římské manželství a na ženu, která se mohla stát pouze konkubínou, jelikož neměla dostatečnou způsobilost pro řádné manželství.²⁰⁷

3.2.8.2 Kontubernium

Kontubernium bylo považováno nejen za soužití otroků, ale taktéž za soužití svobodné ženy s otrokem. Pokud se svobodné ženě narodilo ze vztahu s otrokem dítě, podle práva národů následovalo status své matky, tedy narodilo se jako svobodný člověk. Na základě zákona *Senatusconsultum Claudianum*, které v tomto směru mělo pouze přechodný charakter, směla římská svobodná žena žít s cizím otrokem, avšak pouze za souhlasu jeho pána, kdy v případě daného souhlasu se ze ženy nestávala otrokyně, a její děti se nestaly v době narození svobodnými, ale otroky. Tato část zákona byla po nějakém čase císařem Hadriánem zrušena a opět bylo nastoleno právo národů. Císař Vespasian ponechal v platnosti část tohoto zákona v tom směru, že věděla-li v době soulože svobodná žena, že se jedná o muže otroka, tak její děti se narodily jako otroci, přičemž pokud nějaká římská společnost

.....
²⁰⁵ *Legitimace per subsequens matrimonium* – děti zplozené s konkubínou si jejich otec mohl legitimovat pouze v době, kdy zákon schválený císařem Konstatinem byl v platnosti. Byl-li otec vdovcem s dětmi, nemohl si děti narozené s konkubínou legitimovat.

Legitimace per oblationem curiae – za císaře Theodosia II. a Valentiana III. směli otcové dětem, které zplodili s konkubínou, darovat nebo závětí odkázat i celý svůj majetek, a to za té podmínky, že se zapsali do seznamu dekurionů a nebo se za ně jejich konkubíny provdaly.

Legitimace per rescriptum principes – pokud měl otec děti vlastní a děti zplozené s konkubínou, tak za vlády císaře Justiniána nesměl dětem z konkubíny v závěti zanechat více než dvanáctinu svého majetku. Kdyby daroval více, případný přebytek by připadl dětem z řádného manželství. Avšak kdyby takový muž neměl děti z řádného manželství žádné, mohl dětem zplozeným s konkubínou darovat, dát věnem nebo závětí veškerý svůj majetek, srov. **Stará, Ivana. Rodina a její význam v římském právu.** Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 75-76. ISBN 978-80-7418-184-9.

²⁰⁶ **Bartošek, Milan. Škola právního myšlení.** Praha: Vydavatelství Karolinum, 1993. s. 122. ISBN 80-7066-579-3; **Dajczak, Wajciech a kol. Prawo rzymskie: u podstaw prawa prywatnego.** Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2016. s. 219-220. ISBN 978-83-01-17757-7; **Stará, Ivana. Rodina a její význam v římském právu.** Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 75-77. ISBN 978-80-7418-184-9.

²⁰⁷ **Stará, Ivana. Rodina a její význam v římském právu.** Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 77. ISBN 978-80-7418-184-9.

tento zákon neznala a řídila se podle práva národů, tak se i takové ženě narodily děti svobodné.²⁰⁸

V roce 52 n. l. byl zákon *Senatusconsultum Claudianum* upraven v oblasti soužití svobodné ženy s cizím otrokem. V případě, že pán cizího otroka nesouhlasí s tím, že žije se svobodnou římskou občankou a takovou ženu pán otroka již naříkáním upozornil, že nesouhlasí s tímto soužitím a žena ho i napotřetí neuposlechne, stává se z ní automaticky otrokyně.²⁰⁹

Císař Konstantin uskutečnil další změnu tohoto zákona a upravil ho tak, že okamžikem, kterým došlo ke spojení svobodné římské občanky s otrokem, stávala se ze ženy otrokyně. Pokud takové soužití bylo vedeno v tajnosti a bylo následně odhaleno, byla žena zabita podle jejího společenského postavení.²¹⁰

3.3 Žena v postavení matky

Žena vstupující do nové rodiny sňatkem, měla jakožto manželka podle římských zásad hlavní úkol, a to plození potomků, čímž vedle postavení manželky získala i postavení matky. Při porodu byly kolem ženy zapáleny svíčky pro odehnání zlých duchů. Osmý den po narození dcery a devátý den po narození syna prováděla celá svolaná rodina očištění jak dítěte, tak ale i matky. Matka s dítětem v náručí několikrát oběhla posvátný oheň. Tím získala očištění.²¹¹ Mezi dalšími důležitými úkoly pro *mater familias* bylo řízení její nové domácnosti a výchova zplozených dětí.²¹²

Její právní postavení vůči potomkům se odlišovalo podle toho, zda žena uzavřela manželství *cum manu* nebo *sine manu*. Tedy, zda se nacházela pod manželovou mocí, či nikoliv. Uvedené mělo zásadní dopad nejen na právní postavení

.....
²⁰⁸ *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce*. Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 39. ISBN 978-80-246-1749-7; **Stará, Ivana**. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 76-77. ISBN 978-80-7418-184-9.

²⁰⁹ **Stará, Ivana**. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 77. ISBN 978-80-7418-184-9.

²¹⁰ **Tamtéž**.

²¹¹ **Frýdek, Miroslav a kolektiv**. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Ostrava: KEY Publishing, 2012. s. 56-57. ISBN 978-80-7418-157-3.

²¹² **Kubelka, Václav**. *Římské reálie*. Uherské Hradiště: Václav Kubelka, 1898. s. 112.

ženy jako matky vůči svým dětem, ale také další odvětví rodinného práva. Pro matku v římském právu byl důležitý dopad především na její příbuzenství vůči jejím potomkům, ale i dopad v právu dědickém.²¹³

Žena vstupující do *matrimonium cum manu* se sňatkem sice stávala *mater familias*, ale i přes toto výsostné označení se v právním důsledku stala osobou podřízenou moci svého manžela, čímž se stala osobou *alieni iuris*. Po narození svých dětí se stala matkou, která byla vůči svým dětem v postavení jako jejich sestra. Byl to důsledek toho, že žena, která byla v manželství osobou *alieni iuris*, měla vůči svému manželovi postavení na stejné úrovni jako její děti. Tedy v právním slova smyslu byla vůči svému manželovi v postavení dcery. Z uvedeného tedy vyplývá, z jakého důvodu měla žena jako matka v manželství *cum manu* stejné postavení jako její děti. Toto postavení v rodině sice muselo být pro ženu nedůstojné, ale žena tím získala i značnou výhodu. Tím, že byla vůči svým potomkům v postavení jejich sestry, získávala při smrti manžela velmi výhodnou pozici, neboť se stala společně se svými dětmi tzv. dědičkou vlastní a tito dědicové byli povoláváni v první dědické třídě.²¹⁴

Žena, která uzavřela manželství *sine manu*, neměnila uzavřením manželství své dosavadní právní postavení. Žena v postavení *sui iuris* byla stále osobou nezávislou a žena v postavení *alieni iuris* nepřecházela pod moc manželovu, ale stále byla pod mocí svého *pater familias*. Toto se právě odrazilo i na vzniku příbuzenství se svými potomky. Žena, která se stala matkou, se nikdy nestala agnátskou příbuznou se svými potomky a nebylo důležité, v jakém postavení se matka nacházela. Se svými narozenými dětmi tak měla pouze pokrevní příbuzenský vztah.²¹⁵

Manželství, které neobsahovalo *ius connubium*, bylo označováno jako manželství podle práva národů. Narodilo-li se do takového manželství dítě, získávalo

.....
²¹³ Kincl, Jaromír a kol. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 133-134. ISBN 80-7179-031-1.

²¹⁴ Gaius. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 175. ISBN 978-80-7380-054-3; Kincl, Jaromír a kol. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 133. ISBN 80-7179-031-1.

²¹⁵ Bartošek, Milan. *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. s. 156. ISBN 80-200-0545-5; Kincl, Jaromír a kol. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 134. ISBN 80-7179-031-1.

právní postavení své matky. Tito potomci se s žádným z rodičů nestali agnátskými příbuznými. Přejímali pouze pokrevní příbuzenství své matky.²¹⁶

Na základě vydaného císařského zákona *Lex Papia Poppaea nuptialis* bylo císařem Augustem povoleno ženě, která porodila minimálně tři děti, pořizovat závěť a nemusela mít poručníka. Totéž bylo povoleno propuštěnce, která porodila minimálně čtyři potomky. Tento zákon byl však za vlády císaře Justiniána zrušen.²¹⁷

Těhotné ženě směl být jejím příbuzným jmenován opatrovník, který dohlížel na majetkové zájmy dosud nenarozeného dítěte. Takový opatrovník měl označení *curator ventris*.²¹⁸

3.4 Žena v postavení vdovy

Žena, které zemřel manžel, se stala nejen vdovou, ale okamžikem smrti manžela se z ženy stávala potenciální dědička s nárokem na dědictví nejen jako dědička ustanovená v závěti svého zesnulého manžela, ale taktéž i na základě zákona. Ze zákona směla vdova jak podle civilního, tak i podle prétorského práva dědit, pokud byla osobou podléhající moci svého manžela. Tedy pouze žena podřízena moci manžela v době jeho smrti. Podle civilního práva byl majetek zemřelého rozdělen rovným dílem mezi vdovu a děti zemřelého, čímž se vdova zemřelého manžela stala kviristickým vlastníkem zděděného majetku. Tím, že žena byla podřízena moci svého manžela, a měla tak postavení shodné se svými dětmi, stala se díky tomu podle prétorského práva zákonnou dědičkou v první třídě dědiců a směla jí být na požádání prétora udělena držba nad majetkem, který jí z pozůstalosti náležel. Podle justiniánského práva měla nuzná vdova nárok na maximální výši $\frac{1}{4}$ pozůstalosti, jehož výše však nesměla být vyšší než 100 liber zlata. Pokud by

.....
²¹⁶ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 95. ISBN 978-80-7380-566-1.

²¹⁷ **Honsell, Heinrich.** *Römisches Recht.* Berlin: Springer, 2015. s. 186. ISBN 978-3-662-45869-3; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 89. ISBN 978-80-7380-566-1.

²¹⁸ **Kincl, Jaromír a kol.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. s. 152. ISBN 80-7179-031-1; **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 64. ISBN 978-80-7380-566-1.

dědila společně se svými vlastními dětmi, získala by ke svému nároku na pozůstalost pouze *ususfructus*²¹⁹, a jestliže by mezi dědici byly i ostatní děti zůstavitele, tak by nesměla získat vyšší podíl pozůstalosti než ony.²²⁰

Při uzavření sňatku vnáší žena do manželství věno, které smrtí manžela připadne opět manželce. Věno se nevrátilo vdově automaticky, ale musela vůči němu vznést nárok na vrácení. Použitý nárok na vrácení věna byl osobním právem vdovy.²²¹

Vdově byly v římském rodinném právu dány i povinnosti, které musela po smrti manžela dodržet. Vdova musela dodržet smuteční rok, který trval deset měsíců. Po dobu smutečního roku nesměla žena uzavřít žádné nové manželství a musela po celou dobu nosit smuteční šaty. Pokud by vdova tyto povinnosti nedodržela, byl jí udělen trest v podobě oběti jedné březí krávy a nemohla po svém zemřelém manželovi nabýt žádný majetek. Teprve za císaře Augusta bylo stanoveno, že nedodržení povinnosti neprovdát se dříve, než uplyne smuteční rok, bylo sankcionováno tak, že takové nové uzavřené manželství bylo prohlášeno za neplatné.²²²

Císař Augustus vydal zákon *Lex Iulia et papia poppaea*, kterým se snažil docílit větší míru uzavírání manželství, s nímž byla spojena výchova dětí. Ovdovělá žena měla dle tohoto zákona povinnost se do dvou let opětovně vdát. Pokud by tomuto zákonu nevyhověla, tak se začala označovat jako *caelebs*, tedy jako neprovdaná, a byla tak stížena soukromoprávními újmy. Pokud by se ovdovělá bezdětná žena opětovně vdala, a i přesto nadále neměla žádné potomky, tak byla nazývána jako *orbus* a opět takové manželství bylo stíženo újmy. Tresty, které byly bezdětným ženám udělovány na základě výše uvedeného zákona, zrušil císař Konstantin

.....
²¹⁹ Právo poživací. Takové právo lze zřídit pouze k věci, kterou nelze spotřebovat a i při jejím užívání si zachová svou hodnotu. Dává-li taková věc plody, smí si je uživatel ponechat jako vlastní, srov. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 276-277. ISBN 80-200-0243-X.

²²⁰ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 219-245. ISBN 978-80-7380-566-1.

²²¹ **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje).* Praha: Akademie věd České republiky, 1995. s. 159. ISBN 80-200-0545-5.

²²² **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 230. ISBN 978-80-7380-566-1; **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 85. ISBN 978-80-7418-184-9.

teprve po 300 letech jeho užívání. Jelikož dědění podle intestátní posloupnosti zakazovalo manželům stát se dědici a majetkové prospěchy tak získávaly především děti zůstavitelů, bylo pro bezdětnou manželku možno získat dědictví po zemřelém manželovi pouze tak, že manžel před svou smrtí sepsal závěť, v níž za svou dědičku ustanovuje svou manželku, neboť jejich manželství bylo ukončeno jako bezdětné.²²³

.....
²²³ **Grubbs, Judith Evans.** *Women and the Law in the Roman Empire: A sourcebook on marriage, divorce and widowhood.* London: Routledge, 2002. s. 103-104. ISBN 0-415-15240-2; **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. s. 168. ISBN 978-80-7357-616-5.

4 Postavení ženy v dědickém římském právu

„Dědické právo byl institut sloužící ke správě jmění zůstavitele a bylo postaveno na převodu majetkových práv ze zůstavitele na dědice. Dědictví obsahovalo jak veškerý majetek, tak ale i veškeré závazky zůstavitele. Římské dědické právo znalo dva způsoby dědění – ze závěti a ze zákona. V obou případech měla právo taktéž dědit žena. Ať už v postavení manželky, dcery nebo snachy. V rané době římské společnosti neměla dědická posloupnost primární účel rozdělení majetku zůstavitele, ale upravovala otázku, kdo bude po zemřelém pater familias zastávat rodinnou moc. Postupem času se v dědickém právu dostal do popředí účel rozdělení majetku zůstavitele, avšak zabezpečení rodinné moci stále zůstávalo jedním z nejdůležitějších myšlenek práva dědického.“²²⁴

„Zároveň římské dědické právo znalo dva systémy převodů dědictví – sukcese singulární a sukcese univerzální. Při sukcesi singulární docházelo k převodu jednotlivých, konkrétních věcí (tzv. odkazů) náležejících do majetku zůstavitele. Závazky zůstavitele v tomto případě na dědice nepřecházely. Myšlenka přechodu závazků při sukcesi singulární se vyvíjela teprve postupem času. Při sukcesi univerzální docházelo k převodu jmění (majetku i dluhů) tak, že dědic zaujal postavení zůstavitele a tzv. se stavěl na jeho místo a pokračoval v majetkoprávní osobnosti zůstavitele. Takovému univerzálnímu dědici právo umožňovalo rozhodnout se, zda dědictví jako celek přijme, či odmítne. Sukcese univerzální dovolovala mít i více dědiců než jednoho, tedy tzv. spoludědice. Spoludědicové nabyli pozůstalost jako jeden celek a každému z nich náležela pars quota²²⁵.“²²⁶

4.1 Testamentární posloupnost

„Testamentární posloupnost římské právo považovalo při převodu dědických práv za přednostní. Podle římského práva měla vždy, za každých podmínek

.....
²²⁴ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 41.

²²⁵ Část (podíl) z celku pozůstalosti, srov. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 205. ISBN 80-200-0243-X.

²²⁶ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 41.

přednost platná závěť, ve které byla určena vůle zůstavitelova. Platnou závěť mohli uzavřít pouze římsští občané a Latini, kteří museli mít v době zřízení závěti právní způsobilost k jejímu uzavření, kterou si museli uchovat až do jejich smrti. Jinak se testament stal až na konkrétní výjimky neplatným: závěť se nestala neplatnou, jestliže se osoba stala po zřízení duševně chorou, marnotratníkem, oněmí nebo ohluchne. V takovém případě bude závěť stále platná. Dalšími osobami, které mohly zřídit závěť a zároveň byly římskými občany či Latiny, ale neměly plnou právní způsobilost ke zřízení závěti, byli synové, ženy jako manželky, dcery či snachy v postavení osob alieni iuris a státní otroci. Ženy v postavení osob sui iuris byly oprávněny zřídit závěť pouze se souhlasem svého poručníka, tzv. tutore auctore. Zřídit závěť mohly ženy sui iuris po dovršení dvanácti let věku.²²⁷ Což vyplývá i z níže uvedeného ustanovení Digest:

D. 28, 1, 5, Ulpianus libro sexto ad Sabnium: A qua aetate testamentum vel masculi vel feminae facere possunt, videamus. Verius est in masculis quidem quartum decimum annum spectandum, in feminis vero duodecimum completum.²²⁸

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že pokud by ženy zřídily svou závěť před dovršením dvanáctého roku života, stala by se taková listina neplatnou. Přičemž další ustanovení Digest dává tuto způsobilost ke zřízení testamentu pouze ženě, která je osobou *sui iuris*, jak již bylo i výše zmíněno, a takové možnosti se nedává ženě *alieni iuris* ani v tom případě, že by jí byl dán souhlas jejího otce:

D. 28, 1, 6, Gaius libro septimo decimo ad edictum provinciale: Qui in potestate parentis est, testamenti faciendi ius non habet, adeo ut, quamvis pater ei permittat, nihilo magis tamen iure testari possit.²²⁹

.....
²²⁷ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 43.

²²⁸ Ulpianus. Dig. 28, 1, 5.

D. 28, 1, 5, Ulpianus v 6. knize K Sabinovi: Uvažujme o tom, od jakého věku mohou muž nebo ženy pořídít závěť. Je správné, aby to u muže bylo od čtrnácti let, zatímco u žen od dovršení dvanácti let, srov. **Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila.** *CORPUS IURIS CIVILIS DIGESTA – Tomus I.* Žilina: Eurokódex, 2008. s. 547. ISBN 978-80-89363-07-0.

²²⁹ Gaius. Dig. 28, 1, 6.

D. 28, 1, 6, Gaius v 17. knize K provinčnímu ediktu: Ten kdo je pod mocí rodiče, nemá způsobilost pořídít závěť, a to až do té míry, že i kdyby dostal od otce svolení, nemohl by podle práva závěť pořídít, srov. *Digesta seu Pandectae. Tomus II. Fragmenta selecta. Liber XVI-XXXV. Digesta neboli Pandekty. Kniha XVI-XXXV. Vybrané části.* Překlad M. Skřejpek. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 547. ISBN 978-80-246-4332-8.

4.1.1 Vznik testamentu

„*Testament neboli závěť byl jednostranný právní akt, ve kterém zůstavitel jmenoval jednu nebo více osob za své dědice. Platnou závěť mohli uzavřít pouze římská občané a Latini a ti museli mít v době zřízení závěti právní způsobilost k jejímu uzavření, kterou si museli uchovat až do jejich smrti. Jinak se testament stal až na konkrétní výjimky neplatným: závěť se nestala neplatnou, jestliže se osoba stala po zřízení duševně chorou, marnotratníkem, oněměla nebo ohluchla. V takovém případě závěť byla stále platná. Dalšími osobami, které mohly zřídit závěť a zároveň byly římskými občany či Latiny, ale neměly plnou právní způsobilost ke zřízení závěti, byli synové, ženy jako manželky, dcery či snachy v postavení osob alieni iuris a státní otroci. V počátcích římského státu ženy de facto ani neměly majetek, který by mohl být předmětem jejich dědictví, jelikož veškeré věno při uzavření manželství se dostávalo do moci jejich manžela. Postupem času se i ženy stávaly osobami sui iuris a císař Hadrián ustanovil ve svých reformách, že každá svobodná žena má právo vlastnit majetek a tím i pro svůj majetek zřizovat testament a v něm určit svého dědice. Ženy v postavení osob sui iuris byly oprávněny zřídit závěť pouze se souhlasem svého tutora, tzv. tutore auctore, který dohlížel na veškeré její právní jednání závažnější formy. Mezi tyto závažnější formy jednání se řadilo i zřízení testamentu. Ženy v postavení osob sui iuris mohly zřizovat testament teprve testamentem mancipačním. Ženské kněžky Vestálky byly oprávněny zřizovat závěť i bez tutora.*“²³⁰

„*Závěť byla platná, pouze bylo-li v ní ustanovení obsahující dědice. Toto pravidlo se stalo platným, jelikož testament mohl obsahovat i různá nařízení pro případ smrti zůstavitele, jako byly například odkazy, manumisse, jmenování poručníka či ustanovení o výchově synů a dcer. Právě tato nařízení se stala platnými v tom případě, že závěť obsahovala ustanovení o dědici nebo dědicích a jestliže právě toto ustanovení o dědici bylo platné. Zůstavitel mohl závěť měnit až do své smrti podle své vlastní vůle. Proto, aby byl testament platný, bylo nutné, aby zůstavitel v době zřízení závěti byl právně způsobilý zřídit svou poslední vůli v podobě závěti, aby si sám zůstavitel uvědomoval svou způsobilost závěť zhotovit, aby závěť*

.....
²³⁰ **Pelikánová, Hana.** Postavení ženy v římském právu. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 43-44.

obsahovala předepsanou právní formu a zároveň, aby závěť obsahovala ustanovení o dědici, jež podle římského práva měl právní způsobilost stát se takovým dědicem (například dědicem se podle římského práva nemohla stát osoba, která zapříčinila smrt zůstavitele nebo úmyslně znehodnotila závěť). Právní způsobilost stát se dědicem nevznikla osobám, které nežily ve svazku manželském, zčásti také osobám, které sice žily ve svazku manželském, ale neměly žádné potomky a také ženám, které vedly neřestný život. V poklasickém právu nebylo možné ustanovit vdovy jako dědice, jestliže nedodržely roční smutek. Stejně tak se nesměly stát dědici vdovy, jestliže byly jmenovány jako poručnice svých dětí a vdaly se opět dříve, než požádaly o jmenování nového poručníka svých dětí a než novému poručníkovi svých dětí složily jejich jmění.²³¹

Na ženy se v určitých chvílích dědění nazíralo na jako muže, a to pouze v těch případech, kdy žena dědila dědictví po svých pokrevních příbuzných. Toto nařízení bylo dáno z toho důvodu, aby žena v dědictví po svých pokrevních předcích, nebyla nijak omezena a smělo jí být testamentem odkázáno to množství majetku, jaké zůstavitel uznal za vhodné.²³²

„Dědickou způsobilost žen omezoval zákon *Lex Voconia*. Tento zákon ustanovil, že zůstavitel, který se řadil mezi občany první majetkové třídy, nesměl za svého dědice stanovit ženu. Tento zákonný příkaz mohl zůstavitel v testamentu z části obejít tím, že v odkazu určil maximálně polovinu svého majetku ženě. Avšak touto ženou se mohla stát podle *Lex Voconia* pouze zůstavitelova agnátská dcera nebo sestra. Zákon *Lex Voconia* v 1. stol. po Kr. zanikl a tím zanikl i tento příkaz ohledně omezení žen jako dědiců.“²³³ Dalšími zákony omezující zůstavitele ustanovit za svou dědičku ženu byly zákony manželské – tedy *Lex Iulia et Papia*. Tyto manželské zákony zakázaly stát se dědičkou té ženě, která neuzavřela manželství. A dále tyto zákony zakázaly bezdětným ženám nabýt celý odkázaný majetek, neboť

.....
²³¹ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 44-45.

²³² **Dajczak, Wojciech a kol.** *Právo římské: základy soukromého práva.* Překlad P. Dostalík. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. s. 64-65. ISBN 978-80-87382-41-7.

²³³ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 45.

jim bylo římskými manželskými zákony přiznáno nabytí pouze poloviny takto odkázaného majetku. *Lex Iulia et Papia* zůstal v platnosti ještě dlouho po zrušení zákona *Lex Voconia*, a to až do počátku 5. stol. po Kr.²³⁴

4.1.1.1 Druhy testamentů

„V římském právu existovalo několik druhů závětí. Každý druh závěti měl své zákonem předepsané obsahové i formální náležitosti, které musely být dodrženy, jinak by se závěť stala neplatnou. Závěti se dělily na testamenty soukromé a veřejné. Veřejné se vyznačovaly zřízením ve spolupráci se státním orgánem. Římské právo dělilo testamenty na řádné a mimořádné. Řádné neboli klasické závěti musely obsahovat základní formu, aby dosáhly své platnosti. Ovšem mimořádné testamenty se vyznačovaly právem splnit méně obecných formalit a naopak povinností splnit více formalit, které byly nad rámec obecných formalit. Tímto se rozlišovaly mimořádné testamenty na privilegované a závěti se zpřísněným režimem. Závěti mohly být vytvořeny dvěma formami, a to ústně nebo písemně. Písemné se dále dělily na závěti psané rukou zůstavitele a na závěti, které zůstavitel diktoval písaři.“²³⁵

„V římském právu existovalo několik forem testamentů, které se postupem času vyvíjely, mohlo dojít k jejich zániku nebo došlo k jejich reformě, čímž se jednak prodloužila jejich platnost a jednak došlo k přizpůsobení vývoji společnosti a myšlení v římském právu. Ženy jako zůstavitel neměly právo zřizovat dva nejstarší typy testamentu – *testamentum comitiis calatis* a *testamentum in procintu*. Bylo to dáno především tím, že ženy v nejstarších dobách římského práva byly podřízeny pod *manus* a byly v postavení osob *alieni iuris*. A právě osoby *alieni iuris* neměly právo zřizovat testament. Postupem času trvání římského státu se ženy stávaly osobami *sui iuris*, které měly svého titora, tzv. *tutore auctore*, který dohlížel na veškeré její právní jednání závažnější formy. Mezi tyto závažnější formy jednání se řadilo i zřízení testamentu. Ženy v postavení osob *sui iuris* mohly od doby uznání testamentu

.....
²³⁴ **Dajczak, Wojciech a kol.** *Právo římské: základy soukromého práva*. Překlad P. Dostalík. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. s. 66-67. ISBN 978-80-87382-41-7.

²³⁵ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 45-46.

*mancipačního zřizovat závěti, avšak pouze za přítomnosti jejich poručníka. Ženské kněžky Vestálky byly oprávněny zřizovat závěť i bez poručníka.*²³⁶

I přestože římské dědické právo začalo být vůči ženám jako zůstavitelkám čím dál více benevolentnější, nestalo se tak pro ženy v postavení svědků při zřizování testamentu. Ženy byly vždy osobami, které nesměly být přizvány jako svědci při zřizování závěti. A to ani v tom případě, že byly v postavení osoby *sui iuris*. Tento zákaz byl pro ženy *alieni iuris* zřízen z toho důvodu, že takové ženy nebyly podle římského práva způsobilé k samostatnému zřízení testamentu, a z tohoto uvedeného důvodu římské právo odvozovalo i jejich nezpůsobilost stát se svědkem při zřizování závěti. Taktéž se nezpůsobilost žen v postavení *alieni iuris* stát se svědkem při zřizování závěti odvozovala od jejich podřízeného postavení, neboť byla ustálena zásada, že nikdo, kdo podléhá moci zřizovatele závěti, se nesmí stát svědkem při jejím zřizování. I přestože ženy v postavení osob *sui iuris* byly způsobilé zřídit testament, římské dědické právo jim nepřiznalo způsobilost stát se svědkem při zřizování závěti. Lze tedy zpozorovat, že ačkoli římské dědické právo bylo čím dál tím více uvolněnější vůči ženskému pohlaví, některé zásady římského dědického práva zůstaly i nadále nezměněny.²³⁷

4.1.1.2 Nepominutelný dědic

*„Zákon dvanácti desek umožňoval zůstaviteli, aby si vybral jakéhokoli dědice. V dřívějších dobách bylo tedy možné, že zůstavitel určil jednu osobu za svého dědice, která nemusela být ani jemu osobou blízkou. Zůstavitelovy nejbližší osoby mohly být v raných dobách římského státu opomenuty v závěti. Vývojem času začaly vznikat názory, že osoby zůstaviteli blízké (manželka, dcery, synové) nesměly být v závěti opomenuty, a vznikl tak pojem nepominutelný dědic.*²³⁸

.....
²³⁶ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 46.

²³⁷ *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 137. ISBN 978-80-246-1749-7.

²³⁸ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 50.

„*Nepominutelný dědic musel být v testamentu jmenovitě označen a výslovně uveden dědicem – podle civilního práva stačilo, aby se nepominutelný dědic stal dědicem alespoň nepatrné části dědictví; a v případě, že nebyl uveden jako dědic, tak muselo být výslovně uvedeno jeho vydědění z pozůstalosti.*“²³⁹ Pokud by se však stalo, že by došlo k opomenutí manželky, či dcery jako dědičky v závěti a nebylo v ní výslovně uvedeno, že právě ta žena je z dědictví zůstavitele vyděděna, nevedlo takové opomenutí k neplatnosti závěti, jako by se tak stalo při opomenutí syna, ale taková de facto špatně sepsaná závěť se pouze přetvořila do té formy, která byla ze zákona možná a platná. Takové opomenutí zůstavitele se dalo spravit dvěma způsoby, a to podle toho, jakému okruhu osob bylo dědictví závěti odkázáno. Tedy, pokud by dědicové nepatřili do rodiny, ale byly to osoby cizí, pak takové ženy obdržely z celého dědictví jeho polovinu, kterou si rozdělily rovným dílem. A v případě, že by dědicové byly osoby z okruhu *sui iuris*, pak takové ženy obdržely takový dědický podíl, který by jim připadl při dědění zákona, když by zůstavitel žádnou závěť nese-psal. Takový postup sice nevedl k plné akceptaci zůstavitelovy vůle, ale zajišťoval, že opomenuté ženy v závěti budou mít taktéž jako dědičky první třídy nárok na část dědictví po zůstaviteli.²⁴⁰

„*Za dob činnosti prétora dostal nepominutelný dědic zákonné právo na povinný podíl ve výši 1/4 hodnoty dědictví, jehož výši by dědic získal v posloupnosti intestátní. Avšak i v tomto případě mohl zůstavitel dědice vydědit. Podle civilního práva stačilo, aby nepominutelní dědicové, kteří byli zůstavitelem v testamentu vydědění, mohli být vydědění tzv. mezi ostatními. Avšak podle prétorského práva bylo prétorem nařízeno, že všichni synové, vnuci i pravnucci musí být v testamentu vydědění jmenovitě. Podle nařízení prétora dcery, vnučky i pravnučky stačilo vydědit mezi ostatními. Takto vydědění musí být i děti narozené po zřízení závěti. Do justiniánských reforem se nemusel v závěti uvádět důvod vydědění nepominutelného dědice, ale císař Justinian svými reformami zavedl zákonem taxativně vyjmenované důvody, pro které zůstavitel měl právo vydědit svého zákonného dědice. Určitý důvod musel zůstavitel v závěti uvést (např. nemravný život, ohrožování*

.....
²³⁹ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 50-51.

²⁴⁰ **Dajczak, Wojciech a kol.** *Právo římské: základy soukromého práva.* Překlad P. Dostalík. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. s. 48-49. ISBN 978-80-87382-41-7.

života zůstavitele zákonným dědicem, nevděčné chování vůči zůstaviteli, aj.). Nastala-li situace, že nepominutelný dědic nebyl v závěti zmíněn, měl právo podat zvláštní stížnost u soudu, tzv. *hereditatis petitio*.²⁴¹ Za doby císaře Justiniána se tak stalo z toho důvodu, že se zavedla taková praxe, že vůle zůstavitele má být uznávána do její plné míry²⁴², což je uvedeno i v níže uvedeném ustanovení Digest:

*D. 50, 17, 12, Paulus libro tertio ad Sabinum: In testamentis plenius voluntates testantium interpretamur.*²⁴³

4.1.1.3 Dědická substitute

„V římském právu existovaly zvláštní případy pro ustanovení náhradního dědice (ať už mužského či ženského dědice), nazývané se substitute. Tyto substitute byly možností ustanovit náhradního dědice pro případ, že by dříve ustanovený dědic dědictví nenabyl. Římské právo znalo tři druhy substitucí – substitute obecná (vulgární), substitute pupilární a substitute quasipupilární.“²⁴⁴

„V substituci obecné (vulgární) zůstavitel ustanovil několik dědiců různého stupně. Bylo tak učiněno pro případ, že by se osoba, kterou stanovil svým dědicem, se dědicem nestala. V případě, že by se dědicem osoba dříve ustanovená nestala, nastoupil za ni druhý (náhradní) dědic. Za druhého dědice mohl nastoupit třetí dědic, atd. Počet náhradníků byl neomezený. Substitutus (zástupce) nastoupil za dědice v případě, že dědic nemohl nabýt dědictví (například proto, že zemřel dříve, než dědictví nabyl, dědic nebyl způsobilý nabýt dědictví, nebo také proto, že dědic byl impotentní, aj.), nebo že dědictví odmítl.“²⁴⁵

.....
²⁴¹ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 49-51.

²⁴² **Dajczak, Wojciech a kol.** *Právo římské: základy soukromého práva.* Překlad P. Dostalík. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. s. 57. ISBN 978-80-87382-41-7.

²⁴³ Paulus. Dig. 50, 17, 12.

D. 50, 17, 12, Paulus ve 3. knize k Sabiánovi: Testamenty se vykládají pouze podle vůle zůstavitelů, srov. **Mommsen, Theodor a Krüger, Paul.** *Digesta Iustiniani.* Olomouc: Nugis Finem Publishing, 2018. s. 867. ISBN 978-80-906685-7-7

²⁴⁴ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 51.

²⁴⁵ **Tamtéž.**

„Substituce pupillární měl pravomoc udělit pouze otec nedospělého syna nebo dcery, a to pro případ, že by syn nebo dcera jako dědici zemřeli před dosažením své zletilosti a nebyli by právně způsobilí pořídit svou závěť. Touto substitucí tedy nařídil otec svému nedospělému dítěti dědice (tzv. pupillárního substituta), pro případ, že by dítě zemřelo před dosažením zletilosti. Otec mohl své dítě jako nepominutelného dědice ve své závěti vydědit. V takovém případě nemohla být uskutečněna substituce pupilární, protože právě ta byla pro svůj vznik vázána na výslovné určení dítěte dědicem. Substituce pupillární zanikla pro několik možných situací – zemřelo-li dítě před smrtí jeho otce; vystoupil-li syn nebo dcera za života otce z jeho moci; stalo-li se dítě dospělým nebo se dostalo k hranici věku blízké dospělosti; dostalo-li se smrtí svého otce pod moc jiné osoby; nebo došlo-li k osvojení syna nebo dcery po smrti otce, pupillární substitut měl oprávnění žádat vydání jmění, které by náleželo poručenci bez osvojení.“²⁴⁶

„Substituci quasipupillární mohl povolit zřídít vladař otci, který měl dospělého syna nebo dceru, kteří nebyli právně způsobilí pro svou choromyslnost zřizovat závěť a ustanovovat své dědice. Otec svému choromyslnému synovi nebo dceři mohl jmenovat jeho dědice, pro případ, že by choromyslný syn nebo dcera zemřeli. Pokud neměl choromyslný potomek své vlastní děti, které mohly být jmenovány dědici, mohli být takto jmenováni potomci zřizovatele substituce (tedy bratři či sestry choromyslného dítěte). A jestliže nebylo ani takových případných dědiců, mohl zřizovatel ustanovit dědicem kohokoli jiného. Substituce quasipupillární zanikla nabytím právní způsobilosti choromyslného dítěte. Ten poté byl způsobilý zřídít závěť a učinit vlastní právní rozhodnutí o svém dědici.“²⁴⁷

4.1.2 Zánik testamentu

„Římské právo posuzovalo zánik testamentu z několika hledisek – zrušením a neplatností. Testament mohl být zrušen z vůle zůstavitele (tzv. testamentum ruptum) či na základě jiných příčin bez vůle zůstavitele, kvůli kterým docházelo ke

.....
²⁴⁶ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 51-52.

²⁴⁷ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 52.

zrušení testamentu. Testament se stal neplatným již při svém vzniku pro formální nedostatky, nebo v případě, že testament byl tzv. nespravedlivý. Nespravedlivým se stal, jestliže v testamentu zůstavitel neoznačil svého syna jakožto nepominutelného dědice.“²⁴⁸ Tímto lze uvést, jak slabé postavení měly ženy v římském právu dědicím, neboť v případě, že by se stalo, že zůstavitel v závěti opomněl uvést svou manželku či dceru, závěť se i přestože jsou obě nepominutelnými dědičkami, nestávala neplatnou. Opomenuté ženy měly právo podat vůči nespravedlivé závěti žalobu. Žaloba byla podána s tím odůvodněním, že zřizovatel závěti sice závěť sepsal podle římského práva, ale nese-psal ji tak, aby i splnil svou povinnost vůči rodině. Takovou žalobu směla podat každá opomenutá žena. Omezení v její účinnosti však bylo pro ženu jako sestru zůstavitele. Sestra byla úspěšná s takovou žalobou jen v tom případě, že v závěti byl ustanoven i takový dědic, který měl špatnou pověst. A právě vůči takovému dědici se špatnou pověstí směla sestra zůstavitele podat žalobu, s níž byla také úspěšná, neboť sestra nemohla být úspěšná s takovou žalobou vůči dědicům, kteří by špatnou pověst neměli.²⁴⁹

„Podle starého civilního práva vytvořenou, platnou závěť mohl zůstavitel podle své vlastní vůle kdykoli zrušit, a to takovým způsobem, že zřídil novou, platnou závěť. Starší závěť byla nahrazena novější, platnou závětí i v případě, že starší závěť obsahovala tzv. derogační klauzuli, kterou zůstavitel prohlašoval, že později jím vytvořená závěť nemohla nabyt platnosti. „Zvláštním důvodem zrušujícím testament byla v římském právu skutečnost, jestliže se po jeho zřízení narodil nový nepominutelný dědic. Stejně účinky měla adopce, nebo sňatek zakládající přísné manželství.“ Civilní závěti vzniklé prostřednictvím mancipace nebylo možné zrušit prostřednictvím vzniku nového testamentu. Testament vzniklý pomocí mancipačního obřadu platil do té doby, dokud se mohl dokázat jeho průběh. Závěť podle přetorského práva nebylo možné předchozím způsobem zrušit, tedy nahradit dřívější závětí novější. Zrušení testamentu bylo v přetorském právu jednodušší - stačilo, aby zůstavitel závěť úmyslně zničil roztrháním, porušením pečetních motouzů nebo pečetí, apod. Tento postup zničení testamentu byl až příliš

.....
²⁴⁸ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 52.

²⁴⁹ *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 165. ISBN 978-80-246-1749-7.

*jednoduchý a někdy se stalo, že došlo k zničení testamentu omylem. Takto zničený testament se musel znovu zapečetit před sedmi svědky (opět mezi svědky nesměla být žena). Zničením se tedy v římském právu chápalo jakékoli otevření závěti a z toho důvodu byl praktikován úřední obřad při otevírání testamentů. V justiniánském právu se začalo uznávat každé otevření testamentu, které se neuskutečňovalo úředním obřadem otevírání závětí. Začalo platit pravidlo, že za zrušené bylo považováno vše, co zůstavitel chtěl skutečně v testamentu zrušit. Díky justiniánskému právu stačilo závěť zrušit přímým odvoláním testamentu před úředníkem a třemi svědky, jestliže uplynulo deset let od zřízení závěti zůstavitelem.*²⁵⁰

*„Testament (tzv. testamentum irritum), který byl sice platně zřízen, mohl být zrušen i bez vůle zůstavitele, jestliže zůstavitel utrpěl snížení právního postavení. Pokud by se stalo, že zůstavitel by ještě před svou smrtí opět dosáhl svého právního postavení, musel projeviti svou vůli, že testament zřízený před jeho kapitisdeminucí měl opět platit. Testament (tzv. testamentum destitutum), který byl taktéž platně zřízen a zrušen i bez vůle zůstavitele, jestliže dědicové označení v testamentu se dědici nestali. A to tím, že nechťeli být dědici, nebo že zemřeli dříve než zůstavitel, nebo že nesplnili podmínky, které jim byly závětí uloženy.*²⁵¹

4.1.3 Dědické žaloby

*„Proto, aby mohl oprávněný dědic podat žalobu, bylo nutné vědět, zda se jednalo o dědice podle práva civilního nebo prétorského.*²⁵²

„Podle civilního práva mohl podat dědic mužského i ženského pohlaví žalobu hereditatis petitio, kterou se domáhal vydání věci nebo peněz z pozůstalosti, jelikož sám sebe považoval za dědice nebo z jiného vážného důvodu. Žalovanou se stala osoba, která měla danou věc nebo peníze v držení. Jestliže žalovaná osoba

.....
²⁵⁰ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 52-53.

²⁵¹ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 53-54.

²⁵² **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 54.

mající v držení věc, spor prohrála, bylo důležité, zda věc držela v dobré víře či nikoli. Pokud věc držela v dobré víře, byla povinna vrátit vše, co z pozůstalosti nabyla, včetně nespotřebovaných plodů. V případě, že osoba danou věc prodala, byla povinna vrátit i peníze, které získala prodejem věci. Pokud nadržela věc v dobré víře, byla povinna vrátit vše, co z pozůstalosti nabyla, včetně plodů nespotřebovaných i spotřebovaných. Jestliže žalovaná osoba mající v držení peníze, spor prohrála, musela vrátit všechny peníze, které pozůstalostí získala. ²⁵³

„Podle prétorského práva mohl podat dědic mužského i ženského pohlaví žalobu interdictum quorum bonorum, čímž se domáhal vydání věci z pozůstalosti po osobě, která věc měla v držení. Dědic, který měl držbu věcně podloženou, vyhrál spor i proti civilnímu dědici. ²⁵⁴

4.2 Intestátní posloupnost

„Intestátní posloupnost nastupovala podle římského práva teprve poté, když osoba zemřela bez závěti, či ji za svého života nepořídila, nebo ji za svého života pořídila, avšak ji zřídila jako neplatnou, anebo se za života zřizovatele stala neplatnou. ²⁵⁵

„Osoby, které byly oprávněné ze zákona zdědit majetek po zůstaviteli, musely být způsobilými nabýt majetek, a to až do doby nabytí dědictví. Intestátním dědicem se mohl stát pouze římský občan, kterým mohl být podle římského práva i nasciturus. Podmínkou bylo, aby nasciturus existoval již v době smrti zůstavitele, ať už se jednalo o pohlaví mužské nebo ženské. I touto podmínkou se zakládal příbuzenský poměr mezi zemřelým a dědicem. Příbuzenský poměr musel být mezi zemřelým a jeho dědicem již v době smrti zůstavitele. ²⁵⁶

.....
²⁵³ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 54.

²⁵⁴ **Tamtéž.**

²⁵⁵ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 55.

²⁵⁶ **Tamtéž.**

„Nezpůsobilými dědici se určité osoby staly ze zákona, nebo se takovými mohly stát i osoby, které způsobilými byly, ale porušením předem stanovené podmínky se staly nezpůsobilými. Ze zákona byli nezpůsobilými stát se dědici otroci; křesťané, kteří se vzdali své víry, tzv. odpadlíci, peregrini, někteří vyznavači jiných náboženských učení, než bylo křesťanství a děti velezrádců. Ženy Vestálky byly oprávněné dědit z testamentu i testament zřizovat. Ale nesměly se stát intestátními dědici a zároveň, jestliže nezřídily závěť, veškerý jejich majetek připadl státu, jelikož v římském právu platilo pravidlo, že nikdo po nich nesměl intestátně dědit. Podle nejstaršího, civilního práva, nesměli taktéž dědit ze zákona Latinové. Osoby, které nevyžádaly do jednoho roku poručníka pro své nedospělé dítě, nesmějí dědit po tomto nedospělém dítěti. „Vdova, porušivší rok smutečný, a matka, provdávší se znovu, nežli vyžádala dětem nového poručníka a jemu vydala jmění jejich, mohou děditi ab intestato pouze po svých příbuzných do 3. stupně včetně.““²⁵⁷

„V římském právu platila až do justiniánských reforem dualistická úprava intestátního dědění. Byla platná zákonná posloupnost dědiců podle civilního a pré-torského práva. Některé osoby se staly dědici podle civilního práva (hereditas legitima) a některé byly povolány jako dědici podle práva pré-torského (bonorum possessio intestati). Civilní právo rozeznávalo dědice podle příbuzenství agnát-ského a pré-torské právo podle příbuzenství kognát-ského. Teprve Justiniánovými Novelami č. 118 a 127 se uzákonila intestátní posloupnost pouze podle kognát-ského příbuzenství.“²⁵⁸

4.2.1 Civilní právo

„Povolání zákonného dědice podle civilního práva docházelo na základě Zákona XII desek. Uplatňoval se zde význam podrobenosti moci otcovské a rozdíl osob mužského a ženského pohlaví. Dědici podle civilního práva dědili majetek po

.....
²⁵⁷ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západo-
česká fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 55.

²⁵⁸ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západo-
česká fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 56.

zůstaviteli okamžikem jeho smrti. Osoby oprávněné stát se civilními dědici byly povolány k dědictví pouze jednou. ²⁵⁹

„Civilní právo rozeznávalo zákonné dědice podle třech skupin. První třída byly osoby sui heredes neboli dědici vlastní, do druhé třídy patřili agnāti a do třetí třídy gentiles neboli příslušníci rodu. Dědici se povolávali k nabytí dědictví, které jim podle zákonné posloupnosti náleželo. Nejprve se povolávali dědicové z první třídy. Došlo-li k tomu, že nebyl žádný sui heredes, povolala se osoba z druhé dědické třídy. Nebyl-li žádný agnát, povolal se k dědictví tzv. ostatní příslušník rodu. ²⁶⁰

„Při využití zákonné posloupnosti v dědickém právu první třídy, se povolávají osoby, které byly v době smrti zůstavitele pod mocí zůstavitele a jeho smrtí se staly osobami sui iuris. Stejně tak se jako dědici první třídy povolávaly osoby, které by byly v době smrti zůstavitele podrobeny jeho moci, avšak situace, která zakládala otcovskou moc, nastala až po smrti zůstavitele. Byly to osoby, které se narodily po smrti zůstavitele, nebo osoby, které se vrátily z válečného zajetí, aj. Zemřela-li žena, žádný ze sui heredes nebyl oprávněn být dědicem jejího majetku. Majetek zemřelé ženy vždy dědil její nejbližší agnát. Sui heredes se tak mohly stát osoby, které byly pod zůstavitelovou mocí – konkrétně synové a dcery zůstavitele (přirozené i adoptivní), manželka. Mezi osoby sui heredes řadilo civilní právo i vnuky, vnučky, pravnučky a pravnučky, ale pouze za předpokladu, že jejich otec nebyl pod mocí svého otce, například proto, že jejich otec zemřel dříve než jejich dědeček nebo jejich otec emancipací vystoupil zpod moci svého otce. Výjimkou se stal pohrobek, ať už ženského či mužského pohlaví. Tyto osoby nazývalo římské právo jako domácí dědice (domestici) i jako dědice nutné (heredes necessarii), tito nutní dědicové neměli právo dědictví odmítnout. Zákonné dědictví v první třídě se vyznačovalo tím, že dědictví, které připadlo pro manželku, syny a dcery zůstavitele, se dělilo rovným dílem, tzv. podle hlav (in capita). Vzdálenější potomci, jako byli vnuci, vnučky, pravnucci a pravnučky, dědili dědictví tzv. podle kmenů (in stirpes), tedy tak, že jeden díl připadne vždy na jeden kmen a v tom daném kmeni dědí povolane osoby podle

.....
²⁵⁹ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 56.

²⁶⁰ **Tamtéž.**

hlav. Podle civilního práva nejsou vlastními dědici emancipovaní synové a dcery zůstavitele a tyto z otcovské moci propuštěné děti nemají právo na dědictví.²⁶¹

„Druhá třída zákonných dědiců se povolávala pouze v případě, že nebyl žádný možný *sui heredes*. V případě agnátských dědiců se povolávali ti nejbližší agnátské příbuzní. Řadili se mezi ně bratři i sestry zemřelého. Jestliže žádné sourozence zemřelý neměl, povolávali se zemřelého strýcové, poté bratrance i sestřenice, a tak se postupovalo stále dál bez žádného omezení stupně mužského příbuzenství, ke kterému se smělo dojít. Šlo-li o příbuzenství ženské, mohly být povolány pouze konkrétní agnátské příbuzné zemřelého. Byly to sestry a matka zemřelého. Další agnátské ženštiny dědici nesměli být do dědictví povoláni.²⁶²

„Třetí třída zákonných dědiců se povolávala, jestliže zůstavitel neměl žádného svého agnátského příbuzného, který se mohl stát jeho dědicem. V tomto případě se povolal příslušník rodu.²⁶³

4.2.2 Prétorské právo

„Povolání zákonného dědice podle prétorského práva docházelo na základě prétorského ediktu. Uplatňoval se zde význam podrobenosti moci otcovské a rozdíl osob mužského a ženského pohlaví. Dědici podle prétorského práva dědili majetek po zůstaviteli přijetím jeho majetku za svůj. Dědění nebylo v tomto případě automatické a tito dědici byli oprávněni dědictví odmítnout. Prétorské právo vytvořilo čtyři dědické třídy. Prétor povolával každou třídu postupně a zároveň dědice unitř každé skupiny povolával postupně a nabízel jim dědictví. Určité osoby v jedné dědické třídě prétor povolával i vícekrát. Osoby, které se mohly stát případnými dědici, se mohly přihlašovat k dědictví, a to na základě prétorem vyhlášenému *bonorum possessio ab intestato*.²⁶⁴

.....
²⁶¹ Pelikánová, Hana. *Postavení ženy v římském právu*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 56-57.

²⁶² Pelikánová, Hana. *Postavení ženy v římském právu*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 57.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Pelikánová, Hana. *Postavení ženy v římském právu*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 58.

„První dědická třída se nazývala *unde liberi* a tvořila všechny zůstavitelovy děti (tzv. *descendenty*) včetně manželky, která byla v době zůstavitelovy smrti pod jeho mocí, ale i včetně dětí (taktéž *descendenti*), které dříve byly pod mocí zůstavitelovou, ale vstoupily do svazku manželského a po rozvodu manželství se staly osobami *sui iuris* – jednalo se tedy o emancipované syny a dcery zůstavitele. Dědicem v první třídě tedy byla i manželka zůstavitele, která byla pod mocí zůstavitelovou a měla se zůstavitelem uzavřené *matrimonium cum manu*. Do první dědické třídy nenáležely mimomanželské děti. V první dědické třídě se neuplatňoval proces postupného povolávání jednotlivých dědiců, ale byli povoláni všichni dědicové první třídy najednou. Dědictví se mezi tyto osoby dělilo tzv. podle kmenů (*in stirpes*), tedy tak, že jeden díl připadl vždy na jeden kmen a v tom daném kmeni dědily povolané osoby podle hlav.“²⁶⁵

„Druhá dědická třída nazývaná *unde legitimi* v sobě zahrnovala ty všechny dědice, kteří by byli oprávněni dědit podle civilního práva. Tedy podle posloupnosti *sui heredes*, agnátští příbuzní a ostatní rodoví příslušníci.“²⁶⁶

„Ve třetí třídě nazývané *unde cognati* byli jako dědicové povoláni pokrevní příbuzní zůstavitele. Tito pokrevní příbuzní zůstavitele mohli být povoláni pouze do šestého stupně. V případě, že byli *descendenty* sourozenců, pak mohli být tito dědicové povoláni až do stupně sedmého. Jako *descendenty* sourozenců chápalo římské právo manželské a nemanželské děti po matce i jako všechny příbuzné osoby se zůstavitelem v pobočné linii, jejichž příbuzenství bylo vytvořeno ženou. Prétorským právem došlo k omezení povolání dědiců. Pozůstalost se dělila ve třetí třídě rovným dílem, tzv. podle hlav.“²⁶⁷

„Do čtvrté třídy nazývané *unde vir et uxor* byli prétorským právem řazeni pozůstalý manžel nebo manželka. Aby ve čtvrté třídě mohl být povolán pozůstalý manžel nebo manželka bylo nutné splnit podmínku, žít v řádném manželství až do smrti jednoho z manželů. Opakovaně byla k dědictví vyzývána manželka, která žila pod mocí manželovou. Řazena zde byla i manželka zůstavitele, jakožto osoba *sui*

.....
²⁶⁵ Pelikánová, Hana. *Postavení ženy v římském právu*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 58.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Pelikánová, Hana. *Postavení ženy v římském právu*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 58-59.

iuris. Tato manželka nikdy nebyla pod mocí manželovou a jejich manželství bylo uzavřeno jako matrimonium sine manu.“²⁶⁸

4.2.3 Císařské právo

„V období principátu došlo k úpravě dědictví mezi matkou a jejími dětmi. Od vlády císaře Hadriána, tertulliánským usnesením senátu, svobodná žena mající tři děti a propuštěnka mající čtyři děti mohly být povolány jako dědici po jejich dětech. Před matkou měl přednost vlastní syn nebo dcera zemřelého dítěte (tedy vnuk nebo vnučka matky zemřelého dítěte). Před matkou měl přednost také agnátský příbuzný dítěte, tedy agnátský bratr nebo agnátská sestra z otcovy strany. Agnátská sestra byla povolána společně s matkou zemřelého dítěte a měly nárok na stejný podíl. Před matkou měl přednost také otec zemřelého dítěte, ale pouze za předpokladu, že jsou případnými dědici jen otec a matka dítěte. Tím se manželské i nemanželské děti po matce staly dědici v druhé dědické třídě.“²⁶⁹

„Orfitiánským usnesením senátu od vlády císaře Marka Aurelia byly matčiny děti od r. 187 po Kr. povolávány jako dědici před otcovými a matčiny agnátskými příbuznými. Tím se manželské i nemanželské děti po matce staly dědici v druhé dědické třídě.“²⁷⁰

„Konstituce císaře Valentiána II. a císaře Anastasia umožnila dědit vnukům, vnučkám, pravnukům a pravnučkám z matčiny strany. Dále bylo umožněno dědit kognátským synům a dcerám a jejich potomkům po sobě navzájem.“²⁷¹

4.2.4 Justiniánské právo

„Justiniánskými novellami č. 118 a č. 127 byla upravena intestátní posloupnost dědictví vskutku radikálně oproti předchozím úpravám podle civilního

.....
²⁶⁸ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 59.

²⁶⁹ **Tamtéž.**

²⁷⁰ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 60.

²⁷¹ **Tamtéž.**

a prétorského práva. Zcela vymizelo právo dědění agnátských příbuzných a veškeré dědění se soustředilo na příbuzenství kognátské, tedy příbuzenství pokrevní. Proces dědění se nevztahoval pouze na muže, ale došlo k tomu, že se nehledělo na to, zda příbuzenský vztah je zprostředkován ženou nebo mužem. Justiniánské právo začalo více hledět na nemanželské děti a jejich matky. Tito dědicové měli nárok na 1/6 majetku po zůstaviteli, v případě, že jejich otec neměl žádné jiné děti a žil pouze s matkou těchto dětí. Justiniánské právo vytvořilo čtyři dědické třídy. Podle justiniánského práva se povolávala každá třída postupně a zároveň dědicové unitř každé skupiny byli povoláváni postupně a bylo jim nabízeno dědictví. ²⁷²

„Do první třídy se členili synové a dcery (descendenti) zůstavitele a mezi ně se pozůstalost dělila rovným dílem, tzv. podle hlav. Vzdálenější potomci se povolávali až po bližších dětech a mezi ně se pozůstalost dělila tzv. podle kmenů (in stirpes), tedy tak, že jeden díl připadl vždy na jeden kmen a v tom daném kmeni dědily povolané osoby podle hlav. ²⁷³

„Druhá třída v sobě obsahovala zůstavitelovy rodiče (dědečka a babičku), plnorodé sourozence (bratry i sestry) a jejich děti. Rodiče a sourozenci zůstavitele dědili podle hlav, tedy rovným dílem. Děti sourozenců dědily tzv. podle kmenů (in stirpes), tedy tak, že jeden díl připadl vždy na jeden kmen a v tom daném kmeni dědily povolané osoby podle hlav. ²⁷⁴

„Třetí třída zahrnovala zůstavitelovy polorodé sourozence a jejich děti. Polorodí sourozenci zůstavitele dědili podle hlav, tedy rovným dílem. Děti polorodých sourozenců dědily tzv. podle kmenů (in stirpes), tedy tak, že jeden díl připadl vždy na jeden kmen a v tom daném kmeni dědily povolané osoby podle hlav. ²⁷⁵

.....
²⁷² **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 60.

²⁷³ **Tamtéž.**

²⁷⁴ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 60-61.

²⁷⁵ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 61.

„Ve čtvrté třídě byli povoláni všichni ostatní kognátští příbuzní zůstavitele. Kognátští dědicové, kteří k sobě byli stejně blízcí, byli vždy povoláni najednou a dědili podle hlav.“²⁷⁶

Ve smyšlené páté třídě se povolával pozůstalý manžel. Dále se zde povolávala pozůstalá manželka, která nebyla hmotně zajištěna (neměla žádné věno). Této tzv. chudé vdově příslušela zákonem $\frac{1}{4}$ pozůstalosti, avšak tato $\frac{1}{4}$ nesměla přesáhnout sto liber zlata. Tato $\frac{1}{4}$ pozůstalosti ženě náležela pouze v případě, že se zůstavitelem neměla společné potomky. Kdyby měla žena se zůstavitelem společné děti, získala by pouze poživací právo k $\frac{1}{4}$ pozůstalosti. Muž jako vdovec neměl oprávnění získat $\frac{1}{4}$ pozůstalosti po své zemřelé ženě.²⁷⁷

4.3 Jiná pořizení pro případ smrti

„Pro dědické římské právo byl nejdůležitější zřízený testament zůstavitelem. V případě, že by zůstavitel testament nezanechal, nebo by ho zanechal, ale testament byl neplatným již při svém vzniku, nebo se stal neplatným v průběhu života zůstavitele, uplatnila se intestátní (zákonná) posloupnost dědictví. Vedle testamentu a zákonného dědictví stály instituty, kterými zůstavitel mohl konkrétně uvedeným osobám, ať už mužského nebo ženského pohlaví, pro případ smrti odkázat část svého majetku. Tyto instituty se nazývaly odkazy (legata), fideikomisy (fideicomissa) a darování pro případ smrti. Tyto osoby se nazývaly odkazovníci, a protože jim zůstavitel odkazoval jednotlivé, konkrétní věci náležející do jeho majetku, docházelo tím k sukcesi singulární.“²⁷⁸

„Zůstavitel, který měl právní způsobilost zřizovat testament, měl právo zřídit i tato pořizení pro případ smrti. Mezi tyto zůstavitele se řadila i žena v postavení

²⁷⁶ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 61.

²⁷⁷ **Dajczak, Wojciech a kol.** *Právo římské: základy soukromého práva.* Překlad P. Dostálík. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. s. 82-83. ISBN 978-80-87382-41-7.

²⁷⁸ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 61-62.

osoby *sui iuris*. Naopak odkazovníkem se mohly stát zase jen ty osoby, které měly právní způsobilost stát se dědici – synové, dcery, manželka, aj.²⁷⁹

4.3.1 Odkazy

„Odkaz byl ze strany zůstavitele odkázání majetkového prospěchu (věci patřící do vlastnictví zůstavitele) z jeho vlastnictví odkazovníku, který nebyl zůstavitelovým dědicem. Tvorba odkazu byla přísně formalizovaná. Odkaz musel být pro odkazovníka ku prospěchu. Stalo-li by se, že by byla výše odkazu vyšší, než bylo celé dědictví, byl by odkaz neplatný. Zůstavitel mohl udělit odkaz pro neomezený počet odkazovníků, tím se také často stávalo, že odkazy se vyčerpala celá pozůstalost, a dědic z testamentu se tak stal pouze formální dědicem. Toto zarazil až *Lex Voconia*, který ustanovil, že odkaz nesmí mít větší hodnotu, než byla hodnota dědictví dědice stanoveného v testamentu. *Lex Falcidia* ustanovil, že minimálně jedna čtvrtina celé pozůstalosti musí být přidělena dědici.“²⁸⁰

V římském právu byla zavedena zásada, že odkaz nesměl být oproti pozůstalosti předlužen. Tato zásada byla zavedena z toho důvodu, že bylo požadováno, aby odkazovník měl z odkazu alespoň nějaký užitek. A tak by odkazovník ručil za dluhy pouze do výše ceny odkazovaného majetku.²⁸¹

„Odkazy byly rozděleny do čtyřech forem, podle kterých bylo možné odkaz odkazovníkovi nařídit. První formou byl legát vindikační (*legatum per vindicationem*). Tímto typem odkazu odkazovník mužského či ženského pohlaví získával do vlastnictví určitou věc, která mu byla odkázána. Takto odkázaná věc byla z pozůstalosti vyloučena. Druhou formou byl legát damnační (*legatum per damnationem*), kterým odkazovník mohl odkázat nejen věci hmotné, ale především i věci nehmotné, pohledávky, věci jiných osob, či věci, které mají teprve vzniknout. Třetí forma se nazývala *legatum sinendi modo*, v níž zůstavitel odkazovníkovi mužského či ženského pohlaví odkazoval věc, kterou si mohl ze zůstalosti sám vybrat, a tím získal

.....
²⁷⁹ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 62.

²⁸⁰ **Tamtéž.**

²⁸¹ **Bartošek, Milan.** *Škola právnického myšlení.* Praha: Vydavatelství Karolinum, 1993. s. 167. ISBN 80-7066-579-3.

k takové věci vlastnictví. Poslední, čtvrtou formou se stal odkaz percepční. Tento odkaz měl podle Prokuliánů stejnou formu jako legát vindikační, zatímco podle Sabiniánů mohl být odkaz odkázán pouze jednomu ze všech dědiců.²⁸²

„V římském právu se vytvořilo několik druhů odkazů, například odkaz důchodu, odkaz doživotní výživy, odkaz věna, atd. Odkaz věna manželce zemřelým manželem byl platný. Odkázat věno manželce mohl i muž, který žádné věno neobdržel, jestliže bylo v odkazu odkázáno věno vedle listiny o zřízení věna, vrácení určitého množství peněz nebo konkrétní věci.“²⁸³ Jinak by takový odkaz věna nebyl platným. Takový odkaz věna byl platným z toho důvodu, že manželka by žalobou na vrácení věna nezískala tolik věna zpět, jako získala tímto odkazem.²⁸⁴

4.3.2 Fideikomisy

„Tzv. univerzální fideikomis byl prosbou zůstavitele vůči svému dědici, aby odevzdal určené osobě mužského nebo ženského pohlaví celou pozůstalost nebo její část podle dědicem zděděného podílu. Tímto tedy odkazovník nastupoval na místo dědice. Takovou prosbu mohl zůstavitel uložit jak dědici testamentárnímu, tak i intestátnímu. Fideikomisy nemusely při svém zřízení projít žádným formalizovaným procesem.“²⁸⁵

Fideikomisy byly používány i v tom směru, kdy zůstavitel měl požadavek, aby jím odkázaný díl dědictví své manželce či dceři, nebyl ženami utracen či rozprodán, ale aby sloužil jako dědictví i dalšímu pokolení. Jsou to například tato ustanovení o fideikomisech, které jsou obsaženy v Digestech:

D. 31, 67, 10, Papinianus libro 19 quaestionum: Item Marcus imperator rescripsit verba, quibus testator ita caverat „Non dubitare se, quodcumque uxor

.....
²⁸² **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 62-63.

²⁸³ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 63.

²⁸⁴ *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. s. 177. ISBN 978-80-246-1749-7.

²⁸⁵ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 63.

*eis cepisset, liberis suis reddituram“ , pro fideicommisso accipienda. Quod rescriptum summam habet utilitatem, ne scilicet honor bene transacti matrimonii, fides etiam communium liberorum decipiat patrem, qui melius de matre praesumpserat: et ideo princeps providentissimus et iuris religiosissimus cum fideicommissi verba cessare animadverteret, eum sermonem pro fideicommisso rescripsit accipiendum.*²⁸⁶

*D. 36, 1, 76, Paulus libro secundo decretorum: Pr. Qui filium et filiam habebat, testamentum fecit et ita de filia sua caverat: entellomai soi my diativesvai, prin tekna soi gensvai (id est: iubeo te testamentum non facere, antequam liberi tibi nascentur). Pronuntiavit imperator fideicommissum ex hac skriptura deberi, quasi per hoc, quod progibuisset eam testari, petisset, ut fráterem suum heredem faceret: sic enim accipiendam eam scripturam, ac si gereditatem suam rogasset eam restituere.*²⁸⁷

4.3.3 Darování pro případ smrti

*„Dárce (muž nebo žena sui iuris) daroval obdarovanému (mužského či ženského pohlaví) část svého majetku s podmínkou, že obdarovaný musel přežít dárce. Touto stanovenou podmínkou nastávaly konečné právní účinky převodu vlastnického práva až v době smrti dárce. V případě, že by se dárce již neocital ve smrtelném ohrožení života, byl obdarovaný povinen dárce věc vrátit.“*²⁸⁸

.....
²⁸⁶ Paulus. Dig. 50, 17, 12.

D. 31, 67, 10, Papinianus v 19. knize Právních otázek: Stejná slova tak potvrdil císař Marcus, kterými zůstavitel učinil opatření, že „Není pochyb, že vše, co vzala jeho žena, vrátí to svým dětem“, což má být jako fideikomis přijato. Tento reskript má mít největší výhodu, aby čest z dobře uzavřeného manželství, dokonce i víra ve společné děti, neoklamala otce, který musel pro svou manželku udělat to nejlepší: proto, když si neprozřetelnější a neoddanější vůdce zákona uvědomil, že podmínky fideikomisu přestávají být plněny, uvedl, že takový fideikomis by měl být přijat, srov. překlad autorka práce.

²⁸⁷ Paulus. Dig. 50, 17, 12.

D. 36, 1, 76, Paulus ve 2. knize Dekretů: Ten, kdo měl syna a dceru, sepsal závěť a učinil v ní opatření proti své dceři: přikazuji ti, abys darovala bratrovi, když se ti nenarodí děti (to znamená, že ti přikazuji, abys nečinila závěť dříve, než se ti narodí děti). Císař prohlásil, že fideikomis je účinný tímto sepsáním, a tímto zakazuje dceři zůstavitele vytvořit závěť, případně, aby učinila svým dědicem svého bratra: jinak aby byl přijat dokument, kterým by syn zůstavitele žádal, aby byl majetek navrácen do jeho dědictví, srov. překlad autorka práce.

²⁸⁸ **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. s. 63.

Darování pro případ smrti bylo podle římského dědického práva umožněno i manželům, a to i přes to, že darování majetku větší než obvyklé hodnoty bylo od vlády císaře Augusta mezi manželi přísně zakázáno. K darování pro případ smrti mohlo mezi manželi dojít pouze v tom případě, že se manžel nacházel ve smrtelném ohrožení života. V tu chvíli směl dle římského práva manželce pro případ, že by vážně zemřel, platně darovat majetek, či jeho část. Stejně se tak mohlo stát i naopak. Tedy pokud by manželka byla smrtelně nemocná, směla svému manželovi darovat majetek pro případ své smrti. Takový majetek směla žena svému manželovi platně odevzdat dvěma možnými způsoby. Buďto mohla manželovi odevzdat majetek do jeho rukou ihned, a to s podmínkou vrácení darovaného majetku v tom případě, že následně dojde k jejímu uzdravení. A nebo mohl být takový majetek manželky darován manželovi pouze ústně, přičemž do jeho vlastnictví přešel teprve smrtí jeho manželky.²⁸⁹

.....
²⁸⁹ **Dajczak, Wojciech a kol.** *Právo římské: základy soukromého práva.* Překlad P. Dostálík. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. s. 120-122. ISBN 978-80-87382-41-7.

5 Recepce římského práva

Ve středověku, konkrétně ve 2. pol. 14. století, došlo k výraznému ovlivnění právního vývoje odúmrtního práva v Čechách a na Moravě právem římským, a to především u odúmrtního práva týkajícího se selských odúmrtní. Selské odúmrtní právo bylo použito v tu chvíli, kdy venkovský obhospodařovatel propůjčené půdy zemřel a neměl žádné mužské dědice v podobě synů, kteří by právo ke svěřené půdě směli zdědit. Ženským dědičkám, jakožto vdovám a dcerám, a ani žádným jiným příbuzným nevznikl žádný právní nárok na zdědění užívacího práva k obhospodařované půdě. Pokud tedy nebyl žádný syn, který by byl schopen dané právo zdědit, bylo právo na svěřenou půdu zrušeno, půda byla navrácena zpět feudálnímu, světskému, či církevnímu vlastníkově, a ženy tak zůstaly bez jakékoli možnosti na svou obživu. Ztrátou práva na svěřenou půdu zanikla ženám povinnost hradit předepsané dávky z výnosů svěřené půdy. Teprve arcibiskup Jan z Jenštejna se rozhodl ke zrušení odúmrtního práva ve prospěch rolníků na všech svých pozemcích, a to zcela bez nároku na nějakou náhradu. To se však nelíbilo scholastiku metropolitní kapituly Vojtěchu Raňkovi z Ježova, který zpracoval dílo poukazující na nevhodnost rozhodnutí arcibiskupa Jana z Jenštejna. A proto právník Kuneš z Třebovle dostal za úkol zpracovat právní rozbor ohledně rozhodnutí Jana z Jenštejna o zrušení odúmrtního práva, které by vyvrátilo průtichůdné názory Mistra Vojtěcha Raňka vůči této problematice. Zadaný úkol se Kunešovi z Třebovle podařil, neboť Kuneš z Třebovle zpracoval dílo nazvané Kunešův traktát, kterým v jeho všech šesti částech dokládá na základě uplatnění římských právních norem neoprávněnost a nespravedlnost uplatňování selského odúmrtního práva. V traktátu se Kuneš z Třebovle nejdříve zaměřil na svobodné postavení sedláků, kdy jejich svobodné postavení porovnával s otroctvím ve starověkém Římě, neboť otroci se dle římského práva narodili jako svobodní lidé, ale otrokem se narodil pouze ten, kdo se narodil matce otrokyni. Dále dle římského práva rozebral majetkové postavení otroků a výsledkem tohoto rozboru se stal závěr, že otroci nebyli schopni nabývat majetek pro sebe a vše, co nabyli, nabyli pro svého pána. Z tohoto důvodu nemohli otroci získat žádné právo na obdělávanou půdu a byl jim přisuzován pouhý *nudus*

*usus*²⁹⁰. Tímto rozbořem Kuneš z Třebovle prokázal svobodu venkovských rolníků jak z pohledu společenského postavení, tak i z pohledu majetkového, neboť venkovští rolníci se rodili jako svobodní lidé, a taktěž jim nebyl přisuzován pouhý *nudus usus*, ale měli právo pro sebe a svou rodinu nabývat majetek a veškeré užítky, tedy plody, získané z obdělávané půdy jim zůstaly k jejich vlastní spotřebě. Venkovští rolníci byli omezeni pouze tím, že měli povinnost pravidelně hradit předepsané dávky z výnosů svěřené půdy. Dále se Kuneš z Třebovle zaměřil na právo venkovských sedláků jakožto zůstavitelů odkazovat jejich veškerý majetek, tedy i zemědělskou půdu, a to bez jakéhokoli možného omezení - tedy i s možností odkazu obojímu pohlaví, a to až do sedmého pokolení. Ale jejich svoboda nespočívala v pouhé možnosti odkazu, ale i v darování majetku, a to jak za jejich života, tak i pro případ smrti (*mortis causa*). Z uvedeného bylo tedy zřejmé, že venkovští rolníci, jakožto svobodné osoby, nebyli rozlišováni dle svého pohlaví na muže či ženy, ale obecné právo přiznávalo výše uvedená práva všem svobodným osobám bez jakéhokoli rozlišení dle jejich pohlaví. V závěru se Kuneš z Třebovle ve svém traktátu zaměřil na neoprávněnost brání odúmrtí a srovnával ho s nemožností vydržení vlastnického práva dle práva římského. A to za použití Digest a Justiniánova Kodexu, přičemž se v těchto pramenech uvádí, že vydržení nemůže převládnout nad právem veřejným. Stejně tak není možné získat vlastnické právo k cizímu majetku. Z daného vyplývá, že venkovští rolníci nemohou o jim svěřenou půdu přijít pouze proto, že nemají mužského nástupce.²⁹¹

Další významné ovlivnění římským rodinným právem lze nalézt ve Všeobecném občanském zákoníku z roku 1811, který byl v roce 1949 na území Československa platným právním předpisem, kdy právě tento zákoník přiznával muži funkci hlavy rodiny a ženě ukládal povinnost poslušnosti ke svému manželovi. I vůči dětem narozeným do řádného manželství byl uplatněn římskoprávní princip, a to tak, že děti byly právně podřízeny moci svého otce.²⁹²

.....
²⁹⁰ *Nudus usus* neboli pouhý užitek, srov. **Bartošek, Milan**. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Akademie věd České republiky, 1994. s. 195-275. ISBN 80-200-0243-X.

²⁹¹ **Černý, Miroslav**. *Kuneš z Třebovle středověký právník a jeho dílo*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1999. s. 45-80. ISBN 80-7082-580-4.

²⁹² **Bělovský, Petr**. *Propuštěnci a jejich milenky podle římského práva*. IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu

Taktéž české právo 21. století zcela jistě vykazuje jisté ovlivnění právem římským. Tento vliv je vtělen i do občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. (dále jen „občanský zákoník“), jenž je v tomto smyslu návratem k římskoprávním vzorům. Nejblíže je nový občanský zákoník k právu římskému v oblasti práva dědického, neboť právě zde se pravděpodobně nejvíce přibližuje koncepci římského práva dědického.²⁹³

Jelikož došlo k přejímání římskoprávní terminologie novým občanským zákoníkem, kterým je v současné době účinným právním předpisem, je s ohledem na téma této práce nutné zmínit právě ty právní podobnosti, které se týkají onoho právního postavení ženy, a to ve všech právních oblastech, které jsou v této rigorózní práci uváděny, tedy jak v oblasti právní způsobilosti, tak i v oblasti rodinného práva a práva dědického. Jelikož je v této rigorózní práci kladen největší důraz na postavení ženy v právu rodinném, a to především jakožto manželky, je zde taktéž věnován širší prostor komparaci historického římského práva a práva současného, zde reprezentovaného aktuální právní úpravou.

Dle § 23 občanského zákoníku má člověk právní osobnost od narození až po smrt a dle § 24 občanského zákoníku každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout. Z těchto ustanovení občanského zákoníku, týkajících se způsobilosti člověka v současné době, vyplývá, že právní způsobilost se týká každého narozeného člověka a nerozlišuje se v tomto případě pohlaví osoby tak, jak tomu bylo v antickém Římě. Neboť žena na počátku dob římského impéria nedisponovala žádnou právní způsobilostí. Právní způsobilost byla ženám přisouzena teprve v pozdějších dobách římské společnosti, a to pouze v určité míře. Ovšem ne každá žena směla disponovat vlastní právní způsobilostí. Bylo tak zásadní, zda se jednalo o ženu v postavení *alieni iuris* či *sui iuris*. Takové členění současná právní úprava nenabízí a všem osobám, tedy i ženám, které mohou ovládnout a posoudit svá jednání, přisuzuje plnou právní způsobilost.²⁹⁴

.....
konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 43-50. ISBN 80-244-0582-2.

²⁹³ **Salák, Pavel.** NOZ se hlásí k římskému právu, často jej však opouští. *Právní prostor*. [Online] 6. ledna 2015. [Citace: 30. listopadu 2021.] <https://www.praviprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/pravo-o-pate-pavel-salak>.

²⁹⁴ § 23 - 24 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Pro římskou společnost byla velmi zásadní rodina, neboť právě rodina dávala vzniku římské společnosti. Římané z toho důvodu kladli velký důraz na její právní úpravu. I v této rigorózní práci je kladen největší důraz právě na rodinu, především na manželství, a to od jeho vzniku až po jeho zánik. Neboť právě manželství bylo základem pro vznik rodiny. A z toho důvodu je i pro komparaci římského práva se současnou právní úpravou v této práci věnována největší pozornost právě oblasti manželství.

Římské rodinné právo vyžadovalo pro vznik platného manželství *affectio maritalis*, neboli vůli snoubenců uzavřít společně sňatek a žít spolu jako manželé a prostřednictvím zplozených dětí zachovat manželům rod a dále ho rozvíjet. Tato zásada svobodně projevené vůle je zachována i v současné právní úpravě, kdy § 656 odst. 1 občanského zákoníku stanoví: „Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství, že spolu vstoupí do manželství.“²⁹⁵ Pro vznik platného manželství se jak vidno již po staletí dodržuje tato římskoprávní zásada projevu svobodné vůle. Jak bylo již výše zmíněno, primárním důvodem pro vznik manželství ve starém Římě bylo zachování a pokračování manželova rodu. Toto je za hlavní záměr pro vznik manželství uvedeno i v současné právní úpravě, a to v ustanovení § 655 občanského zákoníku, kde se jako hlavní účel manželství mimo jiné stanoví právě založení rodiny a řádná výchova dětí.²⁹⁶

Podle římského rodinného práva mohla uzavřít manželství pouze ta žena, která splňovala předpoklady pro vznik platného manželství a zároveň takové ženě nebránily k uzavření manželství zákonné překážky. Jedním z předpokladů bylo již výše zmíněné *affectio maritalis*. Dalším předpokladem bylo *ius connubi*, tedy právo uzavřít sňatek. Takové právo nenáleželo všem římským ženám. Pouze římská občanka spolu s římským občanem směla uzavřít manželství podle *ius connubi*. Pokud by však jeden ze snoubenců nebyl římským občanem, nebylo by možné uzavřít manželství podle *ius connubi*, ale podle práva národů, čímž by vzniklo manželství

.....
²⁹⁵ § 656 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁹⁶ § 655 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů; **Bálek, Jiří.** Manželství očima císaře Justiniana a nového občanského zákoníku. *Všechno: spolek českých právníků.* [Online] 9. Duben 2014. [Citace: 31. Leden 2022.] https://www.vsehrd.cz/clanek/manzelstvi-ocima-cisare-justiniana-a-noveho-obcanskeho-zakoniku_59b734ad-73d1-4404-bf02-e1a95df728f8.

bez *ius connubi*. Současná právní úprava českého právního řádu nečlení manželství jako římské právo na různé typy podle toho, jaké národnosti snoubenci jsou, ale uznává manželství jako takové, ať už ho uzavře český občan s jakoukoli osobou jiné národnosti. Mezi zákonné překážky podle římského práva byl zahrnut především věk, nemožnost uzavřít manželství s více osobami najednou, nemožnost uzavřít manželství se svým příbuzným v linii přímé a nemožnost uzavřít manželství se svým poručníkem. Tyto vybrané překážky pro vznik manželství taktéž obsahuje i současná právní úprava a uvedené překážky jsou obsaženy v §§ 672 – 676 občanského zákoníku. I v těchto případech lze tedy vnímat velkou podobnost právě s římským právem, a to i přesto, že základní faktory zákonných překážek přetrvaly z římského práva až do práva současného, pouze se tyto zásady ve svých specifikacích liší. Například věk pro možný vstup do manželství byl v římském právu stanoven na minimální hranici dvanácti let věku u dívky, neboť pouze taková dívka byla zralá pro plození dětí, čímž bylo možné zachovat rod. Minimální věková hranice u současné právní úpravy je stanovena tak, že podle § 672 občanského zákoníku ve spojení s § 30 odst. 1 občanského zákoníku, že manželství může uzavřít dívka, která dovršila osmnáctý rok věku a je plně svéprávná, přičemž občanský zákoník uznává výjimku z této zásady, a to takovou, že ve výjimečných případech, kdy dívka není plně svéprávná, ale dovršila minimální věk šestnáct let věku a existují nutné důvody, může jí soud povolit uzavřít manželství.²⁹⁷

Podle současné právní úpravy může manželství zaniknout dvěma způsoby, a to vůlí manželů (v současné právní podobě myšleno rozvodem) nebo smrtí alespoň jednoho z nich. Podle § 755 odst. 1 občanského zákoníku: „*manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení*“, přičemž manželství může být rozvedeno na základě vůle jednoho z manželů, či vůlí obou. Římské právo stavělo taktéž na zániku manželství uvedené dvě formy, avšak tyto dvě formy se dále dělily. K zániku manželství smrtí tak mohlo dojít dvěma způsoby, a to smrtí fyzickou nebo právní. Právní smrt člověka ukončující platnost římského manželství vznikla buďto tak, že

.....
²⁹⁷ § 30 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů; § 672-676 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů; **Bálek, Jirí**. Manželství očima císaře Justiniána a nového občanského zákoníku. *Všehrd: spolek českých právníků*. [Online] 9. Duben 2014. [Citace: 31. Leden 2022.] https://www.vsehrd.cz/clanek/manzelstvi-ocima-cisare-justiniana-a-noveho-obcanskeho-zakoniku_59b734ad-73d1-4404-bf02-e1a95df728f8.

člověk ztratil svobodu, nebo ztratil římské občanství. Oboje však vedlo k právnímu zániku řádného římského manželství. Současná právní úprava takovouto právní smrt neznala, a nelze tak právně ukončit manželství pouze z toho důvodu, že člověk změnil své státní občanství, či ztratil svobodu - myšleno v současné době to, že se ocitl ve výkonu trestu odnětí svobody a odpykával si trest za způsobený trestný čin, za který byl pravomocně odsouzen. K zániku manželství vůlí manželů se jak v římském právu, tak i v současném právu rozlišuje, zda manželství zaniklo vůlí jednoho z manželů, či vůlí obou. V římském právu u manželství *cum manu* bylo ukončení manželství nepřipustné z vůle manželky, avšak postupem vývoje římského práva a vzniku manželství *sine manu* bylo možné, aby i manželka ukončila manželství z vlastní vůle, avšak za předem stanovených zákonných podmínek. Zákonné podmínky je nutné splnit i při rozvodu v dnešní době.²⁹⁸

Dědické římské právo upřednostňovalo dědictví z pořízené závěti a v případě, že zůstavitel nezanechal závěť, bylo postupováno podle zákonné dědické posloupnosti. Stejný postup uznává i současná právní úprava, což vyplývá z ustanovení § 1633 odst. 1 občanského zákoníku: „*Kde nedojde k posloupnosti podle dědické smlouvy nebo podle závěti, nastane zákonná dědická posloupnost k pozůstalosti nebo k její části.*“. Jak je patrné, současné právo ještě před děděním na základě závěti upřednostňuje dědění na základě dědické smlouvy. Oproti tomu římské právo však takovýto institut neznalo. Shodu soudobé právní úpravy s římským právem lze nalézt i v § 1635 odst. 1 občanského zákoníku, neboť v obou porovnávaných právních kulturách se dcery jakožto děti zůstavitele a manželky stavily a stále staví do první třídy dědiců. V dědickém právu lze dále nalézt shodu i u institutu nepominutelný dědic, které bylo vytvořeno právě v antickém Římě a používá se dodnes, neboť podle § 1643 odst. 1 občanského zákoníku jsou nepominutelnými dědici děti zůstavitele. Dědické římské právo do této skupiny řadilo osoby zůstaviteli blízké, což byly děti zůstavitele a jeho manželka. Dnešní právní úprava přešla do institutu nepominutelný dědic pouze děti zůstavitele, přičemž

.....
²⁹⁸ § 755 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů; **Bálek, Jiří.** Manželství očima císaře Justiniána a nového občanského zákoníku. *Všehrd: spolek českých právníků.* [Online] 9. Duben 2014. [Citace: 31. Leden 2022.] https://www.vsehrd.cz/clanek/manzelstvi-ocima-cisare-justiniana-a-noveho-obcanskeho-zakoniku_59b734ad-73d1-4404-bf02-e1a95df728f8.

manželka zůstavitele byla dnešní právní úpravou opomenuta, a to i přestože podle zákonné posloupnosti se manželka staví do první třídy dědiců.²⁹⁹

.....
²⁹⁹ § 1633 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů; § 1635 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů; § 1643 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Závěr

Cílem této rigorózní práce byla komplexní analýza života ženy v římské společnosti, a to od zrodu římské společnosti, přes vrchol až po její zánik. Jak z rigorózní práce vyplývá, život římských žen byl v římské společnosti vždy o mnoho těžší a náročnější než život římských mužů. Bylo tomu tak dáno z toho důvodu, že římská žena měla vždy horší, či by se dalo i říci, ztížené společenské postavení.

Římská žena byla od vzniku římského impéria považována za osobu lehkovážnou a morálně slabou. Z tohoto důvodu žena nikdy nesměla zastávat žádné veřejné ani politické funkce. Panovníkem a vládcem země tak směl být vždy pouze římský muž, neboť bylo nemyslitelné, že by žena pro svou slabost a lehkovážnost řídila římské území. Římská žena z počátku dob existence římské společnosti měla význam pouze v rodinném pojetí. Čím více se rozvíjela římská společnost, tím více se začalo rozvíjet i postavení římských žen. Ženám zpočátku existence antického Říma nebyla přiznána téměř žádná práva. Až vývojem římské společnosti bylo římským ženám přiznáváno čím dál více práv. Tím se přestalo na římské ženy pohlížet pouze jako na rodičky nových následníků rodu. I přes progresivní vývoj římského práva ohledně přiznávání práv římským ženám v právu soukromém, v právu veřejném se takový vývoj neuskutečnil. Římským ženám tak nikdy nebylo umožněno vykonávat nějaké veřejné či politické funkce, avšak v právu soukromém se jejich postavení začalo rozvíjet a utužovat.

Ženy byly v římské společnosti rozdělovány do dvou skupin, a to na osoby v postavení *sui iuris* a *alieni iuris*. Každá tato uvedená skupina římských žen disponovala jinou mírou způsobilosti, a to ve všech jejích čtyřech formách, což byla právě právní osobnost, svéprávnost, deliktivní a trestní způsobilost a procesní způsobilost. Tyto jednotlivé formy způsobilosti přiznávaly způsobilost římským ženám rozlišně. Vždy tedy bylo důležité, v jakém postavení se svobodná žena nacházela, tedy zda byla osobou *sui iuris* či *alieni iuris*. Od počátku vzniku římské společnosti se každá žena nacházela v postavení *alieni iuris*, pouze v minimálních případech se dostala do postavení osoby *sui iuris*, což mohlo být způsobeno například tím, že otec, *pater familias*, ženy zemřel a již nebyl v rodině nikdo jiný, kdo by v dané rodině mohl funkci *pater familias* vykonávat. Tím se římská rodina rozpadla a pozůstalá manželka či dcera v postavení *alieni iuris* se tímto stávaly osobami *sui iuris*.

Vývojem však docházelo k tomu, že římské ženy se začaly vymaňovat zpod moci svých *pater familias* nejen na základě výše uvedeného, ale i ze své vlastní vůle, čímž začalo v římské společnosti existovat čím dál více žen v postavení *sui iuris*. Jelikož však každá římská žena byla římskou společností považována za osobu lehkovážnou a morálně slabou, a to i když se nacházela v postavení *sui iuris*, bylo na základě dobového zvyku, až na výjimky pro její ochranu, velmi důležité udržovat nad ní neustále nějakou mužskou ochranu. Každá žena se tedy nacházela pod mocí svého *pater familias*, manžela, či poručníka. Každá římská žena se pod ochranu svého *pater familias* dostávala již narozením a pod touto ochranou setrvala až do té doby, než se vdala do manželství *cum manu*, či do té doby, než se z ní stala osoba *sui iuris*. Vdala-li se žena do manželství *cum manu*, dostala se tak pod moc svého manžela, který nad ní udržoval ochranou ruku. Pokud se ze ženy stala osoba *sui iuris*, nebylo římským zvykem, že by žena mohla zůstat bez jakékoli mužské ochrany a mužskou ochranu tedy nad takovou ženou udržoval opatrovník. Ochrana ženy, kterou vykonával poručník, se členila podle toho, zda žena byla dospělá či nikoliv. Cílem poručenství nad nedospělou dívkou byla především správa jejího jmění, kdežto u poručenství nad ženou dospělou to byla nejen správa jejího jmění, jako tomu bylo u dívky nedospělé, ale hlavním a základním cílem bylo schvalování jejího právního jednání.

Ženy jakožto dcery se narozením do řádného manželství dostávaly vždy pod moc svého *pater familias*, který nad nimi držel nejen ochrannou ruku, ale taktéž byl oprávněn dcery trestat a rozhodovat o jejich životě. Již narozením dcery byl *pater familias* oprávněn rozhodnout, zda si rodina narozenou dceru ponechá, či nikoliv. Pokud si *pater familias* dceru ponechal, rozhodoval o jejím vzdělání, výchově, výběru jejího manžela a v případě jeho smrti rozhodoval o výběru poručníka, který po jeho smrti nad dcerou vykonával ochranu a spravoval jmění, které jí *pater familias* odkázal. Dcera, která se narodila do nemanželského svazku, se nedostávala pod moc žádného *pater familias*, ale měla stejné postavení jako její matka v době porodu. *Pater familias* měl nad svými dcerami právo prodeje, přičemž v nejstarších dobách římské společnosti byl *pater familias* oprávněn přistoupit i k potrestání dcery, a to jakýmkoliv způsobem.

Vznik platného římského manželství byl možný pouze za předem projevené souhlasné vůle obou snoubenců. Před vznikem manželství tedy musely být uspořádány zasnuby, při nichž docházelo k příslibení manželského sňatku mezi dívkou a jejím budoucím manželem. Při zasnubách dával snoubencům souhlas se sňatkem *pater familias* snoubenky, jelikož bez jeho projeveného souhlasu by tak nemohlo vzniknout platné římské manželství a zasnuby by tak ztratily svůj význam. Proto, aby mohlo vzniknout řádné římské manželství, bylo zapotřebí, aby žena splňovala požadované předpoklady, na jejichž základě směla uzavřít manželství. A zároveň jí pro vznik manželství nesměly bránit překážky, které by měly za následek neplatnost takového uzavřeného manželství. Žena musela splňovat tři požadované předpoklady, a to především *affectio maritalis*, neboť projevená vůle vytvořit se snoubencem manželské společnosti byla de facto základním požadavkem pro vznik manželství. Další předpoklad, který musela snoubenka splňovat, bylo *ius connubi*, což představovalo pro římskou ženu právo uzavřít řádné římské manželství. V případě, že by ho žena neměla, tak s ní žádný římský svobodný muž nesměl uzavřít řádné římské manželství, ale došlo by tak k uzavření manželství podle práva národů. Posledním velmi důležitým předpokladem pro vznik římského manželství byl věk snoubenců, kdy věková hranice se v římské společnosti stanovila na hranici dvanáct let u žen a čtrnáct let u mužů. Bylo to dáno tím, že osoby mladší výše uvedených hranic roků života nebyly schopny plodit a rodit děti, což pro rozvoj rodu bylo jedním ze základních atributů římské rodiny. A naopak, u snoubenky se nesměly vyskytovat překážky, pro něž by nebylo možné řádné římské manželství uzavřít. Jednou z nejdůležitějších překážek byla bigamie, neboť ta byla v římské křesťansky založené společnosti absolutně nepřipustná. Žena se taktéž nikdy nesměla vdát za svého pokrevního příbuzného v linii přímé, jinak by takové manželství bylo považováno za zločinné a krvesmílné. Stejně tak bylo jednou ze zásadních překážek stanoveno to, že se žena nesměla vdát za svého poručníka, a to do té doby, dokud mezi nimi nebyly vypořádány všechny majetkové poměry, které mezi sebou měli za doby trvání opatrovnictví. Překážek bylo dle římských zákonů uváděno více, avšak tyto zdají se být nejzásadnější.

Manželství bylo římským právem definováno jako trvalé soužití ženy a muže. Římské právo uznávalo dvě formy uzavření manželství, a to *matrimonium cum manu* a *matrimonium sine manu*. Manželství *cum manu*, tedy manželství

přísné, bylo považováno za jednu z nejstarších forem vzniku římského manželství. Žena vstupující do manželství *cum manu* prodělala kapitisdeminuci, v níž prodělala přechod ze své původní rodiny, kdy se vymanila zpod moci otcovské, a vstupovala do rodiny nové, čímž přešla pod moc svého nového *pater familias*, který udržoval moc i nad ženiným manželem, a pokud takový *pater familias* neexistoval, tak žena jakožto manželka přešla pod moc svého manžela. Jak se římská společnost vyvíjela, bylo zapotřebí vytvořit i další, novější formu římského manželství. Tím vzniklo *matrimonium sine manu*. Žena vstupující do manželství *sine manu* již neprodělávala kapitisdeminuci a její postavení, které měla před svatbou, se neměnilo. Pokud tedy taková žena byla v postavení osoby *alieni iuris*, zůstala i po uzavření manželství *sine manu* pod mocí svého *pater familias* a nedostávala se pod moc svého manžela. Pokud byla žena ještě před svatbou osobou *sui iuris*, byla jí i nadále. Pro římskou kulturu bývalo zvykem, že žena přinesla do manželství věno. Věno ulehčovalo manželovi náklady na založení rodiny a ulehčovalo mu i s ostatními náklady spojenými s manželstvím. Věno podle římských tradic zřizoval pro svou dceru, která se nacházela v postavení osoby *alieni iuris*, její *pater familias*. Byla-li žena v postavení osoby *sui iuris*, zřizovala ho sama žena.

Římské manželství mohlo zaniknout pouze dvěma zákonem stanovenými způsoby, a to buď smrtí jednoho z manželů, nebo vůlí jednoho manžela. Římské právo rozdělovalo smrt na smrt fyzickou a právní. Fyzickou smrt označovalo římské právo jako smrt těla. Takovou smrtí zanikly nejen práva a povinnosti zemřelého, ale také jeho manželství. Smrt právní měla pro římského člověka dva možné právní důsledky, kdy žena buďto ztratila svou svobodu, čímž prodělala *capitis deminutio maxima*, nebo ztratila své občanství, což se v římském právu označovalo jako *capitis deminutio media*. Manželství mohlo, jak bylo výše zmíněno, zaniknout i vůlí, a to vůlí obou manželů, což římské právo označovalo jako *divortium*, anebo vůlí pouze jednoho z manželů, což bylo označováno jako *repudium*. Pro římské společenství však byla přirozeným zánikem manželství smrt fyzická, neboť na počátku dob římského státu nebyl rozvod přirozený a přistupovalo se k němu pouze za toho předpokladu, že k tomu měl manžel vážný důvod, neboť ženě jako manželce v nejstarších dobách nebylo povoleno opustit manželství ze své vlastní vůle. Jak se římská společnost vyvíjela, vyvíjel se i pohled na rozvod

z jednostranné vůle, a manželství tak bylo možné ukončit i na základě vlastní vůle manželky.

V římském dědickém právu bylo možné uplatnit dvě možnosti dědění, a to ze závěti, což byl římským právem upřednostňovaný postup, a ze zákona. V obou uvedených případech se římská žena směla stát dědičkou, a to již jako *nasciturus*. Každá osoba, která sepisovala závěť, si v počátcích římské společnosti směla za svého dědice vybrat kohokoli, tudíž i osobu cizí. Z toho důvodu se v pozdějších dobách vytvořil institut nepominutelného dědice, který byl postaven na té myšlence, že příkazoval zůstaviteli označit v závěti osoby jemu blízké, tedy ty osoby, na které dědické právo nahlíželo jako na nepominutelné dědice, a to pod podmínkou neplatnosti závěti. Takovými osobami se vedle synů zůstavitele staly právě ženy, konkrétně manželky a dcery. Na uvedené lze pohlížet i jako na první krok k tomu, že ženské pohlaví se postavilo na roveň pohlaví mužského. Vývojem dědického práva římského pak byla určována výše dědictví, která měla připadnout právě nepominutelným dědicům. Civilní právo dědické určilo, že postačí, aby nepominutelný dědic nabyl alespoň nepatrnou část dědictví, čímž byla splněna podmínka ustanovení nepominutelného dědice. Teprve za období prétorského práva dědického musel nepominutelný dědic získat v závěti stejnou výši dědictví, jakou by získal v posloupnosti intestátní. V obou uvedených obdobích římského práva bylo možné nepominutelného dědice vydědit, a to tak, že musel být vyděděn výslovně a nepostačilo pouhé jeho vynechání v závěti. Podle římského dědického práva se v posloupnosti intestátní nedělaly žádné rozdíly mezi pohlavím dětí zůstavitele, neboť všechny děti zůstavitele byly vždy uváděny jako dědici vlastní. Ti byli ve všech čtyřech etapách intestátní posloupnosti pro své postavení řazeni do první dědické třídy.

V dřívějších dobách římské společnosti ženy nevlastnily žádný majetek, který by mohl být předmětem jejich dědictví, jelikož veškerý majetek se při uzavření manželství dostával do moci jejich manžela. Postupem času se i ženy stávaly osobami *sui iuris*, čímž získaly i právo vlastnit majetek a tím i pro svůj majetek zřizovat *testament* a v něm určit svého dědice. Tuto možnost získaly ženy *sui iuris* teprve od testamentu mancipačního, kdy každá žena v postavení *sui iuris* tak směla

zřídít závěť, avšak směla tak učinit pouze za souhlasu svého poručníka, který dohlížel na veškeré její právní jednání závažnější formy. Ženy v postavení *alieni iuris* tak nikdy nezískaly možnost uzavřít závěť.

Postavení ženy v římském právu je velmi rozsáhlé téma, které se nedá pojmut ve všech aspektech života římské ženy, přesto i pro tuto rozsáhlost došlo v rigorózní práci k vyličení právního vývoje postavení ženy v římské společnosti. V rigorózní práci bylo taktéž zohledněno současné právo, jelikož současným občanským zákoníkem došlo k přejímání římskoprávní terminologie, a bylo tak nutné zmínit právě ty právní podobnosti, které se týkají právního postavení ženy, a to ve všech právních oblastech, které byly v rigorózní práci zmíněny, tedy jak v oblasti právní způsobilosti, tak i v oblasti rodinného práva a práva dědického. Z rigorózní práce tak vyplývá, že římské právo manželské i dědické jsou instituty (oblasti práva), které jsou stále přítomny, a to jak v historii právního řádu v Čechách a na Moravě, tak i v současné právní úpravě. Dá se předpokládat, že tato tradice nevyumizí, neboť tyto hodnoty a principy jsou již lety ověřené a fungují jako stavební kámen i do budoucna.

Resumé

The thesis deals with the status of women in Roman law. Ancient Rome was considered as one of the most advanced societies at the time thanks to its extensive and highly developed legal system. Even so, its legislative maturity was not sufficiently advanced at its origins, as women had only a very weak position. Any equality among the two sexes was out of question. At the beginning of the early development of Roman society, women were seen as frivolous, morally weak and incapable of almost any independent activity. According to the reasoning of Roman society, women had to be protected. In the early stages of Roman society, every woman was under some sort of male power, whether that of her father, husband, or father-in-law, regardless of her age or social status. If a Roman woman broke free from this male power, it was necessary for her to have a guardian to keep watch over her.

The legal status of women in Roman society was not constant, but as Roman society evolved, so did the view of Roman women. The women thus became increasingly more independent. They came from being subordinate women in the uniform status of *alieni iuris*, to gradually evolving into people with the status of *sui iuris*, and as a result of this development, *sui iuris* women began to be able to perform certain types of enumerated acts in statutory institutes without the need for male consent. It is this significant development and shift in the status of women in Roman society that is portrayed in this doctoral thesis.

The aim of this thesis is to conduct a comprehensive analysis of the life of women in Roman society, from its origins through its peak to the end of the society. It is possible to analyse the evolution of the status of women in Roman society because their status was not constant, but with the evolution of Roman society experienced changes that were often fundamental to the life of women in their social position. The doctoral thesis focuses on the life of a woman from her birth to her death. Roman women obtained several fundamental positions in life and society during their lifetime. These positions were associated with a certain degree of enabled capacity for the woman, where not only did she have different rights and responsibilities in each social position, but also these positions corresponded with her granted degree of legal capacity. The most important thing for a Roman woman

was family. That is why, this doctoral thesis analyses the Roman woman primarily through the lens of family law, in her essential positions as daughter and wife. Daughter, because by birth, every Roman woman became one and thus always came under the power of her *pater familias*. Wife, because a woman's entire life was centred around her role as wife, since marriage was the very foundation of Roman society. The position of the wife is also discussed in the context of Roman inheritance law, since its development was also fundamental for the woman in this branch of Roman law. The role of the woman is also discussed in terms of her legal personality, especially her tortious and criminal capacity, and procedural capacity. Since Roman law has been incorporated into contemporary law, the thesis discusses its overlap with the view of the position of women in the present day. Thereby this thesis has also gained overlap into the perception and status of women in the present day.

The thesis is divided into five main chapters, that are subsequently divided into subchapters in order to achieve a clearer structure. The first chapter is entitled *The Development of the Legal Status of Women in Roman Society* and focuses primarily on the various divisions of Roman society over time, from the founding of Roman society, when the Roman kingdom was established, through the Roman republic, to the rise of the empire, which was divided into the principate and the dominate, with the dominate period also marking the end of Roman society. These periods, and especially their evolution over time, were very significant for the development of the position of women in Roman society, especially as Roman law began to grant women more and more rights. The second chapter, entitled *Women's Capacity in Roman Law*, divides women's capacity into four basic pillars - legal personality, legal capacity, tort and criminal capacity, and procedural capacity. These basic pillars of a woman's capacity in Roman law define her degree of capacity in each pillar according to whether she was in the position of a person *sui iuris* or *alieni iuris*. The third chapter is entitled *The Status of Women in Roman Family Law* and is considered the cornerstone chapter of this thesis, since the family was the foundation of Roman society. Roman society placed great emphasis on the family, as it was the family that was central to its future development. A woman went through several roles in the context of family, becoming a daughter and granddaughter at birth, becoming a wife at marriage and then a mother, and possibly

a widow at the end of a marriage. However, the most important role for a woman was the one in marriage, a fact that Roman society was aware of, and for this reason marriage and all relationships within it were carefully regulated by law. This chapter also takes into account the extra-marital relationships in which women were allowed to find themselves, and these relationships were not contrary to Roman law. The fourth chapter, entitled *The position of women in Roman inheritance law*, is divided into three main subchapters, with Roman law taking into account the two possible modes of inheritance, namely succession by will or succession by law. In both cases, a woman had the right to become a legitimate heiress. However, the possibility for a woman to make a valid will, was not always allowed. In this respect, Roman inheritance law was constantly evolving, and its development granted women as testators an increasing degree of capacity and thus the possibility of making a valid will. The fifth chapter is entitled *Reception of Roman law* and takes into account not only the adoption and incorporation of Roman law in its general sense, but above all the priority given to the specification of provisions in which appear Roman law elements related to the position of women not only in Roman law but also in contemporary law. At the same time, this chapter seeks to reflect the position of women in Roman law with contemporary law.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

1. **Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila.** *CORPUS IURIS CIVILIS DIGESTA - Tomus I.* Žilina: Eurokódex, 2008. 528 s. ISBN 978-80-89363-07-0.
2. *Digesta seu Pandectae. Tomus II. Fragmenta selecta. Liber XVI-XXXV. Digesta neboli Pandekty. Kniha XVI-XXXV. Vybrané části.* Překlad M. Skřejpek. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. 746 s. ISBN 978-80-246-4332-8.
3. **Gaius.** *Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Překlad J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3.
4. *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Překlad P. Blaho a M. Skřejpek. Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7.
5. **Mommsen, Theodor a Krüger, Paul.** *Digesta Iustiniani.* Olomouc: Nugis Finem Publishing, 2018. 887 s. ISBN 978-80-906685-7-7.
6. **Skřejpek, Michal.** *Lex et ius. Zákony a právo antického Říma.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 319 s. ISBN 978-80-7380-686-6.
7. **Suetonius Tranquillus, Gaius.** *Životopisy dvanácti císařů.* Překlad B. Ryba, J. Nechutová. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1998. 582 s.
8. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Literatura

1. **Anders, Josef a kol.** *Das Familienrecht: systematisch Dargestellt.* Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1887. 346 s.
2. **Bartošek, Milan.** *Škola právníckého myšlení.* Praha: Vydavatelství Karolinum, 1993. str. 380. ISBN 80-7066-579-3.
3. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. 471 s. ISBN 80-200-0243-X.

4. **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. 281 s. ISBN 80-200-0545-5.
5. **Bělovský, Petr a Kamila, Stloukalová.** *Caro amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. 573 s. ISBN 978-80-87284-64-3.
6. **Bouzek, Jan.** *Etruskové jiní než všechny ostatní národy*. Praha: Karolinum, 2003. 161 s. ISBN 80-246-0516-3.
7. **Černý, Miroslav.** *Kuneš z Třebovle středověký právník a jeho dílo*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1999. 170 s. ISBN 80-7082-580-4.
8. **Dajczak, Wojciech a kol.** *Právo římské: základy soukromého práva*. Překlad P. Dostálík. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. 423 s. ISBN 978-80-87382-41-7.
9. **Dajczak, Wojciech a kol.** *Prawo rzymskie: u podstaw prawa prywatnego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2016. 616 s. ISBN 978-83-01-17757-7.
10. **Frýdek, Miroslav a kolektiv.** *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Ostrava: KEY Publishing, 2012. 126 s. ISBN 978-80-7418-157-3.
11. **Gardner, Jane F.** *Women in Roman Law and Society*. Bloomington: Indiana University Press, 1991. 288 s. ISBN 0-253-20635-9.
12. **Groh, Vladimír.** *Život v starém Římě*. Praha: Jednota českých filologů, 1939. 161 s.
13. **Grubbs, Judith Evans.** *Women and the Law in the Roman Empire: A sourcebook on marriage, divorce and widowhood*. London: Routledge, 2002. 349 s. ISBN 0-415-15240-2.
14. **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva*. Bratislava: Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927. 656 s.
15. **Honsell, Heinrich.** *Römisches Recht*. Berlin: Springer, 2015. 222 s. ISBN 978-3-662-45869-3.

16. **Johnston, David.** *Roman law in context.* Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 153 s. ISBN 0-521-63046-0.
17. **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.
18. **Kubelka, Václav.** *Římské reálie.* Uherské Hradiště: Václav Kubelka, 1898. 196 s.
19. **Pelikánová, Hana.** *Postavení ženy v římském právu.* Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská fakulta v Plzni, Fakulta právnická. 73 s.
20. **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. 388 s. ISBN 80-85719-08-8.
21. **Skřejpek, Michal.** *Římské právo v datech.* Praha: C. H. Beck, 1997. 114 s. ISBN 80-7179-123-7.
22. **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1.
23. **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5.
24. **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5.
25. **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9.

Články

1. **Bělovský, Petr.** *Propuštěnci a jejich milenky podle římského práva.* IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 104 s. ISBN 80-244-0582-2.
2. **Skřejpek, Michal.** *Postavení žen v leges regiae a zákoníku VII desek.* IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na

téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 104 s. ISBN 80-244-0582-2.

3. **Stará, Ivana.** *Žena v římském právu.* Pocta Eduardu Vlčkovi k 70. narozeninám. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 488 s. ISBN 978-80-244-2491-0.
4. **Vrana, Vladimír.** *Ženy – nežiadúca spoločnosť podľa rímskeho práva?! IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci.* Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 104 s. ISBN 80-244-0582-2.

Elektronické zdroje

1. **Bálek, Jiří.** Manželství očima císaře Justiniána a nového občanského zákoníku. *Všehrd: spolek českých právníků.* [Online] 9. Duben 2014. [Citace: 31. Leden 2022.] https://www.vsehrd.cz/clanek/manzelstvi-ocima-cisare-justiniana-a-noveho-obcanskeho-zakoniku_59b734ad-73d1-4404-bf02-e1a95df728f8.
2. **Salák, Pavel.** NOZ se hlásí k římskému právu, často jej však opouští. *Právní prostor.* [Online] 6. ledna 2015. [Citace: 30 listopadu 2021.] <https://www.praviprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/pravo-o-pate-pavel-salak>.